Table.

Cf. F.i Vervorst. De carminibus sibyllinis, et de Maronis Pollione (gallice), dissertationes in nostra collectione cui titulus: De libris et scriptoribus ecclesiasticis (t. II, SS. Graeci).

(1)

LIBRI SIBYLLISTARUM VETERIS ECCLESIAE,

CRISI,

QUATENUS MONUMENTA CHRISTIANA SUNT,

SUBJECTI.

DISQUISITIO

AUCTORE

BIRGERO THORLACIO,

DR. THEOL. AC PHILOS. ET PROF. LING. LAT. ORD. IN UNIVERSITATE REGIA HAVNIENSI.

ECOLE SAINTE GENEVIÈVE

HAVNIÆ, 1815.

TYPIS DIRECTORIS *J. F. SCHULTZII,*

AULAE ET UNIVERSITATIS TYPOGRAPHI.

Digitized by Google

DOM. S. ALOYS. JERSEIENS. S.J.
IHS

Digitized by Google

Quod generi humano, divinæ qua afflatum eſt auræ ſibi conſcio, inditum a natura fuit ſtudium ad coeleſtem originem, ſive præterita metiendo ſecula animo ſe revolvendi, ſive futura luſtrando tempora ſpe generoſa adnitendi, apud varias nationes varias protulit ſententias variaque dogmata, ex quibus nullum vulgatius fuit, quam iſtud de aureo quodam ævo, ſive antiquitus florente, ſive in poſterum exſpectando. Ideæ de regno Meſſiano, huic affini, quæ inter Judæos olim, et dein quoque inter Chriſtianos dominabatur, non ſolum ea ineſt jucunditas, quod univerſæ illius meliorum exſpectationis pars fuiſſe cernitur, quodque gentis Iſraëliticæ fatis ingeniique cultui per longam ſeculorum ſeriem innexa erat; verum id ſimul gravitatis accedit, quod et Jeſus ipſe, divinus religionis noſtræ doctor, ſpem regni Meſſiani jam jamque adfuturi ultimis præcipue ſuis orationibus intexuit, et apoſtolorum plerique, quomodo doctoris in hanc rem effata intellexiſſent, in ſuis

ſcrip-

ſcriptis ſive ſimplici expoſitione, ſive poëticis coloribus explicuerunt.

Verum dum primo poſt Chriſtum natum ſeculo Petrum lubenter legimus in Jeſu verba ſic commentantem, ut novum coelum novamque terram ſe exſpectare profiteatur; dum Pauli acumen admiramur, de judicii extremi tempore, de piorum tum viventium conditione, deque corporum quæ reſurrecturis attribuenda eſſent, ſubtilitate, prudenter et cordate ratiocinantis; dum imaginibus jucunde percellimur Apocalypſeos autoris, hinc Judaismi atque Paganismi ruinas, illinc Chriſtianismi victoriam miro audacis phantaſiæ fervore depingentis; non videmur dedignari debere, ſiquid lucis, orationibus Jeſu de rebus extremis, quæ præcipue capitibus evangelii Matthæi XXIV et XXV continentur, tempora Apoſtolis proxima, ſeculum videlicet æræ Chriſtianæ ſecundum, adſpergant. Contigit Patribus Apoſtolicis, ex quibus quosdam tamen premit operum iis adſcriptorum incertitudo, nonnullos ingenii mediocritas, ſplendidisſimas nanciſci editiones, eruditisſimosque commentatores. At ſpreti vel noſtro tempore jacent libri, Patrum Apoſtolicorum operibus et tempore maxima ex parte antiquiores, et, niſi valde fallimur, eorum plerisque argumento præſtantiores, *Libri*, qui *Sibyllinorum* nomine vulgo inſigniuntur.

Licet

Licet Patres Ecclesiastici antiquissimi, atque adeo ipsi Patres Apostolici summa eos et superstitiosa (quod non diffitemur) veneratione fuerint prosecuti, licet Clementis Alexandrini eruditio atque Origenis critica perspicacia iis patrocinaretur, licet denique ne Celsi quidem cavillationes ad verum eorum pretium diminuendum, sed modo ad falsam eorundem dijudicationem pertineant, nimis tamen illis nocuit inveterata nomini Sibyllino infamia. Scilicet orbis literati judicia haud raro per plura secula a verbis pendent! Ex quo *Xystus Betulejus* a) Sibyllina e codice Augustano primo promulgaverat, nil valde ornamenti per editores nisi *Opsopæi* b) atque *Gallæi* c) operâ nacta sunt, quorum ille notas breves, sed accuratas et eruditas, hic operosas, verum sæpe nugatorias et ad αλλοτρια divergentes, ra-

a) *Basil. apud Oporinum* 1545. 8vo.

b) Σιβυλλικοι χρησμοι, hoc est Sibyllina Oracula ex vett. Codd. aucta, renovata et notis illustrata a *D. A. Opsopœo Brettano*. Cum interpr. lat. Sebast. Castalionis et indice. Paris. 1589. 8. et pluries. Nos usi sumus ea, quæ prodiit a. 1607.

c) Σιβυλλιακοι χρησμοι, h. e. Sibyllina Oracula ex vett. Codd. emendata et restituta, et commentariis diversorum illustrata, opera et studio *Servatii Gallæi*. Accedunt etiam Oracula magica Zoroastris etc. Amstelodami 1689. 4to. *Ejd.* Dissertationes de Sibyllis 1688. 4.

ro autem loca difficilia expedientes, ſubjecit. Quod Betulejus, Caſtalio, et *Erasmus Schmidius* d) vera Sibyllarum, Erythrææ, Cumææ vel aliarum, de Chriſto vaticinia in his libris ſe legere autumabant, id præpoſteram quandam in hoc genere pietatem induxit, quæ a recta eorum, quatenus monumenta Chriſtiana eſſent, æſtimatione lectores diu avocabat. *Blondelli* de Sibyllis opus e) (quod nunc rarioribus accenſetur), quamvis multa erudite et ſollerter illuſtravit, quæſtioni tamen de Sibyllis gentilium nimis inhæſit, quam ut Chriſtianos Sibylliſtas in juſta luce poneret. At enim vero et hujus viri disquiſitionibus, et *Johannis Marckii* f) de carminibus Sibyll. diſputationibus XII Academicis, diligenter magis quam acute ſcriptis, id effectum fuit, ut libri, de quibus nunc agimus, non amplius pro antehomericis vel adeo Noachici temporis foetibus haberentur. *Joh. Alb. Fabricius*, qui ſingularem in illis operam poſuiſſe videtur g), ob-

d) Sibyllina. Wittebergæ 1618. 8.

e) Des Sibylles celebrées tant par l'antiquitè payenne, que par les saincts Peres, par *David Blondel.* Charenton 1649. 4.

f) Franekeræ 1682. 8.

g) Bibliotheca Græca, curante *G. C. Harles*, Vol. I. Hamb. 1790. 4. p. 227-290. Extant in Bibliotheca Univerſitatis noſtræ inter Msta Fabriciana Viri hujus eruditi Emendationes in unum alterumque locum Sibyllinorum,

observationibus haud adeo brevibus, quas Bibliotheca Græcæ inseruit, saniora in multis judicia induxit; sed idem uti in paganorum Sibyllis disquirendis nimis longus, ita in librorum crisi, eorumque in dogmatibus Christianorum informandis vi exponenda nimis brevis est. Ex recentioribus nemo, quantum equidem scio, nisi *Corodi* h), ab illustrata Chiliasmi et Canonis historia egregie meritus, diligentiori examini Sibyllina subjecit; verum severitas, qua Apocalypsin Johanneam dijudicabat, ad hos quoque libros transiit, ejusque censuram interdum subiniquam reddidit. Ex quo Baumgarten atque Semlerus professi fuerant i), se in historia controversiarum theologicarum nullam horum librorum rationem habituros, ex recentioribus, qui de Historia Dogmatum Christianorum scripserunt, nullum reperi, qui inter fontes theologiæ Christianæ seculo IIdo cognoscendæ Oracula Sibyllina posuerit, aut eos hoc nomine allegaverit; cum iidem tamen ne hæreticorum quidem scrip-

rum, ipsius manu adscriptæ margini Editionis Opsopæanæ, quibus alia occasione, hæc de Sibyllinis continuaturi, forte utemur.

h) Kritische Geschichte des Chiliasmus. 2 Theil. Ffurt und Leipz. 1781. 8. de Apocalypsi pp. 203-333. de Sibyllinis p. 334-365.

i) *S. J. Baumgartens* Untersuchung theologischer Streitigkeiten, herausg. v. *D. L. S. Semler.* 2ter Band. Halle 1763. 4. p. 273-75.

ſcripta ab iſto loco excluſerint, cumque nulla probabilis adferri poſſit ratio, curni ex libris, quorum maximam partem ſeculo Antoninorum deberi omnes fatentur, vulgatæ inter multos Chriſtianos ſententiæ queant derivari.

Cum itaque diligenti horum librorum inveſtigatione mihi perſvaſiſſem, injuſta eſſe quæ de iis vulgo feruntur, judicia, nec juſtiori ſilentio eos ab eruditis theologis plerumque premi, ſtatui in eorum rationes, quatenus libri Chriſtiani ſunt, accuratius inquirere, ipſosque criſi exactiori ſubjicere, eo imprimis conſilio, ut in jura, quæ prima ſecula Chriſtiana iis vindicarunt, ea quidem, quæ non ſuperſtitio, ſed internum pretium aſſerat, illos, ſi fieri poſſit, reſtituere tentem.

At audire mihi videor non neminem de religionis videlicet honore ſollicitum, vultu indignabundo occlamare: "Quid vero? ſuſtinesne theologiæ Chriſtianæ cognoſcendæ fontibus aniles fabulas inſerere? Sibyllamne paganam, aut infirmius hominis Chriſtiani cerebrum, male ſedulum illius nugarum imitatorem, e tenebris ſuis provocabis, ut nobilem doctrinæ ſimplicitatem impura hac ſcaturigine vities? Sine potius folia Sibyllis digna in ventos et aërem vel in blattas abire, quam illa ſic protrahe, ut puros religionis fontes turbent." Audio equidem et auſculto,

at

et doctrinæ Christianæ securus respondeo: Si historia evincit, hos libros seculo æræ nostro secundo confectos, atque multorum Christianorum manibus oculisque tritos fuisse, ipsa res fert, ut sententiarum tum in istis coetibus vulgatarum pars fuerint, utque earum cognoscendarum fons sint et esse debeant. Quod theologiæ Christianæ, qualis ea ineunte seculo IVto extitit, lucem affundit, religionis fontes turbare nequit. Argumentum librorum ad fabulas aniles redire confidenter nego. Ostende sis ex Patribus Apostolicis (quibuscum Sibyllinos auctores ob ævi viciniam proxime comparare oportet) ullum, in quo uel tam cultum et liberali lectione nutritum appareat ingenium, vel puriora morum præcepta quam ab his auctoribus tradantur. Aniles fabulas vix serio nostris objiciet, qui Barnabæ, vel Hermæ, vel Papiæ meminerit. Sed ne quis putet, me magis in aliorum erroribus, quam in propria operis quod tractamus præstantia, patrocinium illi quærere, ex multis locis pulcherrimis unum alterumque apponere liceat, qui facere debeat ad nostra de eo judicia moderatius in antecessum temperanda. Docebunt hæc exempla, libros Sibyllistarum, licet eorum origo poëticam in tota coagmentatione artem excluderet, multis in carminibus singulis luminibus splen-

dere·

dere, quæ vel ingeniosissimus poëta florentissimo literarum ævo haud dedignaretur.

Ut a loco de moribus incipiam, quam facete avaritia exagitetur, hic accipe k):

VIII. 17. Ἀρχη πασι κακων φιλοχρημοσυνη και ἀνοια.
Χρυσου γαρ δολιοιο και ἀργυριȣ ποθος ες αι.
Ὀυδεν γαρ τουτων θνήτοι μειζον προεκριναν,
Ὀυ φαος ἡελιου, ὀυκ ὀυρανον, ὀυδε θαλασσαν,
Ὀυ γαιαν πλατυνωτον, ὁθεν φυουσιν ἁπαντα.
Ὀυ τον παντα διδοντα θεον, γεννητορα παντων.
Ὀυ πις ιν τουτων, και ἐυσεβιην προεκριναν.
Πηγη δυσσεβιης, και ἀταξιας προοδηγος,
Μηχανη πολεμων, ἐιρηνης ἐχθρα τ᾽ ἀνοια,
Εχθραινοντα τεκνοις γονεας και τεκνα γονευσι.
Κ᾽ ουδε γαμος ἁμα χρυσῳ ὁλος ποτε τιμιος ες αι.
Γαια θ᾽ ὁρους ἑξει, και φρουρȣς πασα θαλασσα,
Πασι μεριζομενη δολιως τοις χρυσον ἐχουσιν,
Ὡς ἀιωσι θελοντας ἐχειν πολυθρεμμονα γαιαν.

Πορ-

k) Opsopoei editionem nuper allatam semper cito. Versuum numerum ipse apposui. Pagina hujus loci est 363.

Πορθησωσι πενητας, ἱν' αὐτοι πλειονα χωρον
Προσποπορισαντες, ἀλαζονιη καταδουλωσωσι.
Κ' ἐι μη γαια πελωρος ἀπ' ὀυρανου ἀςεροεντος
Τον θρονον ειχε μακραν, ουκ ἠν ἰσον ἀνδρασι φεγγος,
35. Αλλ' ἀγοραζομενον χρυσω πλουτουσιν ὑπηρχε,
Και πτωχοις ἀιων' ἑτερον θεος ἠτοιμαζεν.

Avaris nimirum tellus nimis angusta est. Non modo terram ipsorum causa factam opinantur; sed nisi coelum intercederet, ipsam adeo lucem pauperibus inviderent; quippe pecunia eam emtum irent divites, ut egenis alia terra ad habitandum foret circumspicienda.

Quam recte, quamque ingenue Christianæ religionis indolem sibi repræsentaverint horum carminum auctores, multa per omnes libros sparsa elogia ostendunt. En unum talem l): V. 360. Ἡγειςθω δε θεμις σοφιης και δοξα δικαιων. En alterum m), aliquanto longiorem

III. 311. Ευνομιη γαρ πασα ἀπ' ουρανου ἀςεροεντος
Ἡξετ' ἐπ' ἀνθρωπους, ἠ τ' ἐυδικιη, μετα δ' αυταις

Ἡ

l) p. 328. fin.
m) p. 247.

Ἡ παντων προφερουσα βροτοις ὁμονοια σαοφρων
Και ϛοργη, πιϛις, φιλιη ξεινων. ἀπο δ' αὐτων
Ἠδε τε δυσνομιη, μωμος, φθονος, ὀργη, ανοια,
Φευξετ' ἀπ' ἀνθρωπων, πενιη και φευξετ' ἀναγκη,
Και φονος, οὐλομεναι τ' ἐριδες, και νεικεα λυγρα,
Και νυκτοκλοπιαι, και παν κακον ἡμασι κεινοις.

Sed plenæ ſunt omnes paginæ verſuum, in quibus Sibylliſtæ nunc illud religionis beneficium explicant, quo Deum verum, unum, ſanctisſimum, ab omni ſenſualitate, ab omni idolorum indignitate alienum colere homines docuerit, nunc ſibi eam doctrinam gratulantur, quæ hominum ſervitutem, puerorum expoſitionem, foetus in utero expulſionem, veneficia, et plurima vagæ Veneris monſtra, ſenſim ſenſimque abolere allaboret. Ex libro Vto, omnium quidem difficillimo, ſed eodem quoque maxime poëtico et ſubinde felicisſima phantaſiæ audacia eminente, ſubjicere juvat dulcisſimam verſuum ſeriem, canentem, quomodo Serapidis cultus vero Chriſtianorum numini ſit ceſſurus. Inducitur Dei Ægyptiaci ſacerdos

ſuis

ſuis ſacris renuncians et ad Jovæ omnipotentis religionem ultro cohortans n):

Και συ Σεραπι λιθοις ἐπικειμενε, πολλα μογησεις,
Κεισῃ πτωμα μεγιςον ἐν Αιγυπτῳ τριταλαινῃ.
Ὁσσοι δ' Αιγυπτȣ ποθον ἠγαγον ἐις σε, ὑπαντες
Κλαυσονται σε κακως, νȣν ἀφθιτον ἐν φρεσι θεντες·
Γνωσονται σε το μηδεν, ὁσοι θεον ἐξυμνησαν.
Και τις ἐρει των ἱερεων λινοσσοιος ανηρ·
Δευτε θεȣ τεμενος καλον ςησωμεν ἀληθες,
Δευτε τον ἐκ προγονων δεινον νομον ἀλλαξωμεν,
Τȣ χαριν ἠ λιθινοις και ὀςρακινοισι θεοισι
Πομπας και τελετας ποιȣμενοι ȣκ ἐνοησαν.
Στρεψωμεν ψυχας, θεον ἀφθιτον ἐξυμνȣντες,
Αυτον τον γενετηρα, τον ἀιδιον γεγαωτα,
Τον πρυτανιν παντων, τον ἀληθεα, τον βασιληα,
Ψυχοτροφον, γενετηρα, θεον μεγαν, ἀιεν ἐοντα·

Και

n) p. 34.

Και τοτ᾽ ἐν Αἰγυπτῳ ναος μεγας ἐσσεται ἁγνος,
Κ᾽ εἰς αὐτον θυσιας οἰσει λαος θεοτευκτος.
Κεινοισιν δωσει θεος ἀφθιτως βιοτευειν.

Utcunque se habet illud ἁπαξ λεγομενον vocabulum λινοσσιος, intelligendum erit quasi λινῳ ζωννυτος ↄ: sindone succinctus; quod si de Serapidis sacerdote sumitur, elegans eademque simplicissima, quam innui, sententia prodit; nec opus sive cum Castalione ad Oniam, sive cum Opsopoeo ad Marcum Ægyptiorum doctorem confugere. Majestatem concinnitati egregie mixtam habent eæ sectiones, quibus vel imaginibus ex Veteri Codice petitis seculi aurei felicitas o) vivide depingitur; vel Jovæ gravitas idolorum futilitati, templum coeleste mansurum templo Vestæ interituro p) opponitur; vel ubi Deus q) consilia cum λογῳ de orbe creando communicans, aut eummuneri suo velut inaugurans orbe plaudente sistitur. Lepidam facilitatem in multis narrationibus reperies. Lege, si placet librum Imum de Noacho, navem jussu divino intrante et indidem exeunte, loquaci simplicitate narrantem; lege sub finem libri VIIIui, Mariæ matris Jesu cum angelo coelitus misso confabulantis

o) III, 681-732. pp. 276-280.

p) V, 400. seqv. p. 332. VIII, 377-400. p. 392. sequ.

q) VII, 65-94. p. 355. VIII, 441. sequ. 399.

lantis foetumque divinum concipientis descriptionem; et certus spondeo, te commotum ultimi præcipue loci faceta dulcedine ab hac lectione discessurum.

Pauca quæ attulimus sufficient, credo, ad diluendam futilitatis horum librorum criminationem. Sed occurrit altera, quæ nonnullis forte gravior videbitur, objectio: "Fanaticam, ajunt, regni millenarii spem hæc oracula Sibyllina stabiliverunt, et sequentibus seculis inter Christianos aluerunt. Vesana vero de universa rerum conversione, imperiique præcipue Romani destructione præsagia, quam indigna Christianis, quam omnino nociva deprehenduntur!" Ad prius respondeo: non recte chiliasmi origines in Sibyllinis quæri, cum millenus annorum numerus, regnum Messianum circumscripturus, hic nullibi allatus inveniatur, et ipsi librorum computationi r), Romani regni eversionem ad annum U. C. 948 omine ex literis petito referenti, diserte repugnet. Quidam nostris auctoribus luculenter s) innuunt, se præsagire Aurelium Verum Marco Aurelio Antonino successurum, sed eundem Imperatorum ultimum futurum esse. Cum autem in utroque augurio eos errasse (et liberum utique esse, ut Apostolis sic seculi 2di Christianis debebat, Veteris Testamenti atque Jesu effata ex suo judi-

r) L. VIII. 149-150. p. 375. l. 3-4.
s) Libr. V. 51. p. 304. l. 10. VIII, 65-66. p 367. l. 19-20

judicio interpretari) eventus mox docuiſſet, ſane non horum librorum culpa eſt, ſi ſequens ætas coeca quam ipſi nunquam poſtulaſſent fiducia ſpes, quas irritas fuiſſe res ipſa docuiſſet, longius procraſtinaret. Regni Meſſiani deſcriptiones non aliæ dantur, quam quæ, præeunte Jeſu et apoſtolis, propheticis V.T. picturis ſint accommodatæ. Redeunt ad Petrinam novi coeli novæque terræ, quæ virtutis ſedes ſit, exſpectationem. Manifeſtum eſt, eas a Jeſu effatis progreſſas eſſe; et longe minus ſenſuales ſunt, quam quæ vel in Apocalypſi, vel in Patribus Apoſtolicis exhibentur. Prædictiones quod attinet de imminente imperii Romani ruina, ignoſcendum profecto terrarum orbi, ſi ille, Neronianæ et Domitianeæ poſt tot antiquiora vulnera immanitatis impatiens, ſpem ſibi indulgeret, tot malorum ſub placida Chriſtianismi umbra finem tandem fore. Dixerat jam Paulus: *πασα κτισις συςεναζει και συνωδυνει αχρι τȣ νυν;* quam ſvaviter canit Sibylliſta t).

VIII. 194-95. Μη ποτ' ἐγω ζωην, ὁτε ἡ ἱλαρη βασιλευση,
'Αλλα τοτ', ȣρανιη ὁταν ἡ χαρις ἐμβασιλευση!

ἱλάρην, quod in nullo interprete commode explicatum reperi, intelligo de Babylone, juxta Apocalypſin

t) p. 376.

ſin Romam nullius non petulantiæ ſedem mythice inſigniente. Perierant poſt longam ſatis dominationem generis humani dedecora Tiberius, Caligula, Claudius, Nero; et a diuturnis ærumnis ſe levatum iri terræ ſperaverant. Verum ſub Veſpaſiano et Tito vix reſpirare rurſus inceperant, cum crudelior prioribus Domitiani tyrannis ipſius adeo Neronis deſiderium nonnullis incuteret. Hinc ex parte ortas cenſemus traditiones de Nerone, non vere mortuo ſed in oriente alicubi latente et ad ſceptra capeſſenda redituro, quarum mentionem Suetonius, Tacitus et Dio faciunt, quasque Apocalypſis pariter ac Sibylliſtæ u) diſerte innuunt. Quam ſignificanter exclamat unus ex noſtris de Nerone x):

V. 155. Τουτου γαρ φανεντος, ἡ κτισις ἐξετιναχθη!

Videlicet faſtigium ſuum aſſequi debebat orbis miſeria, ut felicitatis dein ſecuturæ magnitudo tanto magis animadverteretur! At cogitatio de Romæ dominatione, quæ per plura ſecula terras oppreſſerat, quam facile jungi poterat, inprimis in hominis Aſiatæ cerebro, cum alio præſagio, fore, ut quæ Roma Aſiæ rapinis extorſiſſet, huic reſtituerentur, ut multi theſauri, qui ad Tiberim olim translati fuiſſent, domum

u) *Suetonii* Nero c. 40 et 57. *Tacit.* I, 2. II, 8. *Dio Caſſius* LXIV, 6. *Apocalypſis* XIII, 3. *Sibyll.* V, 364. VIII, 71 et ſæpius.

x) p. 312.

mum tandem cum foenere reverterentur. At quantumvis nativa hæc omnia sint, per ipsum eventuum tenorem necessario producta, verum vicissim est, leniri id quod in his ominibus durum videtur, status miseriam excepturi poëtica pariter ac placida explicatione, quæ, ut vidimus, in *χαριτι*, *ευδικια*, *στοργη*, *σοφιης θεμιδι*, ut deinceps videbimus, in ipsius impiorum poenæ cessatione finiretur. Ut locum ob oculos habeat lector, qui exemplo Sibyllistarum de Roma præsagitionum sit, hunc subjicimus y):

VIII. 37. Ἥξει σοι ποτ᾽ ἀνωθεν ἰση, ὑψαυχενε Ῥωμη,
Οὐρανιος πληγη, και καμψεις αὐχενα πρωτη,
Κἀξεδαφισθησῃ, και πυρ σε ὁλην δαπανησει,
Κεκλιμενην ἐδαφεσσι σεοις· και πλȣτος ὀλειται,
Και σα θεμεθλα λυκοι και ἀλωπεκες οἰκησȣσι.
Και τοτ᾽ ἐσῃ πανερημος ὁλως, ὡς μη γεγονυια.
Πȣ τοτε παλλαδιον; ποιος σε θεος διασωσει,
Χρυσους, ἠ λιθινος, ἠ χαλκεος, ἠ τοτε πȣ σοι
Δογματα συγκλητου; πȣ Ρειης ἠε Κρονοιο,
Ἠε Διος γενεη, και παντων, ὡν ἐσεβαθης
Δαιμονας ἀψυχους, νεκρων εἰδωλα καμοντων.

Pa-

y) p. 364.

Patet ex iis, quæ huc usque disputavimus, quod objectionibus, quæ contra libros Sibyllinos adferri solent, nil eorum pretio apud justos censores detrahitur. Accedunt, si historiam et antiquitates ecclesiasticas spectas, nonnulla, quæ haud parum momenti iis tribuunt. Sibyllistæ, dum in variis oraculis multifaria, quæ terras vexabant, mala describunt, loquuntur de fame, peste, incendiis, terræ motibus, templorum ruinis, regionum et urbium eversionibus, ubique, præcipue in Asia, tum grassantibus vel grassaturis. Quæ in Suetonio, Tacito et Historiæ Augustæ scriptoribus, quæ in Dione Cassio, Dione Chrysostomo, Aristide aliisque, et deinceps in Eusebii Chronico, ut numos et Inscriptiones taceam, de his leguntur, iis quæ in Sibyllinis interdum pluries repetita occurrunt, multum lucis affundunt, et vicissim inde foenerantur; id quod Dionis de Rhodo, Aristidis de Smyrna orationes, ne plura memorem, abunde ostendunt. Ei, qui commentarium in Sibyllina scribere aggrederetur, talia omnia colligenda et in historiæ usum non sane exiguum conferenda forent. Nobis vero, qui id nunc non propositum habemus, satis erit ad hanc observationem lectoris animum advertisse.

Monumentis quoque et antiquitatibus Christianis illustrandis inserviunt varia, quæ in Sibyllinis allegan-

legantur. Si placeat *Bonarottii* vitra Christiana, *Boldetti* coemeteria eorundem, *Arringhi* Romam subterraneam vel *Mamachii* Antiquitates Christianas pervolvere, reperies idearum cyclum, quem eorum Ars plerumque exprimebat, illum ipsum esse, quem Sibyllistæ frequentius attingunt, ex. c. ex Noachi historia columbarum vel corvi ex navi emissionem, ex Christi miraculis Dæmonum expulsionem, Lazari ex mortuis excitationem, multorumque millium cibationem. Si verum est, acrostichidem (quæ in L. VIII, 217-50 legitur, et initialibus versuum triginta quatuor literis Ἰησους Χρειστος Θεου Υιος Σωτηρ accedente Σταυρος, initialibus item quinque priorum vocabulorum notis, ιχθυς exprimit,) occasionem dedisse piscium symbolo ad Christianos insigniendos, convenienter Jesu effatis Matth. IV, 19. Marc. I, 17. adhibendo, evidenti sane exemplo comprobatum cernitur, quid auctoritatis hæc carmina in veteri ecclesia habuerint z). Verum id me judice valde memorabile, quod hymnorum Christianorum, ex quibus vix nisi unum alterumque in Patribus Ecclesiasticis detegere licuit a), hic

z) *Blondel* sur les Sibylles p. 165. id fatetur. Repugnat *Fabricius* in Bibl. Gr. *Münterus* noster non refragatur in Epistola ad Archiep. I. A. Lindblom de duobus monumentis vet. ecclesiæ. Havn. 1810. 8.

a) Cfr. *Münter* über die älteste christliche Poësie, quæ dis-

hic non modo vestigia, sed integras adeo reliquias intextas animadvertimus. Scribit Plinius, Bithyniæ præfectus, Trajano, quod Christiani "Christo ut deo hymnos sibi dicant invicem"; et Tertullianus refert, plinium nihil de eorum coetibus indagare potuisse, nisi "coetus antelucanos ad canendum Deo et Christo" b). Quod *Münterus* noster de talium hymnorum natura ex veterum effatis elicuit, id per Sibyllina plus roboris lucisque accipit, licet Viro præstantissimo ibi non in mentem venerit istos libros eo nomine consulere. Loca, in quibus hymnos agnoscere mihi videor, sunt: L. III, 654-61. VI, 1-28. L. VII, 67-94 et VIII, 429-59, uti quoque acrostichis L. VIII, 217-50 haud paucas hymni notas sibi habet impressas. Quam frequentia inter Christianos fuerint ejusmodi cantica sacra, inde concludi potest, quod Deus ὑμνῶν ἡγητωϱ L. III; 244 appellatur. Duo carmina, quæ de λογῳ agunt, sacrum prorsus tenorem spirant; unum ex L. VII. c), majestate poëtica eximium, dramatici quid intermixtum habet, quod in Plinianum "sibi dicunt invicem", egregie ca-

disquisitio præmissa est libro Ejd. Die Offenbarung Johannis metrisch übersezt. Kopenhagen 1806. 8. p. 53. ex Clemente Alexandrino.

b) Epist. L. X, 97. *Eusebius* id græce expressit Hist. Eccl. III, 33.

c) p. 355.

dit, Logique laudes cum Dei laudibus conjungit; alterum ex L. VIIIvo d) jam suo initio Ἀγεννητος, ἀχραντος, ἀενναος, ἀϊδιοςτε, epithetis Orphicorum et Callimacheorum more accumulatis hymnum prodit, et inserto Dei alloquio animatur. Liber VI, qui totus hymnus est, singulatim tractari meretur, id quod alia forte occasione tentabimus. Brevius canticum, quod Liber IIIrius offert, eo potius ex hymno desumtum credimus, cum in versibus et præcedentibus et sequentibus ita nuncupetur. Sic vero habet e):

III. 654-61. Δευτε πεσοντες ἁπαντες ἐπι χθονι, λισσωμεθα
Ἀθανατον βασιλη, θεον μεγαν, ἀεναοντε·
Πεμπωμεν προς ναον, ἐπει μονος ἐςι δυναςης,
Και νομον ὑψιςοιο θεȣ φραζωμεθα παντες,
Ὁς τε δικαιοτατος πελεται παντων κατα γαιαν·
Ἡμεις δ' ἀθανατοιο τριβȣ πεπλανημενοι ἠμεν,
Ἐργα τε χειροποιητα σεβασμεθα ἀφρονι θυμῳ
Ειδωλων ξοανωντε καταφθιμενων ἀνθρωπων.

Cum

d) p. 396. sequ.
e) p. 275.

Cum ita ostenderimus, non utique futiles, nec lectu indignos esse Sibyllinos, qui dicuntur, libros, tempus est, ut ad eorum rationem penitius investigandam transeamus; quod commode fiet, dum de eorum ætate, auctoribus et consilio, de singulorum oraculorum argumento atque crisi, et denique de librorum fontibus, profanis, sacris et apocryphis, ordine*) agemus.

I.

Quæstiones de tempore, modo atque fine, quo libri Sibyllini concinnati fuerint, adeo arcte sibi innexæ sunt, ut nec una sine altera tractari, nec omnes, nisi singulis discusis, rite explicari possint.

De oraculorum Sibyllinorum inter Christianos usu antiquissimus, quem habemus, testis est Celsus philosophus, Christianorum impugnator, cujus asserta, ab Origine servata, hic tanto magis afferenda sunt, cum ab illis rectior de horum librorum origine repræsentatio ultro progredi videatur. Sic itaque ille f): "τι τοιȣτον (quale Epictetus, subridens, cum herus ipsi crus torquendo perfringeret) ὁ ὑμετερος Θεος (Jesus) κολαζομενος ἐφθεγξατο; ὑμεις δε και

*) Conspectum doctrinæ Christianæ, qualis in his libris continetur, alia occasione propediem dabimus.

f) *Originis contra Celsum* Libros ed. *G. Spencerus* Cantabrigiæ 1777. 4. Lib. 7. p. 368.

καν Σιβυλλαν, ἡ χρωνται τινες ὑμων, ἐικοτως ἀν μαλλον προεςησασθε ὡς τȣ Θεȣ παιδα· νυν δε παρεγραφετε μεν ἐις τα ἐκεινης πολλα και βλασφημα ἐικη. - - - τον δε βιῳ μεν ἐπιρρητοτατῳ, θανατῳ δε οικτιςῳ χρησαμενον, Θεον τιθεσθε." Respondit ad hæc Origines g): "ὀυκ ὀιδα ὁπως ἐβουλετο ἡμας μαλλον Σιβυλλαν ἀναγορευσαι παιδα Θεȣ ἡ Ιησȣν, ἀποφηναμενος, ὁτι παρενεγραψαμεν ἐις τα ἐκεινης πολλα και βλασφημα, και μη ἀποδειξας μηδ' ὁτι παρενεγραψαμεν· ἀπεδειξε δ' ἀν, ἐι τα ἀρχαιοτερα καθαρωτερα ἐδεικνυε, και ȣκ ἐχοντα, ἁπερ ὀιεται παρεγγεγραφθαι. μη ἀποδειξας δε μηδ' ὁτι βλασφημα ἐςι ταυτα; quid vero in vita Jeſu infame esſet, non oſtendit, ſed ſatis habuit convicia adferre." In Libro 5to adverſus Celſum idem Origines h): "'Ειπε δε Κελσος τινας ἐιναι και Σιβυλλιςας· ταχα παρακουσας τινων ἐγκαλȣντων τοις ὀιομενοις προφητιν γεγονεναι την Σιβυλλαν, και Σιβυλλιςας τȣς τοιȣτους καλεσαντων." Ad hæc loca in ſequentibus revolvemur. Nunc notasſe juvabit: quod Celſo, qui anno fere 130 poſt Chr. ſub Hadriano florebat, quædam innotuerint, de ho-

g) ibid. p. 369.

h) p. 272. Spencerus hæc ita vertit: "Facit etiam mentionem neſcio quorum *Sibylliſtarum*; fortaſſe quod audierat a quibusdam improbari eos, qui Sibyllam prophetidem exiſtimant, notarique Sibylliſtarum nomine."

hominibus inter Christianos, qui Sibyllistæ appellarentur, deque scriptis inter eos jam tum vulgatis, quorum cum oraculis ethnico — Sibyllinis similitudo illi persvaserit, quod Christiani oracula ista adulterassent. Justini Martyris et Hermæ tempore a. circiter 140 post Christum collectiones oraculorum Christiano — Sibyllinas extitisse, ex illius Apologia majore et hujus Pastore manifestum est. Idem valet de Clementis Alexandrini et Theophili Antiocheni operibus. Cum vero quædam saltem decennia requirerentur, antequam tales libelli compagem aliquam efficere, vulgari et auctoritatem quandam obtinere possent, horum oraculorum origines ad *seculi primi finem* vel *secundi initium* referre necesse erit.

Temporis terminum, ad quem extendenda sit librorum confectio, ipsi suppeditant. L. VIII, 148-50 i) legitur memorabilis de Roma divinatio, sic expressa:

Τρις δε τριηκοσιους και τεσσαρακοντα και ὀκτω
Πληρωσεις λυκαβαντας, ὁταν σοι δυσμορος ἡξῃ
Μοιρα βιαζομενη, τεον ὀυνομα πληρωσασα.

Auctor moræ impatiens, qua nova totius orbis instauratio retardari videretur, in ipso Romæ nomine, ad cabbalisticum computnm revocato, certam epochæ adeo vehementer exspectatæ indicationem invenisse

i) p. 375.

nisse sibi videbatur. Cum itaque litera ϱ 100. ω 800, μ 40, η 8 vulgo exprimerent, prodibat annus 948, unde novum rerum ordinem incepturum certo augurabatur. Incidebat ille in annum 3 imperii Sept. Severi (æræ Christ 197). Cum vero talem epocham constituere velle nemo credi possit, nisi qui eam nondum attigerit, aliquot annis antea ille computator, si vel maxime istum eventum approperari optaret, vixisse putandus est. Cum itaque Commodum anno U. C. 945 interfectum fuisse constet, haud improbabile est, hominem, qui calculos ita subduxisset, inter annos U. C. 930 et 940 vixisse. Siquidem sæva Commodi tyrannis talis erat, quæ Neronum et Domitianorum atrocitatem non æmularetur solum, verum adeo superaret, non profecto tum deerant, quæ melioris rerum status desiderium excitarent. Loco k) L. V. 397-410 nullam temporis designationem superstruemus, cum nec omnino certum sit, Vestæne an Hierosolymitani templi excidium hic sit cogitandum, nec fixa satis ita poneretur periodus, siquidem prima templi Vestæ combustio ad annum U. C. 516 vulgo refertur, secundam vero quidam anno U. C. 818 sub Nerone, alii a. U. C. 942 sub Commodo accidisse autumant. Non minus perspicuus, quam ille de ominoso Romæ nomine, sed idem ad æta-

k) p. 332.

ætatem carminum, in quibus reperitur, efficiendam certior est duplex locus, unus in L. V, alter in L. VIII, uterque brevissimus, nempe

L. V. 51. Τρεις αρξουσιν, ὁ δε τριτος οψε κρατησει απαντων.

L. VIII, 65. Τον (Adrianum) μετα τρεις αρξουσι πανυςατον ημαρ εχοντες,
Ουνομα πληρωσαντες επουρανιοιο θεοιο.

Sermo est de tribus Hadriani successoribus, Antonino Pio, Antonino Philosopho et Aurelio Vero, quorum prænomina a litera A, vocis Adonai initiali, incipiebant. Scripta hæc esse debent ante Veri mortem, quam a. 922 U. C. obiit veneno sublatus, tum cum Marco suo socero insidiabatur. Fallebatur ergo initii L. Vti auctor, qui non dubitabat Verum, ad quem successio imperii post Marcum Antoninum Phil. pertineret, huic superstitem futurum; verum illius in præsagiendo erroris nos non pigebit, cum ita annum U. C. 920 (circ. 167 post Chr. n.) et, ut nuper vidimus, a. U. C. 853 (c. 100 p. Chr. n.), septuaginta fere annorum spatium sumere possimus, intra quod plurima, quæ hi libri complectuntur, oracula concinnata et ex parte collecta fuerint.

Atqui ea oraculorum compages, qua nunc utimur, nequaquam omnia continet, quæ veteres eccle-

siæ

ſiæ patres habuere; nam Juſtinus M. ſub finem ſuæ Cohortationis ad Græcos dicit, Sibyllam σαφως και φανερως λεγειν περι παντων των ὑπο Ιησȣ γινεσθαι μελλοντων, in quibus noſtri Sibyllini ſatis breves ſunt; Theophilus Antiochenus longa ſervavit loca l), quæ in Sibyllinorum codicibus Mstis deſiderabantur; et, ſi Suidæ fides, ſolius Chaldææ Sibyllæ XXIV erant, oraculorum περι παντος ἐθνȣς και χωρας, libri m). Ex altera parte non eſt ambiguum, quod his noſtris vel inſertæ ſunt, vel ſenſim aſſutæ quædam, non ſolum ſtrophi et breviores pericopæ, ſed integræ quoque ſectiones, patribus ſeculi ſecundi ignotæ, quæ vel ſectis quibusdam Chriſtianis vel orthodoxiæ, ſub ſeculi 3tii finem ad certam dogmatum normam et ſubtiliorem theologiam ſenſim ſenſimque nitenti, debebantur. Huc refero partim exquiſitiores quasdam formulas, ex. c. cum Logus ἀυτολοχευτος n), cum Chriſtus, antequam coelum et terra exiſterent, ἀυθεντης λογω πατρος γινεσθαι dicitur o), cum

l) v. c. mox ab initio libri pulchrum illum locum de Deo, qui in Codd. deerat.

m) notat *Fabric.* in Bibl. Gr. p. 278 quod in bibliotheca Vaticana Romæ extare feruntur libri XIV Sibyllini; extare quoque alterius voluminis titulum, a Gesnero allatum: ἐκ των προφητικων Σιβυλλης λογοι θ' μεχρι τȣ ιε' (9nus ad 15tum).

n) L. I, 111. p. 160.

o) L. VII, 67-67. p. 355.

eum martyrium et virginitas ſingulari merito ducitur, cum Deus δια χειρῶν παρθενου ἁγνης hominum miſertus deſcribitur, cum crucis ſigno, panſis Jeſu manibus, vel vi πιςεως miraculoſæ, grave momentum tribuitur, etc. Licet vero hic illic haud pauca ſec. 2do aliquanto ſeriora exiſtimanda ſint, licet in librorum compoſitione, qualis nunc habetur, multa vitioſa, confuſa, permixta, atque locis alienis poſita fateamur, manet tamen, quod noſtro fini nunc ſufficit, longe maximam horum oraculorum partem annis 100mo ad 170 poſt Chr. n. exaratam fuiſſe.

"Cuinam vel quibusnam *auctoribus* tribuenda ſint Sibyllina", inveſtigaturi nobis ipſis nos prorſus relictos animadvertimus; nam quamvis viri docti hanc quæſtionem propoſuere, ejus tamen ſolutionem vix attigerunt, nedum perſecuti ſunt. Quod *Blondellus* p) et *H. Dodwell* conjecerant, ſive Hermam, ſive Montanum, vel *Semlerus* q) Tertullianum auctorem agnoſcendum, opinio erat idoneo fundamento prorſus deſtituta; nam nil disſimilius, quam Hermæ ineptiæ inepto ſermone expreſſæ, et Sibyllinorum

p) ſur les Sibylles. Lib. II. c. 7. *H. Dodwell* prælect. Cambdenianæ p. 302.

q) in Novis Obſſ. quibus ſtudioſius illuſtrantur potiora Capita hiſtoriæ et rel. Chriſtianæ usque ad Conſtantinum M. §. 22. p. 33. ſequ.

norum cordata elegantia; quod proprium Montano erat Paracletum ſe venditare et hoc nomine ſe ſupra ipſum Jeſum efferre, hujus aſſerti nullum omnino eſt in Sibylliſtis veſtigium; Tertulliani vero tumor, et clara, aperta, in plerisque ſimplex Sibylliſtarum expoſitio tantum fere a ſe invicem, quantum coelum a terra, diſtant. Gnoſticis hæc carmina tribuere volebat *Huetius*; ſed quæ vere Gnoſtica in illis ſunt, ita ſe habent, ut crediderim quidem, unum alterumve Sibylliſtam Gnoſticismo addictum fuiſſe, ſed totum librorem tenorem illum ſpirare omnino negem. Quod denique contendebat *Heumannus* r) hæreticis neceſſario adſcribendos hos libros, quia inter orthodoxos ſcriptores eo ævo nullus inſignior poëta floruerit, et quia multa in iis lateant hæreticorum dogmata, ea quidem ratiocinatio partim infirma eſt, quatenus negativo argumento nititur, partim eo nomine claudicat, quod ineunte et medio ſeculo 2do orthodoxiæ ac heterodoxiæ limites nondum ſatis conſtituti eſſe poterant. Res autem altius repetenda erit.

Licet externis argumentis talia ad liquidum perduci nequeant, aliquam tamen de diverſis horum librorum auctoribus ſuſpicionem jam excitare poterat Codex Regius Pariſienſis, quo Opſopæus in editione ſua adornanda uſum ſe profitetur. Is enim libros hoc

r) in *Fabric.* Bibl. Græca ed. *Harles* T. I. p. 281.

hoc ordine habebat: 8, 1, 2, 3, 4, 5, v. 1-105; Libri Imi initium (quod in editionibus ex Theophilo suppletum est), libri quinti finis, sextus, totusque septimus liber deerat. Id absque dubio non prorsus fortuito factum. Habebat puto librorum isto codice comprehensorum collector suas rationes, quas sequeretur. Libro sexto in vulgaribus recensionibus etiamnunc inscriptum legitur: Ἑτερας ἐιναι ταυτα δοκει; quod judicium in Patribus Ecclesiasticis v. c. Clemente, Lactantio cæt. plerumque sic exprimitur: Dicit alia Sibylla, i. e. ut equidem interpretor: "canit alius Sibyllista". Displicebat forte collectori in ultimis libri 5ti sectionibus oraculorum partim repetitio, partim obscuritas, quamvis ea, nisi meum me fallit judicium, omnium sunt maxime poëtica. Septimum exclusisse credi potest, vel ob Gnosticismum in quibusdam pellucentem, vel quia prædictionum argumentum nil, in prioribus non tractatum, exhibere ei videbatur. Accedit, quod in solitis editionibus λογος δευτερος in duas partes abit, quarum posteriori præfixum est: "παλιν ἐν τῳ τριτῳ ἀυτης τομῳ ταδε φησιν, ἐκ τȣ δευτερȣ λογȣ περι θεȣ; quod, notantibus commentatoribus, aliquis Ranconetti Codex IX libros nominabat; quod libro octavo post v. 481 subjungitur primum duplex, sed brevis, appendix, dein στιχοι παραλελειμμενοι cum ad no-

notatione Græca, quæ monet Phocylidem, Philosophum Milesium, hæc ex Sibyllinis surripuisse.

Quod externa argumenta innuebant, diversos in his libris auctores esse agnoscendos, id argumenta interna non verosimile modo reddunt, sed fere supra omne dubium ponunt. Sive rationem spectes, qua Sibyllæ de se ipsæ loquentes inducuntur, sive libros integros cum aliis libris, vel eorundem librorum particulas invicem, contendas, sive unam alteramque in aliis aliisque libris propositam ideam accuratius inspicere velis, ad auctorum diversitatem his omnibus te ultro duci animadvertes.

Cum Christianis placuisset in suis coetibus mutuos metus, inter multiplices temporum ærumnas, mutuasque in futurum spes, Jesu et Apostolorum effatis nixas secum communicare, variis involucris vestita fuisse ista præsagia probabile est. Ex talibus nullum, si ævi ideas spectes, magis commodum videbatur, quam illud, quo homo ejusmodi divinationes proferens Sibyllæ personam indueret, cum ejus vaticiniis totus orbis plenus esset, ita tamen, ut ad Christianorum usus accommodate informaretur. Siquidem in V. T. historia diluvium Noachicum ponitur velut interstitium inter priscum novumque orbem, ea quæ apud Græcos circumferebantur de divinatoria Sibyllarum vi deque grandæva earum ætate,

ad

ad remotius hoc ævum nunc referebantur, ut tales vates ab hocce velut faſtigio in futuras longe generationes proſpecturæ ſiſterentur.

Quam feliciter id fieret, a cujusque, talem vatem repræſentantis, ingenio dependebat. In libris noſtris Sibylla quinquies ſe nominat, verum non ſine aliqua varie temperati ingenii ſignificatione. Longior locus eſt, qui in fine libri tertii legitur, ubi vates Noachi nurum (τȣ μεν ἐγω νυμφη) ejusque de ſangvine natam ſe profitetur. Unde nuper venerit, quid ſibi propoſitum ſit, qualisque habeatur, ſic exprimit s):

L.III. 746. Ταυτα σοι Ἀσσυριης Βαβυλωνια τειχεα μακρα
Ὀιςρομανης προλιπουσα, ἐς Ἑλλαδα πεμπομενον πυρ
Πασι προφητευουσα θεȣ μηνυματα θνητοις,
Ὡςε προφητευσαι με βροτοις ἀινιγματα θεια.
Και καλεουσι βροτοι με καθ' Ἑλλαδα πατριδος ἀλλης,
Ἐξ Ἐρυθρης γεγαϋαν, ἀναιδεα, ὁι δε με Κιρκης
Μητρος και Γνωςοιο πατρος, φησουσι Σιβυλλαν,

Μαι-

s) p. 283.

Μαινομενην ψευςειραν· ἐπην δε γενηται
ἁπαντα,
Τηνικα μου μνημην ποιησετε, κ᾽ οὐκ ἐτι
μ᾽ οὐδεις
Μαινομενην φησει, θεȣ μεγαλοιο προφητιν.
Ὁς γαρ ἐμοι δηλωσεν, ἁ πριν γενετηρσιν
ἐμοισιν,
Ὁσσα τε πρωτ᾽ ἐγενοντο, τα μοι θεος ἐγ-
κατελεξε.
Των μετεπειτα δε παντα θεος νοῳ ἐγκα-
τεθηκεν,
Ὡςε προφητευειν μετα τ᾽ ἐσσο-
μενα, προ τ᾽ ἐοντα,
Και λεξαι θνητοις - - -

Quod Babylone venientem se fingit, indicat vel de rebus Asiaticis canentem, vel ex ipsa forte Babylone oriundum vatem. Erythræ (quæ Joniæ urbs est) se natam ferri ait; unde patet, auctorem Erythrææ nobilissimæ Sibyllæ personam cum Noachitide conjunctam induisse. Quod denique Circem matrem, Gnostum patrem nonnullos ipsi tribuisse refert, in eo mysticum nutum agnosco, quod inter Sibyllistas haud pauci Gnostici fuerint. Pari vel majori adeo confidentia, quam hujus particulæ auctor, utitur ille vates, qui in L. VIII t) canit:

VIII.

t) p. 392.

VIII. 358. Ἀυτος μοι ταδε παντα Θεος κρινας κατελεξε
Και δι' ἐμȣ ςοματος τα λελεγμενα παντα τελεσσει·
Ὀιδα ἐγω ψαμμων τ' ἀριθμους, και μετρα θαλασσης,
Ὀιδα μυχους γαιης, και ταρταρον ἠεροεντα,
Και μεροπων ὀντων τε και ἐσσομενων, νεκυωντε.
Ὀιδ' ἀριθμους ἀςρων, και δενδρεα, και ποσα φυλλα,
Τετραποδων, νηκτωντε, και ὀρνιθων πετεηνων.

Longe alius indolis sunt Sibyllarum L. II u) et VII x) de se differentium eloquia. Illa se miseram clamat, judicii extremi formidine, quippe quæ vesana, impudens (κυνωπις), in egenos dura, factis lasciva, dictis intemperans (ȣτε γαμων μεμελημενη, ȣτε λογισμων) vixisset. Hæc fortioribus adhuc, quosque legens horresces, coloribus suam impietatem describit. Non solum vagæ Veneris (quam in Noachici ævi hominibus Mosaica narratio notat), sed in-

u) v. 246-54. p. 212.
x) p. 360.

inceſtus adeo ſe incuſare videtur, ob quæ crimina parum abeſt quin æternis ſe damnet ſuppliciis. Verba hæc ſunt:

L. VII. 150. - - - ἐμε την λυγρην· ὁσα γαρ κακα προσθεν ἐρ:ξα,
'Ειδυ', ἀλλα τε πολλα κακως ἐπονησ' ἀμελουσα;
Μυρια μεν μοι λεκτρα, γαμος δ' ὀυδεις ἐμεληθη·
Πασι δ' ἐγω παναπυςος ἐπηγαγον ἀγριον ὀρκον.
Δευομενους ἀπεκλεισα, και ἐν προμολησιν ἰȣσα,
'Ικελον εἰς ἀυλωνα, θεου Φατιν ὀυκ ἐνοησα.
Τȣνεκα πυρ μ' ἐφαγεν, και βρωσιες, ὀυδε γαρ ἀυτη
Ζησομαι, ἀλλ' ὀλεσει με κακος χρονος, ἐνθα ταφον μοι
'Ανθρωποι τευξουσι· ἐπανερχομενοι με θαλασσῃ
Και με λιθοις ὀλεσουσι· ἐπ' ἐμῳ γαρ πατρι λαλουσα
Υια φιλον μετεδωκα· βαλοιτε με, βαλλετε παντες.
'Ουτω γαρ ζησω, και ἐς ὀυρανον ὀμματα πηξω.

Quam

Quam commode ævo Noachico palatia veſtibulis ſplendidis inſtructa memorentur, ipſe poëta viderit. Phantaſiæ audaciam, licet ſubhorridam nemo facile ei negabit; ſed æque luculentum eſt, duo ultima carmina alium prorſus, quam duo prius commemorata genium ſpirare.

Vates, cujus carmen in L. Vto a verſu inde 52 legitur, quæque, numine plena, præſagiorum nigredine vehementer ſe commotam queritur, Iſidis cognata (Ἴσιδος ἡ γνωστη) appellatur. Cauſam non longe quærendam cenſeo. Nam L. Vtus multa de Ægypto vaticinia continet. Poëta carminis auctor, Alexandrinus forte erat. Verum quicquid de hac conjectura ſtatuas, probabile certe eſt, tertiam nos in poëmatum concinnatione diverſitatem ex ipſis Sibyllarum titulis ſic indagaſſe. Saltem longe facilius magisque congruum eſt ſic nuncupationem, Ἴσιδος ἡ γνωστη, ſibi explicare, quam coeco opinionum de multis in vetuſtate Sibyllis, quarum una forte Ægyptum adierit, labyrintho, unde pedem expedire nefas, ſe intricare.

Compara in hac oraculorum compage unum librum cum altero; compara in eodem libro ſingula invicem oracula, et mox tibi perſvadebis, non potuiſſe omnia ab eadem manu eſſe profecta, ſed plurium, diverſi ingenii hominum, labores facile indagabis.

gabis. Quid dissimilius, quam Libri IVti et VIImi tenor, quamvis in pari prorsus argumento versentur? Uterque poëticus est, uterque dogmatica intermiscet, sed VIImi tractatio aliquid mysticon, aliquid ab enthusiastico quodam sensu petitum habet, quod auctoris ingenium a vulgaribus secernit. Lege Jesu historiam in Libri Imi, lege eandem in 8vi fine, et licet unus alterum supplere videatur, in hac nativum quid, facetum et loquax animadvertes, quod in illa non reperies. Sunt multa effata, plures versus et interdum versuum series, integra adeo oraculorum argumenta, ter, quater vel pluries in variis libris repetita, id quod unus, si fuisset totius operis auctor, vix sibi permisisset. Cum Libri primi initio Noachi, Libri tertii, Rheæ natorum historia, illa narrationi Mosaicæ convenienter, hæc cum omnibus mythologiæ ethnicæ ambagibus ambitiose exponatur, credemusne eidem narratori placuisse in utraque relatione æque operose versari? An putabimus unum pictorem esse, illum qui Libri IIdi v. 125 sequ. ultimum judicium sic delineavit, ut ossa, carnes, nervos, venas, pellem crinesque ipsos illos quos homo his in terris habuerit, artibus redituros (non sine lectoris nausea) afferat; alterumque, qui ultimis L. Vti versibus universæ rerum turbationis partem facit, quod sol, luna et sidera in pugnam se-

cum

cum invicem mittantur, atque hanc corporum coelestium digladiationem cum mira astronomica eruditione per viginti ferme lineas persequitur, nec ante finit, quam ἀναστερος αἰθηρ evaserit.

Singulos quoque libros magis spectandos esse ut oraculorum a pluribus profectorum collectionem, quam ut continuum poëma ab uno vate profectum, attentior eorum lectio quemque docebit. Uno id alteroque exemplo ex L. III et Vto age ostendamus. Ex Libro IIItio sumemus duo loca Gog et Magog nuncupantia; unus est, præcedente Ægypti, sequente Libyæ commemoratione y),

L. III. 257. Ἀι ἀι σοι χωρα Γωγ ἠδε Μαγωγ μεσον ὀσα.
Ἀιθιοπων ποταμων, πσσον αἱματος ἐκχυμα δεξῃ·
Και κρισεως οικησις ἐν ἀνθρωποισι κεκληστη,
Και πιεται σȣ γαια πολυδροσος αἱμα κελαινον.

Alter locus, cui præmittitur Thraciæ et Galatiæ, subjungitur Lyciæ, Musiæ, Phrygiæ et Pamphyliæ mentio z),

L. III. 450. Ἀι ἀι σοι Γωγ, και πασιν ἐφεξης ἀμα Μαγωγ

Μαρ-

y) p. 240.
z) p. 259.

Μαρσωγ ἠε Δαγων, ὁσα σοι κακα μοιρα πελαζει.

Meminit Apocalypſeos lector, nominari Gog et Magog cap. XX, 8. ubi ad conſummandam Chriſtianismi victoriam victo Judaismo atque Ethnicismo repræſentatur ultimum Satanæ adverſus divinam religionem tentamen, ſed quod igne coelitus dejecto prorſus proſternitur; ἐξελευσεται πλανησαι τα ἐθνη τα ἐν ταις τεσσαρσι γωνιαις της γης, τον Γωγ και τον Μαγωγ, συναγαγειν ἀυτους ἐις πολεμον, ὧν ὁ ἀριθμος ὡς ἡ ἀμμος της θαλασσης. Notarunt Apocalypſeos interpretes a), Gogitas et Magogitas fuiſſe populis orientalibus fere eosdem, qui Græcis eſſent *Scythæ* h. e. populos in terris Aſiæ borealis parum cognitis adeoque remotisſimis ſedem habentes, qui diverſis temporibus, prouti terra latius patere inciperet, non poſſent non diverſi eſſe. Putaverat *Bochartus* b) per Magog intelligendum eſſe populum Sarmatiæ Aſiaticæ juxta montem Caucaſum habitatorem. *Michaëlis* vero priſcos geographos Syriacos ſecutus c), Magogitas ultra mare Caſpium in Chorasani,

a) *Eichhorn* Comment. in Apocal. Johannis. Götting. 1791. 8. P. 2. p. 291.

b) Geograph. ſacræ L. III. c. 13.

c) in *Aſſemanni* Biblioth. orientalis T. III. P. II. p. 16. 17. 20. *Michaëlis* Spicileg. Geograph. exteræ Part. I. p. 24. ſequ.

rasani, Chorasmiæ, Balkiæ et Buchariæ regionibus ponit. Disertum unius Sibyllistæ effatum Gog et Magog in Aethiopia quærentis, (quod imprimis Bochartum immensæ et exquisitæ eruditionis virum fugisse miror) perquam notabile est; non tamen id ideo hic afferimus, ut aliquid de re adeo obscura decidamus, sed ut observetur, pellucere in pericopis Libri IIItii a versu 233 ad v. 639 triplex oraculum, nempe 233-338; 339-427, 428-639, tresque diversos auctores. Rationes, quæ mihi id persvasere, sunt: a) præsagii de Gog et Magog versuum vix 200torum intervallo repetitio, quæ in vate ista continua serie canente vix poterit statui. b) diversus situs Gogitis et Magogitis in his oraculis adsignatus, cum unum illas gentes ad Aethiopiam ableget, alterum eas populis Asiaticis accenseat. Prius qui fecerit præter istum Sibyllistam novi neminem; posteriorem sententiam tuentur plures prisci scriptores, Plinius ex. gr. qui Bambycen sive Hierapolin a Syris conditam, et ab iis Magog appellatam testatur d); et cum Plinio fecisse Sibyllistam, sectionis 428-639 auctorem, inde concludo, quod numinis Philistæi Dagonis (nam Δαγων Cod. Reg. auctoritate nixi tuto legi-

d) *Plinius* H. N. L. V. c. 28. Coele habet Apameam --- Bambycen, quæ alio nomine Hierapolis vocatur, Syris vero Magog.

legimus) nomen verſu proximo occurrit. c) Epiſodion de multarum regionum urbiumque Aſiaticarum excidio, quod verſibus 339-427 circumſcribitur, puto propriam ſectionem efficere, auctoremque habere non ſolum a proxime præcedentium et ſequentium concinnatoribus, ſed cunctis reliquis Sibylliſtis diverſum; nam ex omnibus hiſce vatibus is unus ſolusque eſt, qui locorum, de quibus canit, ſitum, (ſive auditorum lectorumve gratia ſive ob alias nobis ignotas rationes) brevibus ſed idoneis ductibus e) delineatum addidit.

Librum Vtum unius auctoris opus eſſe, nemo, qui eum attente legerit, ſtatuere poteſt. Repetitæ per vices declamationes contra Alexandrum Magnum, Ægyptum et imprimis Memphin, Judæam, Italiam atque Romam; præcipue vero quadruplex Neronis intra modicum verſuum 400 ſpatium commemoratio, ſuſpicari cogunt, ſimilis argumenti oracula a collectore quodam in unum volumen juncta hic reperiri. Ut in Neronianis ſubſiſtamus, ſunt ea certe tanti, ut, cum Apocal. XIII; 3, et Sibyll. IV, 116-121. collata propriæ disquiſitionis materiam ſuppeditare posſent. Nunc ea delibabimus, quæ, quo modo Sibyllina noſtra confecta fuerint, illuſtrare queant. Monue-

e) ex. c. *Cyzicus* δικητειρα προποντιδος, *Rhodus* ἡμερια θυγατηρ, *Trallis* ἡ γειταν Ἐφεσου appellatur.

nuerunt viri docti Apocalypseos verba XIII, 3. Και [ειδον] μιαν των κεφαλων αυτȣ (bestiæ marinæ 7 capitibus et 10 cornibus instructæ) ὡς εσφαγμενην εις θανατον· και ἡ πληγη τȣ θανατȣ αυτȣ ἐθεραπευθη, explicanda esse de Nerone, quem juxta Sueton. c. 40. et 57. Tacit. Hist. II, 8. et Dionem Cass. 64, 10. f) multi non occisum esse, sed ad orientem fugisse credebant, inde duplo quam antea sæviorem rediturum. Quæ alii auctores modo innuunt, Sibyll. L. V. luculentissime præsagit. Verum cum magna diversitate Sibyllistæ Neronis mentionem faciunt. Pauca atque historica sunt, quæ leguntur g) L. IV. 116. Και τοτ' απ' Ιταλιης βασιλευς μεγας οια τε δρατης

Φευξετ' αφαντος, απιςος, ὑπερ πορον Ευφρητοιο,
Ὁππστε δη μητρωον αγος ςυγεροιο φονοιο
Τλησεται, αλλα τε πολλα κακη συν χειρι πιθησας. - - -

Longe fortius vividiusque se exprimit auctor h) initio

Libri

f) vid. *Eichhorn* ad Apoc. XIII, 3. imprimis *Reimarum* ad Dionem T. II. p. 1056. §. 57; neuter tamen Sibyllinorum meminit.

g) p. 295.

h) p. 303.

Libri Vti v. 28 Πεντηκοντα δ᾽ ὁς τις κερεην (initialem lit. N) λαχε, κοιρανος ἐϛαι,
Δεινος ὀφις, Φυστων πολεμον βαρυν, ὁς ποτε χειρας
Ἡς γενεης τανυσας ὀλεσει, και παντα ταραξει, (matricida)
Ἀθλευων (in ludis musicis certans) λαον κτεινων, και μυρια τολμων·
Και τμηξει το Δϊισθμον ὑδωρ, Ἀθωτε παταξει·
Ἀλλ᾽ ἐϛαι και ἀϊϛος ὀλοιος, ειτ᾽ ἀνακαμψει
Ἰσαζων θεω αὐτον· ἐλεγξει δ᾽ ȣ̓ μιν ἐοντα.

Duo loca quæ in eodem libro se sequuntur i) v. 140-157 et v. 2 7-262, proprium et a nuper laudatis (quæ gravi simplicitate dicenda exprimunt) differentem spirant indolem, quippe quæ aliquid comici vel satyrici habeant, quod provocaverat imperatoris Romani vilissimis ludicris indulgentis cogitatio. Prohibet quidem amborum carminum, eadem magna ex parte vaticinantium, vicinia, ne utrumque eodem tenore pronuntiata credamus; jubet forte, ut diversos sumamus vates, sed jubet simul, ut aliqua ingenii affinitate junctos putemus, licet in ejusdem scurrilitatis expositione aliquantulum divergentes. Multo

i) p. 312 et 319.

Multo ſane cum ſale erumpit unus: v. 140: Ἑλλαδα την τριταλαιναν ἀναΐξουσι (ſic lego) ποιηται ɔ: miſeram Græciam inundabunt poëtæ, et v. 155, quem jam allegavimus, τουτου γαρ φανεντος, ἡ κτισις ἐξετιναχθη ɔ: naſcente Nerone ſtupebat orbis; verum tamen magis adhuc poëtica cenſebitur pericopa v. 217-262, quæ et dramatica eſt, et repetitum offert epiphonema: Ἀρχη και καματοιο, και ἀνθρωποις μεγα τερμα Βλαπτομενης κτισεως, και σωζομενης παλι μοιρης; ut, niſi grandem illum et evectum haberet exitum, Jeſum (quantum quidem ſubobſcuram eloquii granditatem intelligere licet) cum Joſva ſolem inhibente comparantem, dicerem eam fere talem Neronis, qualem Claudii in Apocolokynthoſi Seneca dedit, exagitationem continere. Aliam denique et ſeveriorem, Commodi forte tyrannide ſubtriſtem, animi affectionem produnt verſus k) in 4to libri loco occurrentes:

L. V, 364-73. Ἐσσεται ὑστατιω καιρω περι τερμα σεληνης
Κοσμομανης πολεμος, και ἐπικλοπος ἐν δολοτητι.
Ἡξει δ' ἐκ περατων γαιης μητροκτονος ἀνηρ,
Φευγων ἠδε νοον, ὀξυ στομα μερμηριζων,
Ὁς

k) p. 331.

Ὁς πασαν γαιαν καθελει, και παντα κρατησει,
Παντων δ' ἀνθρωπων φρονιμωτερα παντα νοησει,
Ἡς χαριν ὠλετο τ' ἀυτος, ἑλει τ' ἀυτην παραχρημα,
Ἀνδρας τ' ἐξολεσει πολλους μεγαλους δε τυραννȣς.
Παντας τ' ἐμπρησει, ὡς δηποτε ἀλλος ἐποιει.
Τȣς δ' ἀυ πεπτηωτας ἀνορθωσει δια ζηλον.

Verba ſic intelligo, ut credam innui eam opinionem, fore ut Commodi immanitas finiretur redeunte ab Euphrate matricida Nerone. Hunc quidem crudeliter ſæviturum, ſed neceſſe eſſe, ut miſeria et oppreſſio ad ſummum velut culmen veniret, quo proſperitatis mox ſecuturæ magnitudo tanto vehementius ſentiretur. Quis iſte ἀλλος v. 472 ſit, nemo, quantum ſcio, expedivit. Conjectavi inſigniri Commodum; quod ſi ſumitur, aliquantum adjuvatur eorum ſententia, qui v. 399-400 de templo Veſtæ ſub iſto imperatore incenſo explicant. In loco tamen multis nominibus obſcuro id in medio relinquere, quam certo decernere, malo. Verum quod hic volumus effectum eſt, jubere nempe oraculorum Libro Vto com-

comprehenſorum interiores rationes, ut eorum pleraque a diverſis auctoribus orta exiſtimemus.

Quod ex librorum mutua et cum ſingulis ſingulorum partibus comparatione elucet, id ſpecialium judiciorum et repræſentationum, hic illic obviarum, diligentior disquiſitio etiam docebit. Ex hoc genere unum et item alterum exemplum afferemus. Bis in libris noſtris de Imperatore Hadriano ſententia fertur, ſed ſibi repugnans, ita ut eum unus auctor laudet, alter vituperet; idque diſcrimen eo certius diverſorum vatum indicium eſt, cum pateat, unum, licet altero uſum, tamen ab eo diſſenſiſſe.

L. V. 45. l) - - - μετ' ἀυτον (Trajanum) δ' ἀλλος ἀναξει

Ἀργυροκρανος ἀνηρ· τω δ' ἐσσεται ὀνομα ποντου (Adriæ)

Ἐϛαι και παναριϛος ἀνηρ, και παντα νοησει.

Και ἐπι σοι παναριϛε, πανεξοχε κυονοχαιτα,

Και ἐπι σοισι κλαδοισι ταδ' ἐσσεται ἠματα παντων.

L. VIII. 52. m) Ἐσσετ' ἀναξ πολυκρανος, ἐχων πελας ὀυνομα ποντȣ,

Κοσ-

l) p. 304.

m) p. 367.

Κοσμον ἐποπτευων μιαρῳ ποδι, δωρα ποριζων,
Χρυσον μεν παμπλειστον ἐχων, και ἀργυρον ἐχθρον
Πλειονα συλλεξας, και γυμνωσας ἀναλυσει,
Και μαγικων ἀδυτων μυστηρια παντα μεθεξει,
Παιδα θεον δεικνυσει, ἁπαντα σεβασματα λυσει,
Κ'αξ ἀρχης τα πλανης μυστηρια πασιν ἀνοιξει·
Ἀιλινος ἐκτοτε καιρος, ὁτι λινος (λιβος) ἀυτον ὀλειται.
Και τοτε δημος ἐρει μεγας ὠν κρατος· ἀστυ πεσειται,
Ἐιδως ἐυθυ το μελλον ἐπερχομενον κακον ἠμαρ.
Και τοτε πενθησουσιν ὁμου, την σην προβλεποντες
Ὀικτροτατην μοιραν πατερες και νηπια τεκνα.

Lepidum eſt ad obſervandum, quomodo, quem unus optimum appellat virum, eum n) alter ob rapiditatem, largitiones, rerum chymicarum, magicarum et myſticarum ſtudium atque turpem Antinoi amorem alia-

n) diſtento aqua abdomine mortuum.

aliaque reprehendat; cæterum priori auctore usum esse posteriorem, tanto minus dubium est, cum uterque non solum a cana cæsarie Adriaticique appellatione incipiat, sed eadem quoque (quæ supra citavimus) de Antoninis Hadriani successoribus, ille uno, hic duobus versibus, subjuncta habeat.

Verum nil fortasse magis auctorum, quibus Sibyllina debentur, diversitatem ostendit, quam generationum (γενεων), per quas orbis terrarum duraturus putaretur, varia in his libris computatio. Res ea multis salebris obsita est, et, si in justa luce ponenda esset, singularem nec brevem disquisitionem posceret. Hic vero cogimur intra paucas observationes nos circumscribere, memores, non nisi eatenus illam tractandam, quatenus rationem, qua hi libri sint compositi, illustrent. En itaque sat multas varietates: a) Liber Imus 5 γενεας ante diluvium numerat, Noachicam periodum in 6ta ponit. Cum plures non addiderit o), haud certo dicere possumus, quot omnino γενεας ante Messiæ adventum exactum iri sumserit; suspicamur tamen eum cum ple-

o) v. 399. videri posset δευτερον γενος de Titanibus adhibitum his obesse; sed γενος non opus est de γενεα sumere; et si vel sic sumendum esset, hypothesi nostræ non noceret, cum a v. 382 aliud oraculum ethnico-Christiano auctore incipere statuamus, prius contra v. 92-381 vati Judæo-Christiano tribuendum censeamus.

plerisque XII γενεας (Messiana simul computata) statuere, quarum distributio varie quidem informaretur, sed ita tamen, ut ea, in qua auctor viveret, XIma esset vocanda. b) Ut locum cæteris clariorem ob oculos habeamus, apponimus illum, qui legitur p)

L. IV. 18-20. Ὁυτος (Deus) μοι μαςιγα δια φρενος ἠλασεν ἐισω,
Ἀνθρωποις ὁσα νυν τε και ὁπποσα γινεται ἀυθις,
Ἐκ πρωτης γενεης ἀχρις ἑνδεκατης ἀφικεσθαι.

tanto quidem commodiorem, quo magis L. IVtus oraculum unum integrum exhibet, brevique conspectu orbis fata a rerum initio, usque ad tempus quod exspectaretur Messianum percurrit. Hic vero auctor, in primis γενεαις ab isto L. Imi vate dissentiens, Assyriis 6 q), Medis 2, Persis 1, et, ut quidem videtur, Macedoniæ 1, Italiæque 1, adsignat. Recte nos hujus vatis calculum assecutos, docet v. 86-87, ubi decima ætate Persæ servitium subituri dicuntur. Ean-

p) p. 287.
q) videri possent v. v. 48 et 50 sic intelligendi, ut ab orbe condito ad Assyric. regnum incl. 6 γενεαι lapsæ fuerint; quo posito minor foret ab isto L. 1mi oraculo discrepantia; verum 2 γενεαι Medico regno tributæ id minus probabile reddunt.

Eandem computationem, quoad Macedoniam ſaltem et Italiam, ſuam fecit L. VIII, v. 199, ſic habens: Αλλ᾽ ὁταν ἡ δεκατη γενεη δομον ἀιδος ἐισω, Θηλυτερης (Romæ) μετεπειτα μεγα κρατος. c) Nec vero deerant, inter Sibylliſtas noſtros, qui poſteriores γενεας ad tempora adeo recentia detruderent, ut, ſi congrue ratiocinari vellent, credere deberent, Meſſianum adventum per multa ſecula retardatum iri. Ita auctor pericopæ valde mutilæ, mala ultimi temporis felicitatem præceſſura deſcribens L. VII, 138-139 r). Ἐν δε τριτῳ κληρῳ περιτελλομενων ἐνιαυτων Ογδοατης πρωτης, αλλος παλι κοσμος ὁραται; in quo loco, forte corrupto, vix operæ pretium eſt longe morari. d) Erant alii, qui pro XII γενεαις modo VI ſibi informarent, tributis cuique mille annis, jamque calculum inirent, quot ex his exactæ jam eſſent, quotque agendæ ſupereſſent s). Uti priores adventus

r) p. 359.

s) De his computationibus egit *Semlerus* in libro: Verſuche einer neuen Beobachtung über die Verſchiedenheit der Zahlen vom Alter der Welt nach der griechiſchen Ueberſetzung. *Corodi* quoque in libro: Geſchichte des Chiliasmus, T. I, paſſim de his diſſeruit. Quod creatio per 6 dies duraverat (quippe 7mo quievisse Deus legitur) credebant plerique Judæi, cum 1000 anni in libris poëticis V T. coram deo non niſi unus dies

tus Messiani initium in δωδεκατῃ γενεῃ, ita hi sextæ annorum milliadi ceu VItæ γενεῃ regnum Messianum adsignabant. Cum his facere videtur L. V, v. 461, qui post acerbas in Romam declamationes subjicit: Ἐϛαι δ' ἐν πεμπτῃ γενεῃ - - - - Κοσμοκαρης πολεμος. e) His accedit eorum, qui nullas γενεας accurate animo concipiunt, computatio. Talium, qui δευτερον, τριτον γενος a creatione inde varie numerant, exempla in sequentibus occurrent. Verum hic haud opus est eos longe memorare.

Cum ita multis argumentis evictum dederimus, opus, in quod commentamur, multorum, et quidem valde diversorum, auctorum esse, facile patet, nec unam patriam, aut unum locum omnibus oraculis tribuendum. Recte tamen contendi posse autumamus, Asiam, imprimis Phrygiam, plerorumque carminum natale solum esse. Id sentiebant, qui Montanum fingebant horum foetuum patrem. Nimirum qui in auctore eos fefellerat sensus, in loco divinando eos non prorsus fefellit. Omnes fere paginæ ostendunt, ad Asiæ regiones, insulas, oppida, monumenta, ærumnas, istos vates frequenter referri; et plerique libri Phry-

dies sint, per 6000 annos duraturum esse orbem, quorum ultima Χιλιας sit Messiana. In numero XII, forte Judæi v. duodecim tribus, v. XII diei horas argute cogitaverant.

Phrygiam, quidam plus quam semel memorant. Phrygia ex aquis prima emersisse dicitur. Propter Kiboti oppidi Phrygici compellationem, Noachi navis in Phrygiæ monte hæsisse narratur, oraculique de diluvio auctor montem Ararath in Phrygia secure quærit. Ipsum Jovem in Phrygia fuisse enutritum L. III diligenter observat. At quid multis opus? Inspiciat Lector L. I, 287. L. III, 78. 143. 339. L. VI, 133. VII, 11-14, nec dubitabit multos horum carminum confectores ab ista regione repetere. Sed Alexandrinos quoque aliquot ex his vatibus fuisse, suspicari jubet cum frequens Ægypti et præcipue Memphidis commemoratio, tum ingenua, et in quibusdam exquisita eruditio, quæ in his libris ubique pellucet. Observamus in oraculis multa, quæ Judæo-Christianos indigitare videantur, vel quia ideas Judæis adamatas urgeant, vel quia non sine partium studio de hac gente ceu aliis præstantiori judicent; sed observamus quoque plurima Ethnico-Christianos testantia, veluti maximam cum profanis scriptoribus familiaritatem penitioremque mythologiæ et historiæ gentilium cognitionem; at in utroque auctorum genere reperimus, quod tam prisco æræ Christianæ ævo satis infrequens, singularem ingenii cultum, cum magna in sentiendo liberalitate amicissime conspirantem.

Supra ex Celſo apud Originem notavimus, quod ſeculi ſecundi initio Chriſtiani, qui ſua de rebus evenientibus vel eventuris judicia et præſagia ſic ſecum invicem communicabant, ut Sibyllarum ore ea proferri fingerent, *Sibylliſtæ* a nonnullis fuerint appellati. Curni hanc nuncupationem, quam Origenes haud reprobat, adoptabimus, cum talium vatum negotia bene exprimere videatur? Equidem in hac disquiſitione iſtam appellationem perpetuo adhibere tua Lector Benevole venia ſuſtinui. Cum uſus nominis et perſonæ Sibyllarum non esſet niſi involucrum, quo res et gravisſimæ et pientisſimæ veſtiebantur, valde mirum eſt, nomen, quod antiqvitatem Chriſtianam non offendebat, tot dein turbas excitare, tantam invidiam hisce libris conflare potuisſe. Scio, viros maximi in hiſtoria eccleſiaſtica nominis, ſtatuere t), "propoſitum fuisſe cuidam Chriſtiano, ſociis forte adhibitis, ſub Antonino Pio Libros VIII Sibyllinorum carminum componere, vaticinationum de Chriſto rebusque ejus plenos, ut rerum imperitis perſuaderet, Sibyllam adventum Chriſti, eccleſiæque ortum et progresſus, Noachi jam temporibus ceciniſſe." Contendêre alii u) eos concinnatos fuisſe ad con-

t) *J. L. Moshemii* de rebus Chriſtianorum ante Conſtantinum Magnum Commentarii. Helmſtadii 1753. p. 229.

u) *Fabricius* Biblioth. Gr. T. I. p. 281. ed. Harles.

confundendos ethnicos. Neutrum poterit vel veteris ecclesiæ testimoniis vel ex ipsis libris probari. Celsi objectiones nos perbene dijudicare possumus, cum sat multum ex istis libris supersit. Quod habemus, manifeste ostendit, falsum esse quod Sibyllistæ sua inseruerint veterum Sibyllarum oraculis. Ne harum quidem effata suis carminibus admiscebant, nisi admodum parce, et quatenus repræsentationis, semel adoptatæ, probabilitas poscebat. Sed si fraus dicenda est, quod aliquis alterius sive vatis sive cujuscunque personam induit, vereor ne multa, quæ in poësi maxime movent animosque dramatica expositione afficiunt, prorsus tollantur; certe, si ad hanc normam vel V. T. prophetas vel Apocalypsin exigas, summam vel præstantissimis libris feceris injuriam. Sciebat Christianus quisque in coetu præsens, quo oculo talia essent consideranda; scripta erant auditoribus non rudibus, sed bene formatis cultisque, nec librorum culpa est, si præpostera quorundam pietas, eos ultra vel aliter quam vellent veneraretur. Non dubium est, quin fuerint inter Sibyllistas homines, quibus humanitus quid acciderit, quique ad fraudem et offucias optimo instituto fuerint abusi; sed valde paucos tales fuisse, et ingenua horum auctorum universe formatio spondet, et librorum quos ab iis profectos legimus omnis ratio docet. Detexisse

isse mihi videor in Sibyllinis locum x), qui probet, quantopere Sibyllistæ ab istis præstigiis abhorruerint; atque non obscure innuit ille vates, ejusmodi artes a Judaizantibus fuisse exercitas. Verum idem diserte declarat, vehementes animi angores olim eos manere, siqui talia lucri causa sibi permiserint.

L. VII, 131-32. Κειναι γαρ τλησονται αγαν ποθον, οἱ δια κερδος
'Αισχρα προφητευσουσι, κακον χρονον ἀλδαινοντες·
Οι μεν δασσαμενοι προβατων λασιοτριχα 'ρινα y)
'Εβραιοι ψευσονται, ὁ μη γενος ἐκλαβον αυτοι.

In tota collectione non nisi unum est episodium, quod aliquam de fraude suspicionem excitare possit, id scilicet, ubi Sibyllista Homerum vatem exagitat, eumque surreptæ Sibyllis sapientiæ incusat. Meretur illud hic adscribi z).

L. III, 358-70. Και τις ψευδογραφος πρεσβυς βροτος 'εσσεται ἀυθις·
Ψευ-

x) p. 359.

y) In Jeremia XXVIII, 10. quem respici putat *Fabricius* p. 272, nil quod huc faciat, invenio. Forte modo Hebræorum in sacrificiis curandis religiositas spectatur.

z) p. 251.

Ψευδοπατρις δυσειδεα φαος ἐνοπησιν ἐν ἠσιν,
Νουν δε πολυν και ἐπος, διανοιας τ' ἐμμετρον ἑξει,
'Ουνομασιν δυσι μιγγομενον. Χιον δε καλεσσει
'Αυτον, καὶ γραψει τα κατ' 'Ιλιον, ὀ μεν ἀληθως,
'Αλλασαφως, ἐπεσιν γαρ ἐμοις, μετρων δε κρατησει.
Πρωτος γαρ χειρεσσιν ἐμας βιβλους ὀνομηνει.
'Αυτος δ' ἀυ μαλα κοσμησει πολεμοιο κορυϛας,
'Εκτορα Πριαμιδην, και 'Αχιλλεα Πηλειωνα,
Τους τ'αλλους, ὁποσοις πολεμηια ἐργα μεμηλε,
Και γε θεους τουτοισι παριϛασθαι γε ποιησει
Ψευδογραφων κατα παντα τροπον, μεροπας κενοκρανους.
Και θανεειν μαλλον τοισι κλεος ἐσσεται εὐρυ
'Ιλιον· ἀλλα και ἀυτος ἀμοιβοια λεξεται ἐργα·

Ab isto fastigio, in quo Sibylla Noachitica repræsentanda erat, lubricum sane fuit inde in futurum orbem, futuros quoque vates sic prospicere, ut non sibi ipsa nimis tribueret. Abit ergo me judice omnis res ad æstheticum, quem vocant sensum, sive ad quæstionem: nonne hicce autor suis, quatenus Sibyllam repræsentaret, partibus nimis indulserit. In quo si forte errarit infelicior quidam vates, non mox impostor erit dicendus. Sed si vel fraudem aliquam severior quis in istis versibus odoraretur, ille locus tamen, quippe in suo genere unicus, magis ad Sibyllistarum sinceritatem adstruendam faciet, quam ad eandem labefactandam.

Atque sic inter multos sequentium seculorum turbines derivata ad nos venit oraculorum compages, pietatis Christianæ insigne monumentum. Nullum novi (præter sacrum Codicem) volumen, in quo magis omni suo ambitu impleta sint, quæ Paulus in priore ad Corinthios Epistola a Christianis in coetus suos conventuris requirebat; *ὀταν συνερχεσθε* (scribit c. XIV, v. 26), *ἑκαστος ὑμων ψαλμον ἐχει, διδαχην ἐχει, γλωσσαν ἐχει, ἀποκαλυψιν ἐχει, ἑρμηνειαν ἐχει· παντα προς οἰκοδομην γενεσθω.* Si *γλωσσας*, quibus hic non locus erat, excipias, reliquorum multa per omnes hos libros videbis exempla. Nunc versantur Sibyllistæ in hymnis sacris (ut L. VI et plu-

ries)

ries) cum coetu communicandis; nunc in pericopis historiæ vel Veteris vel Novi Testamenti (v. c. de Noa, Mose, Jesu, Johanne Baptista) excutiendis et auditorum animo admovendis; nunc in docendo, videlicet partim in præceptis de Deo evectissima ratione cogitando colendoque, et virtute per egregias gnomas inculcanda; partim in spe et metu quos adventus Messiani exspectatio provocabat, exponendis atque temperandis; nunc denique in αποκαλυψει ↄ: divinationibus præsagitionibusque proponendis, quas vel nationum universe historia et eventa, vel Christianorum fata, in tantis eorum temporum ærumnis, homini sive retrorsum sive antrorsum cogitanti sese ultro offerebant. Ipsa coetus Christiani conditio faciebat, ut meditationibus ex ultimo genere maxime occupari amaret; quare in locis, quæ his libris natalia erant, ejusmodi Sibyllistarum ad ecclesiæ οικοδομην symbolæ summa cum attentione audiebantur et auditæ deinceps colligebantur. Cunctarum ergo quatuor partium, quibus coetus Christiani commoda adjuvare jubebat Apostolus, tractatio in hacce nostra compage pellucet, non unice episodica, sed ita ut singulæ singulas minores collectiones effecisse videantur, unde dein in hancce majorem migraverint. Sic Gnomicam syllogen suboleo in multis sententiis hic illic

cumu-

cumulatis a), inque Phocylideis L. VIII subjectis, sed quæ Codex Regius Parisiensis ipsi textui (L. II. inter v. 55 et 56) inseruit; hymnorum syllogen in L. VI, in acrostichide et aliis supra indicatis video; acroamatum de Deo syllogen in L. 1mi initio et ultima libri secundi parte, cui præfigitur titulus εκ τȣ δευτερȣ λογȣ περι θεȣ, animadverto. Oraculorum sub Sibyllæ persona prolatorum maximus erat numerus, ideoque ex iis tota, quæ sensim concrevit, symbolarum οἰκοδομῃ Christianorum in Asia inservientium coagmentatio, Sibyllina s. Sibyllistarum oracula deinceps fuit nuncupata.

II.

Periclitabimur hanc oraculorum collectionem critice lustrare, ita ut, dum singulorum argumentum adferamus, ea inter se invicem distinguere et ad suam quodque classem revocare studeamus. Hoc enim nisi feceris, non recte ea dijudicare aut justum vel singulis, vel junctis, pretium tribuere poteris. Rem aggredimur lubricam multisque pressam difficultatibus; nam tanta est textus multis in locis obscuritas et vitiatio, tot loca sunt confusa, commixta atque

a) talem locum de avaritia L. VIII. 17 - 36 in Introductione exhibuimus.

atque multifariis obſita ſalebris, ut nulla, niſi a novis forte codicibus, certa medela illis poſſit admoveri. Accedit, quod ex paucis, qui in hos libros habentur, commentatoribus unus alterque in ſingulis verſibus aliquid tentavit, nemo autem totum oraculorum tenorem vel mutuum nexum diligentius examinare molitus eſt. Si itaque non omnes tricas expedire, nec ubique rem acu tangere contigerit, in labore adeo arduo intra ſpem veniæ nos peccaturos ſperamus. Prodibunt octo ſua ſerie libri, et inveſtigatis, quæ in ſingulis ſe offerant, variorum oraculorum indiciis, ubi quodque incipiat, ubi deſinat, anquiremus; ex quo genere et quale ſit, videbimus; quidque collectorem induxerit ad locum in quo legitur ei adſignandum, qua res feret, diſſeremus. Ambulationem Lectori offerimus in horto ſuſcipiendam, ſpinis quidem et ſentibus identidem horrido; verum inter ſpinas pullulare non roſarum modo fragrantiam, ſed lætiſſimam quoque fructuum dulcedinem crebro experietur. Nunc per evectiores colles, nunc per depreſſas valles, inter ſalebroſos interdum anfractus ducetur. Nec itineris moleſtiæ eum poenitebit, dum in areas vario florum fructuumque amoeniſſimorum ornatu veſtitas fere quovis paſſu incidet; et licet interdum variegato et fulgido arearum lumine odorisque ſuavitate magis, quam commoda herbarum diſpo-

dispositione se delectatum animadvertat, licet in tanta arearum copia magis singularum nitorem, quam hortulani in omnium compositione ingenium aut artem admiretur, sic tamen ab ista ambulatione redibit, ut haud pauca se reperisse, quæ oculos animumque pascant, sensusque jucunde adficiant, lubenter fateatur.

Primus Liber in tres pericopas commode dispescitur, quarum prima maxime ex Theophilo Antiocheno petita introductionis loco huic libro ab editoribus præmissa est; reliquæ continent duo oracula vix ejusdem auctoris, nec una serie recitata, sed non nisi collectoris, certas tamen rationes sequentis, arbitrio conjuncta.

1) Pericopa, quæ vv. 91 priores complectitur, tribus constat sectiunculis 1-35, 36-84 et 85-91. Omnes partes erant λογου περι θεȣ, qualis in librorum nostrorum titulis semel iterumque nominatur, nimirum collectionis symbolarum, quas Sibyllistæ secum invicem communicaverant, pertinentium ad explicandas Dei, qualem Christiani colerent, naturam et virtutes, imprimis, quatenus ille vanis et inertibus gentilium idolis opponeretur. In prima particula Dei majestas, ultra mortalium captum longe evecta, potentia atque unitas urgetur; in secunda monetur, quam parum cordate

date agant, quasque poenas metuendas habeant, qui loco vivi verique numinis ſerpentes, canes, feles, volucres vel ſaxa adorent; tertia appendicula eſt ejusdem ac prima argumenti, et ex Lactantii præcipue auctoritate hic inſerta.

2) Primum oraculum a v. 92 ad 381 b) porrigi exiſtimo. Sibylliſta, "Οπποσα πριν γεγονεν, ποσα τ' εςιν, ὁποσσα τε μελλει Εσσεσθαι κοσμω δια δυσσεβιας ανθρωπων" expoſiturus, nunc quidem creationis hiſtoriam et quinque mundi ætates ad diluvium Noachicum enarrandas ſibi ſuscepit. Eventum hocce, cum novam rerum ſeriem induxiſſet, commodus ei cardo videbatur, in quo narratio tantisper ſubſiſteret. Cum Sibyllæ perſonam ſumſiſſet, quæ quippe Noachi nurus diluvio ſupervixiſſet, phantaſiæ admovet, quam felicem tanta miſeria ſuperata novus tum orbis ſe ſentire deberet, ideoque hanc 6tam ætatem χρυσειαν deprædicat, finemque oraculo ſubito imponit.

Vividus ac nativus color, verum et nimia loquacitas in hoc oraculo dominatur. Fundamentum narrationis quidem eſt Moſaica relatio, ſed additamentis partim ex traditione, partim ex propria rei repræſentatione jucunde ornata. Per λογον eun-

b) p. 159 a verbis 'Αρχομενη πρωτης ad p. 185. — ὁμονυμφοισιν τε παθουσα.

eundemque αυτολοχευτον Jova mundum creat. Horti amoenitati Evæque per ſerpentem deceptioni (τοδε γαρ τετελεσμενον ἠεν), vates longius immoratur. Prodeunt 5 ætates ex Heſiodo maxime adumbratæ; ſed nec dilucide a ſe diſtinctæ nec commode ſemper depictæ; nam cum jam in 2da γενεα auguria et magiam memorat, patet, quam parum auctor ævi ſui obliviſci potuerit. In 5ta procedit Noachus, virtutis ille et μετανοιης præco rigidior. Interſeruntur et Dei ad ipſum de arca ſtruenda, de intrando atque indidem exeundo juſſa, et ejus ad æquales de emendationis neceſſitate non inficeta, niſi quod nimis operoſa ſunt, alloquia. Subridebit quidem lector quando in tali narratione vel Noachus κρισιν απαντων popularibus minitatur, vel Homericus dictionis tenor in ipſis adeo εννοσιγαιȣ et νηρεος intermixtione pellucet; nec tamen lectionis eum poenitebit, cum Homerica etiam ſimplicitas pleraſque picturas animet; idem vero lector dolebit, tantam ſimplicitatem tortuoſa ἀδȣ ex Adam derivatione et ænigmatica Jovæ nominis per cabbaliſticum numerum 1697 (ανεκφωνος) c) explicatione turbari. Inundatio-

c) Præfero hanc *Voſſii* explicationem, quæ cæteris longe felicior mihi quidem videtur. Cfr. *Gallæi* Sibyllinorum editionem p. 116.

dationis terror poëticum ſpirat, placetque ingenuus timor, qui Noachum tam horrenda videntem occupabat.

I. 327. Παντοσε Νωε μοϱον μοϱεν ὀφθαλμοισιν ὁϱασθαι,
Δειμ' ἐχε, και κϱαδιην παλλεν μεγα, και τοτε δ' ἀηϱ
Βαιον ϛειλαμενος (ἐπειη καμεν ἠμασι πολλοις
Κοσμον ὁλον δευων) διελων τοτε, ὁιατε χλωϱον
Ἁιματοεντα πολοιο μεγαντε πυϱαυγεα δισκον
Δειξεν κεκμηωτα, μολις δ' ἐιχεν Νωε θαϱσος.

3) Plures difficultates offert, quod hunc librum claudit, oraculum. Priori proprium erat, quod ſextam *γενεαν* auream vocaverat, id quod in nullo alio Sibylliſta legitur. Omnia ibi nativo facilique tenore fluebant. Nil ibi legebatur, quod hominem Judæis infenſum teſtaretur; verum potius ea operoſitas, qua protoplaſtorum et deinceps Noachitarum eventa canebat, virum prodebat, ut in Hebræorum codice (ex Græca ſcil. verſione) bene verſatum, ita eodem libenter ſe occupantem. Auctoris, cajus acroama a v. 382 ad Libri finem legimus,

mus, aliquanto alia eſt ratio. Computationem per *γενεας* non noviſſe videtur, dum Titanas *δευτερον γενος*, priore per diluvium conſumto, appellat. Scribendi genus, licet cultum teſtetur hominem, difficile, obſcurum et quæſitum eſt. Quam parum Judæis faveat, inde patet, quod dicuntur talpis cæciores, angue magis fugiendi, (v. 461) ex patria exſules vagaturi, multumque lolii cibo mixtum devoraturi. En ſat rationum, cur hunc vatem a priore diverſum exiſtumem!

Finis oraculi nobiliſſimus eſt: præmiſſa introductione, quæ a Titanum inde tempore per ſequentia ſecula raptim lectorem ducat, Jeſum paucis ductibus ita ſiſtere, qualem ejus vita, miracula, mors et poſt mortem religionis fata animo fingere jubeant. Moleſta mox ab initio eſt verſuum primorum incerta lectio et incertior interpretatio. Dum melior dabitur, nos in hac acquieſcemus:

I. 382, *Ἀρτι δε αινησω. Εϛαι πολυποικιλον ἀνθος*
Ἐν συκῃ· μεσασει δε χρονȣ βασιληϊος ἀρχη,
Σκηπτροφορον θ᾽ ἑξει· τρεις γαρ βασιλεις μεγαθυμοι
Ανδρε δικαιοτατοι, μοιρας δε τε δηλησονται.

ↄ: Ad

ϑ: Ad laudandum poscimur. Erit in ficu variegatus flos (Messias). Interim vero regium vigebit Kroni imperium; enimvero tres erunt reges magnanimi, justi, qui (longa vita) Parcas morabuntur; scil. Kronus ipse, Titan et Japetus, quos inter regnum divisum est. Mittimus tantisper versus intermedios, ut a v. 415. locum de Jesu percurramus, qui Θεȣ παις Ἡξει σαρκοφορος, θνητοις ὁμοιȣμενος ἐν γῃ. Nomen ejus, si literarum vis numerica spectatur, est: ι, 10. η, 8. σ, 200. ο, 70. υ, 400. σ, 200, ergo 888 (uti bestia Apocalyptica idololatriam repræsentans Apoc. XIII, 18, numerum 666 continebat). Veniet legem Mosaicam docendo consummaturus. Interseruntur jam pauca de Johanne Baptista, Herode, Jesu ab Ægypto reditu, ejusque miraculis, evangelicæ relationi prorsus consentanea. Hebræorum odio multas post contumelias Jesus interimitur (v. 453-62). Ubi mortuus fuerit (ὁταν εκπετασῃ χειρας, και παντα μετρησῃ), orientur tenebræ templumque Salomonis magnum signum dabit. Scilicet ad orcum ibit defunctis resurrectionem nuntiaturus. Post triduum vitæ reddetur, evangeliique oeconomiam fundabit, in qua deinceps propaganda Apostoli (v. 476 lego cum Fabricio in nota Msta Στολοι pro Σολοι) pergent.

 Poe-

Poenas poſtea dabunt Judæi, ſubacta Romanis patria per orbem ſpargendi.

Revertimur ad verſus obſcuros 382-414 d), in quibus mirus ille ſaltus, a Titanibus ad Jeſum, ſollicitos habet attentos lectores. Credo equidem me in Libro IIItio inveniſſe fragmentum, quod ibi loco prorſus alieno poſitum, ſi hic inſeratur, violentum illum tranſitum leni medela levare queat. Sunt verſus L. IIItii 137-150 e), qui Titanas primum, dein Græcos, Perſas, Aſſyrios, Ægyptios aliosque populos nominant eaque brevitate eorum vices perſtringunt, quæ hic ſufficiebat ad hiſtoriæ filum a Titanibus ad Jeſu tempora cito deducendum. Poterat quidem alicui in mentem venire, ſectionem illam ex L. III, 46-131 f) de celeberrimis monarchiis hic intexendam; ſed nec idonea adeſt ratio, cur longior illa pericopa ex loco ſuo extrudatur, nec in noſtro oraculo, cujus argumentum eſſe debebat Jeſu hiſtoria, talis exſpectatur eventuum politicorum conſpectus, qui a viro potiſſimum celebrando animi adtentionem avocaret.

Quid

d) p. 183-84.

e) p. 231 lin. ult. et p. 231. l. 1-13.

f) p. 224 l. 7me ad p. 231. l. 7 a fine.

Quid collectorem induxerit ad jungenda hæc duo oracula (nam pericopam initialem editores recentiores Libro præfixerunt), intellectu proclive est. Ex orbe prisco Noachus, ex novo Jesus humanitatis, ille physico, hic morali sensu restauratores erant. Si recte se habet nostra de fragmento Libri IIItii hic inserendo conjectura, in duplici hoc oraculo brevis generis humani a prima inde creatione ad secundam, quæ per Messiam fiebat, historia sistitur.

Librum secundum in suas partes distribuendi ansam præbent et externa et interna indicia. Codex Regius Parisiensis Phocylidea, quæ in plerisque editionibus g) L. VIIIvo subjuncta sunt, post v. 55 oraculo libri hujus primo intexuit; in eodem, velut quoque in Ranconeti et Pithoei exemplaribus, vv. 1-30 L. IIItii, finem libri IIdi faciunt; tituli denique et Libri IIdi initio et versui 255 in editionibus præfixi, prior περι ἑλληνων h) και περι θεȣ,

g) In *Gallæi* edit. textui post L. II. v. 55 inserta sunt. Nos, qui Opsopæum ubique allegamus, hic quoque versuum seriem, qualem Opsop. exhibet, sequimur.

h) Hocce περι ἑλληνων nil habet, quo referatur; ideoque vel temere additum vel ad aliquod de Hellenibus oraculum, quod suo loco exciderit, pertinere existimandum.

θεϰ, ϰαι περι ἁγιων ϰαι περι ϰρισεως, posterior: παλιν εν τῳ τριτῳ ἀυτης (Sibyllæ) τομῳ, ταδη φησιν, εϰ τϰ δευτερϰ λογϰ περι τϰ θεϰ, licet non prorſus accurati, occaſionem tamen exactioris in hoc libro criſeos ſuppeditant. Accedunt hæ ex ipſa oraculorum indole petitæ rationes, præter ultimam περι θεϰ pericopam, quæ ſpecialem ſectiunculam conſtituit: In verſu 15 ea γενεα, qua Romæ imperium ceſſaturum dicitur, vocatur δεϰατη, ſed dein illud ævum quo falſi prophetæ et Antichriſtus prodibit, v. 69 ὑςατιη appellatur. Id non bene convenit; nam ſi hæc pars ſunt σηματος v 34 nuncupati et per vocabula ϰαι τοτε cum præcedentibus (ergo δεϰατη γενεῃ) conjuncti, foret decima generatio ultima; quod ab aliquo creditum fuiſſe nullo, quantum ſcio, argumento poterit probari. Denique in vv. 34-60 longe aliud ingenium, quam in ſequentibus dominatur, licet videatur in vv. 61-121 ſermo etiam de σηματι eſſe debere, et vere ſit, cum ea, quæ in his afferuntur, accommodentur ad Jeſu de σημειῳ effata Matth. XXIV, 5 ſequ. Faciunt hæc omnia, ut tria huic libro adſignemus diverſa oracula 1-60 (cum inſertis Phocylideis ad finem L. VIII vulgo poſitis), 61-254, et 254-III, 30.

4) Ora-

4. Oraculum L. II, 1-60 i), quod cum 93 Phocylideis 150 omnino versus efficit, videtur ethnico-Christiani hominis esse, qui σημα adventum Messiæ præcessurum sibi lætis coloribus repræsentabat, ceu beneficum sidus (nam gentiles omnia fere graviora eventa astris præsignificari putabant), indicans martyribus præcipue coronam, ipsis ob constantiam in persecutionibus debitam, sollenniter impertiendam. Hos martyres is sine dubio cogitavit, qui in libri titulo περι των ἁγιων posuit. Informat sibi auctor talis actus celebritatem, qualis erat ludorum Iselasticorum (μεγας γαρ ἀγων ἰσελαστικος ἐςαι v. 39); nimirum uti, qui in certaminibus victores abierant k), triumphantium more in patriam invehebantur, et vectigal de publico accipiebant; ita probatis Christianis splendidam remunerationem attributum iri censebat. Cum talia præmia piis ex omnibus gentibus Dei cultoribus exspectanda essent, ducitur eo vates ad pietatis ambitum longius exponendum, auditorumque animis admovendum, Gnomas Phocylideas inserendo, pluribusque versibus accommodate ad Christianæ doctrinæ ingenium levi mutatione vel additione tem-

i) p. 192-196 ad quintam a pag. fine lineam, et p. 404-415.

k) *Plinii* Epp. 10, 19. *Vitruv.* Præfatio L. IX. *Turnebi* Advers. 1, 19.

temperatis. Pulcherrima sunt, quibus oraculum finitur:

> Ὁυτος ἀγων, ταυτ' ἐςιν ἀεθλιά, ταυτα βραβεια,
> Τουτο πυλη ζωης, και εισοδος ἀθανασιης,
> Ἡν θεος ὀυρανιος γε δικαιοτατοις ανθρωποις
> Εςησεν νικης ἐπαεθλιον· ὁι δε λαβοντες
> Το ςεφος, ἐνδοξως διελευσονται δια ταυτης.

Quod v. 54 urgetur, omnes humanas animas esse numinis donum, judaizantes (qvalis sequentis pericopæ vates erat) pungere videtur.

5. Oraculum versus 61-254 l) complexum longe aliud et fere his oppositum spirat ingenium. Omnia ad amussim cerebri judaici diriguntur. Pleræque horridæ tristesque hic prodeunt ad σημα παρȣσιας exprimendum imagines. Pueri jam a nativitate canescent; pestis, fames et bella grassabuntur. Pro propheris falsi existent vates. Veniet Belial (Antichristus) signaque multa edet. Surgent pii, et Hebræi ex oppressione emergent. Apparebit Elias, curruque in terras deferetur. Comitabuntur ejus adventum caligo terras opprimens, ignis coelitus missi torrentes, cadentiaque sidera. Elementa in chaos dissolventur. Jam sequetur judicium. 5 angeli animas ad tribunal ducent,

l) p. 196-213.

cent, omnibus nervis, compagibus et venis corpori restitutis. Titanes quoque et Gigantes eidem sistentur. Judex sedebit Jova Zebaoth, et in nube Christus cum angelis veniet, stipatus Mose, patriarchis atque prophetis. Per flumen igneum ducentur omnes, probi quidem incolumes; improbi autem (quorum criminum longus datur recensus) flammeis flagellis igneisque catenis torquebuntur, poenas gravissimas (τισουσι τρις τοσσον, ὁσον κακον ἠλιτον ἐργον) m) contumaciæ daturi. Pii cum angelorum beneficio lustrationem sustinuerint, beatitudine, terrenis inaniis non circumscripta, fruentur. Piorum quaque precibus id dabit Deus, ut improbi cruciatibus tandem eripiantur. Patet, non incommode huic pericopæ κρισεως titulum inscribi potuisse.

Juncta sunt hæc duo oracula, licet indole dissimillima, ob argumenti similitudinem. Nobis non injucundum erit observare, quomodo istud Jesu de σημειω eloquium varii intellexerint.

Nullo cum hisce vinculo nexum est

6tum oraculum a L. II, v. 255 ad L. III, v. 30 pertingens; docentibus ipsis codicibus particulam illud fuisse acroamatis περι θεȢ, sed in oraculum tamen exeuntis. Poni quoad argumentum inter duo pri-

m) V. 211. p. 211. l. 3.

priora poterat; nam tangit ea quæ κρισιν proxime antecedere deberent. Vates numine plenus palpitare se fatetur præsagiis concussum. Ab evectissimis de deo qui Logum, qui terrarum orbem, qui tetragrammaton Adamum creasset n), sententiis incipiens, contra idololatras, animalia vel res adeo inanimatas colentes, uti quoque in vitia qualia tum regnabant avaritiæ, perfidiæ, furtivumque amorem invehitur. Prædicit Romæ (his sceleribus scatentis) interitum non longe abfuturum; fore nempe inter Augustos unum Belialem; sub lasciviæ mulieris (mysticæ Babylonis a: Romæ) dominatione orbem gemiturum; sed jam jamque venturam magnam rerum conversionem; terram coelo, aquam igni miscendam, donec tandem judicium divinum sequatur.

Tertius Liber valde confusus viris doctis visus est. Corodi brevissime hac ipsa de causa ejus argumentum absolvit o); nec Fabricius p) de nexu singularum partium constituendo valde sollicitus fuit. Multa itaque ad disquirendum supersunt. Omnibus diligenter perpensis VII ei inesse reperientur

n) - - 'ουνομα πληρωσαντα 'Αντολιην τε δυσιντε, μεσημβριαντε και ἀρκτον. v. 279.

o) Geschichte des Chiliasmus. T. 2. p. 114.

p) Biblioth. Gr. ed. Harles. T. II p. 266-67.

rientur diversa oracula, criseos subtilioris ope distinguenda, quorum pleraque satis sunt memorabilia.

7. III, 31-47, fragmentum, cui longe inhærere operæ pretium non est, cum ex diserta Codicum indicatione λειπει ἡ ἀρχη; videtur carmen de Babylone operose egisse; cumque omnibus Bibliorum lectoribus constet, librum eorum ultimum pariter ac primum istud nomen decantare, non sane mirum est, Sibyllistam aliquem hoc poëmatis sui argumentum elegisse. Ultimi versus forte sic erunt legendi:

Και τοτε δη δεκα μεν γενεαι μεροπων ἀνθρωπων,
Εξ ὅπερ κατακλυσμος ἐπι προτερους γενετ' ανδρας.

ut auctor a creatione ad diluvium unam γενεαν, inde ad Messiæ παρȣσιαν decem numerarit, quibus addita una temporis Messiani, XII, quæ sumi solebant, generationes efficientur.

8. Pericopa, vv. 48-131 q) complexa, integrum quid exhibet. Vix potest, nisi ab Ethnico-Christiano esse profecta, cum pro loci angustia longior sit in Kroni, Titanis, Japeti, Junonis, Jovis, Nep-

q) p. 224 a verbis και βασιλευσε κρονος, ad p. 231, ὅς ἀφ' Ἑλληνων γενος ἐστι.

Neptuni et Plutonis hiſtoria mythica enarranda; ſequitur brevis conſpectus Monarchiarum Aſſyriæ, Perſicæ, Ægyptiacæ, Macedonicæ et denique Romanæ. Verum uti Romæ rapinis et ſceleribus per plures verſus auctor immoratur, ita probabile eſt, eum Macedoniæ regnum plusquam tribus lineis fuisſe commemoraturum. Cum ergo infra in hoc ipſo libro reperiatur locus modici ambitus r) (v. 319-338) ibi quidem prorſus inepte inter Romam, Smyrnam et Phrygiam poſitus, hic autem ad totius rotunditatem valde faciens, eum hic ante verſus Romam perſtringentes inſerendum ſuspicamur.

9. Uti in L. IIdo (n. 4 et 5) placuerat collectori oraculo hellenizanti aliud judaizans ſubjicere, ita quod vv. 132-232 legitur oraculum, judaismi veneratorem omne loquitur. Id tamen notabile et me judice colligenti valde honorificum eſt, quod, ubi auctor Judæis nimium tribuere, in alias gentes injurius, videbatur, interſeruit ille pasſim verſiculum

r) p. 247 a verſu Αλλα Μακεδονιη βαρυ . . ad κεραςαρξει p. 248, locus, de quo apud interpretes fere conclamatum eſt. Verum ſi harum paginarum anguſtia ſingulis immorari ſineret, perſvaſum habeo, eum et bene, et non ſine fructu ad ſacram Exegeſin explicari poſſe.

ficulum in nexu haud adeo idoneum s), sed ad liberalius sentiendum pertinentem e. c. v. 185 t). Πασι γαρ ουρανιος κοινην ετελεσσατο γαιαν; cui brevi post u) repetito pulcre adjecit: και πιςιν και ἀριςον ἐνι ςηθεσσι νοημα. Non nos turbabit in hac pericopa nec versuum 137-150 de Titanibus et Monarchiis agentium series, [nam illis, hinc, ut fas erat, extrusis locum inter 1mi libri oracula jam assignavimus, nec editorum male sedulorum notæ marginales, qui v. 132 ὁι χριςιανοί, v. 224 ὁ χριςος adpinxerunt. Verum acroamatis finis non ambiguus est: Laus Judæorum, hac fere cogitatorum serie proposita:

Populum cano, cæteris mortalibus viæ monstratorem; in quo argumento difficilius exitum quam initium reperire; populum rectis studiis semper eximium. Non ille coeli spatia aut Oceani voragines metitur, non auguria, divinationes, incantationes, magiam aut astrologiam sectatur, sed δικαιοσυνην τ' ἀρετην τε curat, a furtis, rapinis, limitum agrestium motione, viduarum oppressione alienus, et Πληρων μεγαλοιο Θεȣ φατιν ἐννομον

s) quem ergo crisis auctori abjudicat, et collectori (secundo) tribuit.

t) p. 253. 3 ante fin.

u) v. 199. p. 236. media.

μον ὕμνον. Verum fata hujus gentis volucri oculo percurre. Post exitum ex Ægypto columnam ignitam Mosenque ducem, legislatorem et ad optima queque formatorem habet. Ad Assyrios captiva ducitur, cur? quia relicto immortali Deo ad idolorum cultum delabitur. Per 70 annos deserta manet terra; verum ne animum gens despondeat; mittetur coelitus Rex, — Cyrum esse nullus dubito — qui sævum ab ejus persecutoribus sumet supplicium (Κρινεῖ δ' ἄνδρα ἕκαστον ἐν αἵματι καὶ πυρὸς αὐγῇ) templumque divinum instaurabit. In his subsistit vates. Vides, carmen, si suo scil. modulo illud metiamur, haud inconcinnum esse.

10) Venimus ad duo oracula, de Asiæ regionibus insulis oppidisque maxime agentia, quæ auctoribus elicuit multarum calamitatum consideratio, famis, pestis, terræ motuum, quæ teste historia sec. imprimis secundo ibi grassabantur. Ubi quodque oraculum incipiat, ubi desinat, non difficile est investigare. Diversos esse auctores, in præcedentibus inde conclusimus, quod unus loca quæ nuncupat, lectoribus nota supponit, alter contra eorum situm sæpe adjungit.

Prius, quod a v. 233 x) ad v. 318 pertingit, Babylonem carminis initium, sed placidum Christia-

x) p. 239. a linea penultima, ad p. 247 mediam.

ſtianismi cum almis ſuis geniis ἐυνομιᾳ, ὁμονοιᾳ, φοργῃ regnum, ejusdem finem facit. "Væ tibi, ait, Babylon (forte et proprie et myſtice ſumenda), aëria tibi ſuperveniet Babylon, videlicet coelitus deſcendens vindex, teque tuosque vaſtaturus." Tum ad Ægyptum, Gog et Magog, quos noſter inter Æthiopiæ fluvios quærit, atque ad Libyam et occidentales terras, minæ convertuntur. Apparebit ſub ſole occiduo cometa, nullius non mali ominator, multorumque oppidorum (recenſentur nimis ſane luculenta prædictione XI Aſiatico - Græcæ, X Græciæ Europææ urbes) ruinas præſagiens. Jam ad Romam ſe flectit oratio. Ab illa repetet Aſia et triplo repenſum accipiet, quidquid iſta terrarum dominatrix longa ſeculorum injuria ipſi extorſerat. Sub ſolita ſcorti imagine eam ſic affatur y):

Ὠ χλιδανε, ζαχρυσε, λατινιδος ἐκγονε Ρωμης,
Παρθενε, πολλακι σοισι πολυμνηστοισι γαμοισιν
Οἰνωθεισα, λατρις νυμφευσεαι ὐκ ἐνι κοσμω.
Πολλακι δ' ἁβρην σειο κομην δεσποινα τε κέισει,
Ἠδὲ

y) p. v. 294. p. 244.

Ἠδε δικην διεπουσα τα ὀρανοθεν ποτι γαιαν
Ριψει, ἐκ δε γαιης παλιν ὀρανον ἐις ἀνεγειρει,
Ὀττι βροτοι φαυλον ζωης ἀδικοντ' ἐνεχοντο.

Additis de Samo, Delo et Smyrna pauculis, exit oraculum in eam ſpem, fore, ut Europa pariter ac Aſia, pace beatæ, auguſtis ſanctæ religionis beneficiis læte fruatur z).

Obſcuros de Macedonia verſus 319-338 alio ablegandos eſſe nuper monuimus.

11) Alterius oraculi a) exordium a Phrygia, auctoris forte patria, ſumitur. Ejus finem cum verba v. 427, novum acroama inſignientia, tum res ipſa, delineant. Terminatur alloquio ad Italiam, ut alias urbes ita quoque Sicyonem et Corinthum, utrasque artium ſedes, vaſtaturam. Loca, quæ præterea nominantur, ſunt: Ilion (interſperſa Homeri mentione), Lycia, Chalcedon, Cyzicus, Rhodos, Samos, Cyprus, Trallis, Laodicea, Corſica, Sardinia, Myſia, Galatia & Tenedos. Commentatoris in hos libros negotium ſatis frugiferum, foret, ex autoribus eruendo, quænam eventa

z) Locum ipſum ſupra poſuimus p. 9-10.

a) vv. 339-426. a p. 248. Εϛαι και Φρυγιη — ad p. 256. v. 426.

eventa vates ſpectaverit, hiſtoriam iſtius temporis illuſtrare. Nos, qui id non propoſitum habemus, modo notamus, quibus verbis Roma hic commemoretur b).

402. Ἰταλιη σοι δ' ὀυτις ἀρης ἀλλοτριος ἥξει,
Ἀλλ' ἐμφυλιον ἀιμα πολυςονον ὀυκ ἀλαπαδνον,
Πουλυθρυλλητοντε, ἀναιδεα τε κεραΐξει.
Και δ' ἀυτη θερμησι παρα σπονδησι ταθεισα,
Ἁ προιδη ςηθεσσιν ἑοις, ἐναρίξεται ἀυτην.
Ἐσση δ' ουκ αγαθων μητηρ, θηρων δε τιθηνη.

12. Sequitur oraculum 427-639 c), cujus maxima rurſus pars in Judaicæ gentis laude verſatur, nunc moderatius, nunc operoſius, quam quod n. 9 deſcripſimus. Sibi adeo ſimilia hoc nomine ſunt, ut unum ex altero hauſiſſe pateat; et quia is, quem nunc tractamus, poëta uberior eſt, credimus eum eſſe, qui illius acroama ob oculos habuerit, et nova ratione tractatum cum Chriſtianis communicaverit. Primum hoc ſe obtulit exemplum Sibylliſtæ unius in

b) p. 255.

c) p. 427. l. 3. ad p. 272. Ἀψευςον γαρ πνευμα θευ τελετει κατα κοσμον.

in alium commentantis. Plura in ſequentibus habebimus.

In carmine ſuis finibus circumſcribendo falli non posſumus, cum verſus 636-37, Ἀυτος μοι ταδε παντα θεος μεγας ἀεναος τε Ἐιπε προφητευσαι cæt. eos ultro ſuppeditent. Propria huic auctori eſt indignatio adverſus Græcos, ob quam quædam ei exciderunt, quæ barbarorum invaſiones jam tum ſæviisſe oſtendunt. Quod v. 480 d) ſcribit: Παντων ἀνθρωπων το τρῖτον γενος ἐσσεται ἀυθις, probabile reddit, eum loco artificioſioris Judæorum computationis, per XII γενεας, ſimpliciorem adoptasſe, qua primum γενος ab Adamo, ſecundum a Noacho, tertium a Chriſto inciperet.

Initium facit Phoenicum ob injuſtitiam et fraudes reprehenſio; tum tranſitur ad Cretam, Thraciam, Gog, Magog, Lyciam et vicinas regiones, ad Mauros, Æthiopas, Cappadocas Arabasque. Verum auſtero ad Hellenas alloquio longe auctor immoratur, ſumtis imaginibus dictionibusque ex ultimis Moſis ante mortem ad populum Judaicum orationibus. Æneum illis fore coelum, terram ferream et defectu pluviæ prorſus ſterilem minitatur. Quindecem, inquit, ſunt ſecula, ex quo Græcorum reges orbem vexarunt, et idolatria contami-

d) p. 260. l. 8.

taminarunt. Quanto his pientior Judaica natio ἐν δικαιοσυνῃ νομου ὑψιςου, prophetisque a numine donata; illa non ad inania numina colenda descendit, non ad spurcam Venerem vel alia, quibus plurimæ gentes indulgent, impudicitiæ monstra. Sic defertur ad mentionem viri, qui Ægypti regnum sit subversurus (Cæsaris puto, non Antiochi, ut Castalio in margine notavit), sibique promittit, fore ut Deum summum venerari pergant Judæi, ad quod eos vehementer cohortatur. Verum nunc infausta vati suboriuntur præsagia de bellis; sterilitate et feris terras vastaturis. Veniet a sole (coelitus Messias) Rex severo imperio has turbas finiturus. Divitiis florebit Dei populus. Tellus et mare illi arridebit. Jam vero invidia tacti Reges gentium eum aggredientur; at numen enses ardentes lampadesque in eos depluet. Miscebuntur in terris omnia; angulum quemvis habebunt ejulatus; cadentium sangvinem terra bibet, cadavera bestiæ devorabunt. His positis vates filum abrumpit, satis habens, testari, se a numine jussum hæc cecinisse.

13tium subjecit collector priori, credo, quia ejus continuatio est, sed ad lætiora conversa et alio acroamate recitata. Eundem habet auctorem ac præcedens, locisque dulcissimis interfulget. Prædicatur

catur piorum, quos ipſe videlicet Deus protegat, felicitas. Laudes hymnique b) in numinis honorem ex eorum ore ſemper audientur. Cohibebit Græcia ſuum faſtum, et ad ſanctum populum mitter conſulturos, quando malorum ſit finis; reſpondebitur: δουλευε θεω μεγαλω, ἱνα τωνδε μετασχης. Sequitur βασιλειας χριστου ceu ſeculi aurei deſcriptio; cujus potisſima pars eſt pax, et communis per totam terram lex, unius dei agnitio, ſcelerum, præcipue expoſitionis puerorum et cædis, deteſtatio. Si quæris, quis Rex ſit, eum Ἱον καλεουσι βροτοι μεγαλοιο θεοιο. Gratuletur ſibi humanitas talis ævi felicitatem, in qua lux dominetur! Urſi cum vitulis degent, boves cum leonibus, et ſævisſimas beſtias infans domabit. Si quæris de σηματι, hæc ſignificaturo, erunt gladii de coelo cadentes, evaneſcens ſolis lunæque lumen, ſaxa pluentia et equitum peditumque conſpicuæ in nubibus pugnæ.

Τουτο τελος πολεμοιο τελει θεος ὀυρανον οικων,
Αλλα χρη παντας θυειν μεγαλω βασιλεϊ.

Huic libro, plerumque de Aſia canenti, haud mirum, finem impoſuisſe collectorem apponendo verſuum ſeriem, in qua Sibylla ſe Babylone venisſe,

b) Supra p. 20 talem adſcripſimus.

nisse, se Erythræam vulgò appellari, se denique Noachi nurum esse declaret. Apparet quoque, haberi et in singulis, quæ L. IIItius continet, oraculis, et in vinculis, quibus collector ea junxerit, justas rationes, cur eo, quem sortita sunt, ordine legantur.

14) *Liber quartus* monumentum est pietatis Christianæ tanto magis venerandum, quo magis auctor in eo totus est, ut religiositatem inculcet. Sumto primis opusculi versibus incitamento a supremi, sanctissimi, potentissimique, non inertis (ut sunt idola), numinis cultu quem Christiani profiteantur, in se suscepit vates, celebrium monarchiarum annales, atque variarum Europæ Asiæque gentium fata, lustrando, præcipue vero multa quæ plurimas regiones infestarent, physica infortunia considerando, severæ pietatis necessitatem ostendere. Sic extitit hoc poëma, in ipsa sua brevitate plenius rotundiusque quam quæ antea spectavimus. Quomodo *γενεας* numeraverit, supra jam explicuimus. Persvasionem suam, improbos habito judicio ad infernas tenebras rursus detrudi, probos contra *ζησειν επι γαιαν Πνευμα θεȣ δοντος ζωην θ' ἁμα και βιον ἀυτοις*, bis, nimirum et in introductione, et in fine oraculi, repetit. Postulat ab iis, qui numen sincere ament, præter idololatriæ

et ſpurcorum vitiorum deteſtationem, ut antequam cibum potumve ſumant preces ad Deum fundant, ut fonte perenni corpus abluant, utque paſſis ad ſidera manibus veniam delictorum petant. Memoratis Asſyriis, Medis et Perſis, mentionem facit famis in Ægypto graſſaturæ, temerariæ Xerxis ad Græciam expeditionis, belli Peloponneſiaci Ætnæque montis Siculi ruinæ. Tum turbas, quas Macedonia orbi importaret, paucis memorat, et Delon, Samon, Babylonem, Sybarin atque Cyzicum, ſive bellis ſive terræ motu perituras, indigitat. Cum ad Italiæ dominationem ſermo venerat, Carthaginis, Laodiceæ, Lybiæ et Armeniæ mala tangit, Neronem ad Euphratem fugiturum et inde cum multis myriadibus reverſurum, non obſcure præſagit. Veſpaſiani in Judæos ſævitiam carpit, et multorum rurſus locorum miſerias digito monſtrat, ex. c. in Salamine et Cypro terræ motum, Veſuvii eruptionem, Antiochiæ excidium, Scyri per peſtim, Cariæ per inundationem calamitates. Ab his malis anſam capit homines ut πιϛιν et το δικαιον ſectentur commonefaciendi, ſic nimirum flexum iri numen ſperans. Id ni fecerint, auſcultare eos jubet, quid immineat. Scilicet mundus igne flagrabit. Prognoſtica erunt: oriente ſole apparentes gladii ac tubæ; mugitus ubique; terræ exuſtio; generis

humani

humani interitus; omniumque in pulverem cineremque] conversio. Tum veniet judicium; impios terra iterum obruet, pii vero, Deo spiritum dante, vivent rursus in terra seseque recognoscent f).
'Ωμακαριστος, ἐκεινον ὁς εις χρονον ἐσσεται ἀνηρ.

Juncta hic cernuntur, quæ in pluribus oraculis sparsa in superioribus reperimus, adeo ut nostrum, oraculi Sibyllistæ typus, cyclum talium præsagitionum continens, possit haberi.

Liber quintus sex continet oracula, quæ sic distribuo: α) vv. 1-51, β) 52-181, γ) 182-262, δ) 263-330, ε) 331-486, ζ) 487-534. Præivit ipse collector distributioni luculento hoc indicio, quod quatuor ex his sectionibus, α, β, γ, ζ, ab Ægypto, duo, δ et ε, a Judæa incipiunt; et ex quaternis illis tria in imperii Romani et universæ rerum conversionis hoc secuturæ commemorationem exeunt; quartum (ζ) eodem tendens in fine mancum videtur; in duobus quoque, a Judæa exordium sumentibus, unum (δ) licet pleraque Asiæ loca nuncupans Ægyptum tamen tangit, alterum longam habet ad Ægypti fata et reges allusionem. Uti

f) Id explicat *Fabricius* in nota Msta ita: "Tunc pius haud se alium sed se ipsum quisque videbit," et confert Hiobi verba: oculis meis me vere ipsum tunc videbo, non peregrinum.

Uti ergo Liber IIItius inscribi poterat *Asia*, ita ei, in quem nunc inquirimus, vel majori jure "*Ægyptus*" in titulo præfigendum dixeris. Id collectorem induxit, ut oracula ad eandem regionem pertinentia in uno volumine jungeret. Verum facit hæc ipsa intra 530 versuum spatium repetita sexties Ægypti, bis Judææ, quater Neronis mentio (quod in superioribus jam exposuimus), ut non possint omnia ab uno auctore profecta credi; quid enim quæso aliquem impelleret ut toties se ipsum repeteret? jubet quoque diversa tractationis ratio, in uno (δ) sterilior, in cæteris valde vegeta, in quibusdam (γ et ε) evectissimam poësin spirans, tenorque, in duobus exquisitam eruditionem (γ et ζ), in aliis populi Judaici admirationem olens, ut horum oraculorum auctores plerosque Christianos Alexandrinos, et nonnullos quidem Judæo-Christianos fuisse statuamus. Addere liceat, hunc librum, ob codicum defectum (nam Regius Parisiensis eorum optimus in v. 102 desinit) valde vitiosum, videri et propter poëtici ingenii, quæ pluries refulgent, lumina, et propter multos quos continet historicos nutus, perdignum, qui singulari commentario illustretur.

15. Primus itaque vates g) Ægyptum nominando in juve-

g) p. 300 ad p. 304, l. 10.

juvenis Pellæi (Alexandri M.) cogitationem mox incidit, et pulcre notat, Babylonem, regi feralem urbem, ſatis docuisſe orientis occidentisque domitorem, quod Philippi, non Ammonis esſet filius. Inde tranſit ad Macedonum victores Romanos, et imperatores a Julio Cæſare ad Marcum Aurelium Philoſophum, paucis luſtrandos, quos ſingulos partim ex factis et fatis ipſorum, partim ex literis nominum initialibus per numeros expresſis, docte magis quam poëtice ex ſeculi ingenio h) deſcribit. Scripta hæc ſunt ante Veri mortem, quem, a Marco in ſpem imperii adoptatum, ante ſocerum obiturum auctor non divinabat.

16. Grande quid ſpirat ſecundum hujus voluminis oraculum i). Majeſtatem habent auctoris et ad Memphin, Ægypti metropolin, et ad Romam alloquia; et licet homo Ægyptius in Ægyptum acerbe invehatur, excuſat hanc acerbitatem pius fervor, atque eam longe ſuperat nobilis adverſus Macedoniæ et dein Romæ dominationem indignatio.

h) Siquis de rebus politicis loquens hac viâ, quæ certe tutisſima, utitur, ut dominatores potius per numeros quam per ſcelera inſigniat, præcipue tales artes amante ſeculi ingenio, non ideo fraudis erit accuſandus; quod voluisſe videtur *Hiſt. Chiliasmi* auctor T. 2, p. 115.

i) a pag. 304, l. 11, ad p. 315, l. 7 ante fin.

tio. Persecutiones Christianorum in Ægypto innuunt hi versiculi, multis nominibus memorabiles 60-71. Μεμφι συ μεν κλαυση ὑπερ Αἰγυπτȣ τα μεγιςα.

Προσθε γαρ ἡ μεγαλως γαιης κραταιȣσα, γενηση
Λυπρη, ὡστε βοησαι κ' ἀυτον τερπικεραυνον.
Ουρανοθεν φωνη μεγαλη: "μεγαλοσθενε Μεμφι,
"Ἡ το παλαι δειλοισι βροτοις ἀυχουσα μεγιςα,
"Κλαυσεαι ἀργαλεη, και παμμορος ὡστε νοησαι
"Αὐτην ἀίδιον θεον, ἀμβροτον ἐν νέφεεσσι.
"Πȣ σȣ λημα κραταιον ἐν ἀνθρωποισι τετυκται,
"Ανθ' ὡν ἐξεμανης ἐς ἐμους παιδας θεοχριςους
"Και τε κακην ὠτρυνας ἐν ἀνδρασι τοις ἀγαθοισιν.
"Εξεις ἀντι τοσων ποιον τροφον ἑινεκα ποινης.
"Ουκ ἐτι σοι φανερως θεμις ἐςαι ἐν μακαρεσσιν,

"Εξ

"Ἐξ ἄστρων πέπτωκας, ἐς οὐρανὸν
οὐκ ἀναβήσῃ."

Sequuntur reprehensiones, quod ligna, saxa atque animalia et orationis et rationis expertia pro numine colerent. Post v. 93 k) lacuna est, dum versus excidêre, in quibus absque dubio Alexander Macedo fuit nominatus, nam is in sequentibus ceu Persarum et Ægypti dominator sistitur; verum veniet, inquit vates, Rex eo fortior (Messias), qui coelesti vi tantæ tyrannidi finem sit impositurus. Oculos jam circumfert poëta per plerasque Asiæ regiones l) in quibus nil, nisi perpetua mala physica, illis subjectum cernit; atque sic fertur ad miseram Græciam, quam poëtæ videlicet inundarent, hominumque monstrum Neronem cogitandum. Is Deum Deoque natum se mentiens, impudicum scurram aget; matrem occidet, Babylone fugiet, Medorum Persarumque amicitiam ambibit, atque in Christianos grassabitur. Verum stella tum apparens m) nil boni portendet. Scurrilitatis et nefandæ impudicitiæ Roma, viribus tamdiu

k) p. 308.

l) Nominantur Pergamus, Pitane, Lesbos, Smyrna, Bithynia, Syria, Phœnicia, Lycia, Phrygia, Pontus, Thessalia.

m) Testatur Suetonius Neronis cap. 36, cometam isto tempore apparuisse.

diu freta et arrogantiæ suæ impotens, poenas dabit gravissimas.

v. 171 n) Αι αἰ παντ' ἀκαθαρτα πολι λατινιδος αιης
Μαινας ἐχιδνοχαρης, χηρη καθεδειο παρ' ὀχθας,
Και ποταμος Τιβερις σε κλαυσει, και ἑην παρακοιτιν.
Ἡτε μιαιφονον ἠτορ εχεις, ἀσέβη δε τε θυμον,
Ουκ εγνως τι θεος δυναται, τι δε μηχαναται.
Ἀλλ' ἐλεγες, μονη ειμι και ὀυδεις μ' ἐξαλαπαξει,
Νυν δε σε και σȣς παντας ὀλει θεος ἀιεν ὑπαρχων,
Κ' ουκ ἐτι σȣ σημειον ἐτ' ἐσσεται ἐν χθονι κεινῃ,
Ὡς το παλαι, ὁτε σας ὁ μεγας θεος ἑυρατο τιμας.

17) Majore adhuc audacia versatur in simili argumento oraculi o) 182-262 vates. Primis versibus pyramidas inducit Memphidi male ominantes. Dum de Barce p), dicit:

v. 190.

n) p. 315.

o) p. 315-323. l. 2.

p) Barce urbs insignis in Africa ad litus maris mediterranei

v. 190. Ἀλλ' ὁταν ἡ Βαρκη το κυπαστιον ἀμφιβαληται
λευκον ἐπι ῥυπαρω, μητ' ειην, μητε γενοιμαν,

timuisse videtur, ne ab Ægypto ad regnum vicinum potestas abiret. Κυπαστιον, lexicis ignotum, est sine dubio vestimenti Ægyptii genus, quale κυπας Lycophronis v. 333. Dein convertit se ad Thebas, Syenen, Teucharin, et in Libya Cyrenen, singulis infausta præsagiens. Ne Britannos quidem et Gallos intactos linquit; sed dum vv. 207-8 dicit, Regem Phoenicem multa Gallica agmina Sidoniis de Syria deducturum, videant historici, quid auctor spectaverit. Tum Æthiopibus et Indis astrologicis calculis q) (Ἀστρων δ' εν μαχιμοις καινη φυσις) excidium minatur; jamque facta Corinthi mentione ad Neronem delatus, sua in hunc tyrannum dicteria dramatica forma induit, prosopopæiis, interrogationibus, metaphoris, historiarum biblicarum allegationibus, et repetitis antiphoniis egregie animata. Voluere Parcæ, ut Nero ad Isthmum fugiens omnibus se conspicuum præberet cantorem. Petras ille perfodit,

nei, quæ et regno, quod AEgypto ex occidente adjacet, nomen dedit. nota *Fabricii* Msta.

q) p. 319 l. 3. v. 215.

dit, videlicet nil nisi nova moliens. Rastello humum effodiebat, et corbe congestam humeris efferebat idem ille ludio, qui parentum carnem edere non detrectasset. O summam indignitatem! o imperium malorum generis humani initium, malorum quoque, ominor, finem! Blandiebatur sibi aliquis spe optima hæc secum volvens: "erat olim "inter homines clarum solis jubar, radiante con"cordi vatum lumine; extitit nuper lingva dul"cem liquorem hominibus instillans; moxque "dies omnibus illucescit;" frusta erat ista spes; est itaque cur repetamus: o Romam generis humani malorum initium, sed eorum quoque finem evasuram! Poterunt hostes grassari, poterunt Joppen expugnare (quod Titus r) faciebat); verum velut Josva Jerichuntem obsidens solem jussu suo fecit subsistere, sic coelitus veniens alter Josva (Jesus, in nomine omen) omnibus istis atrocitatibus finem imponet.

Haud pigebit credo hoc carmen longius exposuisse, nec vitio mihi, spero, vertetur, si in loco obscuro, sed vere poëtico, explicando, meis conjecturis, ab interpretibus prorsus destitutus, indulserim.

18) Se-

r) vide *Gallæus* ed. Sibyll. p. 600.

18) Sequens verſuum ſeries 263-330 s); ut a Judæa incipit, ita et Judaicum ſapit, laudes iſtius gentis luculenter exponens:

Φως ἀγαθον, σεμνον τε θαλος, πεποθημενον ἀγνος (vitex)
Ἰϐδαια χαριεσσα, καλη πολις, ἐνθεος ὑμνων.

Promittit ſibi auctor, fore ut finita gentilium oppresſione ſanctis lingvis, omnigenis ſacris, et venerabundis precibus Deo rite litare populares posſint. In alias gentes ignis ardentis imber depluet, ſterilitasque ſæviet, donec verum et immortalem deum (non ut Ægyptii canes aut vultures) colere inſtituant. Interim Hebræorum terra ſancta erit, exque rupibus ut ex lingvis mellis torrentes et lac ambroſium manabit.

Ἐις ἑνα γαρ γενετηρα θεον μονον ἐξοχον οντα
Ἠλπισαν, ἐυσεβιην μεγαλην και πιςιν ἐχοντες.

Jam varias Aſiæ gentes multa infortunia experturas deplorat. Urbes recenſet Sardes, Laodiceam, imprimis Epheſum t), quæ celebre templum gemi-

s) p. 323 ab initio, — ad p. 327. l. 6 ante fin.

t) liceat ſemel locum huc facientem ex Euſebii Chronico citare.

mibunda requiret. Sed graviora instare vates præsagit, tantumque excidium, ut terra plura cadavera quam arenas sit numeratura. In Cumas vehementer invehitur, uti quoque Lesbo, Corcyræ, Hierapoli et denique Mileto infausta minatur, huic quidem tanto atrociora, cum Apollini dicata esset.

19) Majoris pretii est alterum oraculum a Judæa item ordiens vv. 331-486, quod et humanius est, et ingenio vere poëtico atque expositionis novitate se commendat.

Precatur vates, ut Deus Judææ pro pristino in istam terram favore parcat. Thraciæ Macedoniæque bella, horrida bella a barbaris exspectanda prædicit. Verum his mox missis ad Italiæ fata consideranda festinat. Poëtico ardore abrepta phantasia universi turbationem, solis lunæque defectum, omniaque ad priscas tenebras reditura sibi repræsentat, ut sic gentes ad illud: *δει ϛεϱγειν γενετηϱα θεον σοφον, αιεν εοντα*, agnoscendum commo-

citare. Dicit ille ad Ol. CXCIX, v. Domini XIX. "Tredecim urbes terræ motu ceciderunt: Ephesus, Magnesia, Sardis, Mosthenæ, AEgæ, Hierocæsarea, Philadelphia, Tmolus, Temnus, Cyme, Myrina, Apollonia, Dia, Hyrcania. Vid. *Thesaurus Temporum. Eusebii Pamphili Chronicon* etc. opera *Josephi Scaligeri* Lugd. Batav. 1606. Fol. p. 157.

moveantur. Eventura hæc auguratur, cum matricida Nero ab ultimis terris omnia deſtructurus redierit. Relabitur cogitatio ad omnia malorum monſtra luſtranda: Procedunt: *πυρ και ἁιμα, ὑδωρ, πρηστηρ, γνοφος, οὐρανιη νυξ, και φθισις ἐν πολεμῳ, και ἐπι σφαγῃσιν ὁμιχλη*, quæ quamvis legere horreſcit animus, facit tamen exſpectandæ proſperitatis magnitudo, ut auctor eam fuiſſe tanti crediderit. Excuſat eum quoque vitiorum quæ ſpectat enormitas. Sequitur nempe apoſtrophe ad matricidas et inceſtus patratores, quibus Ptolemæos pungi probabile eſt, cum ex iis quatuor matres trucidasſe et Physcontem filiam vitiasſe conſtet. Nunc ad Romam dirigitur oratio, ſeveritatis quidem, ſed et ſalium et ironiæ plena. Inhibe, ait, deploranda Urbs, tuam proterviam; ignem inexſtinctum Veſtales, deleto templo, fruſtra quærent. Vidi quidem ego et alterum templum (Hieroſolymitanum), numini non ædificiis manu mortalium ſtructis circumſcripto ſacrum, ab impio Rege (Tito) u) cum profanis ſociis

u) video *Fabricium* in nota Msta ad h. l. in v. 411. Ptolemæum Lagi, in v. 417 Ptolemæum Philadelphum agnoſcere. Verum id nec intelligo, nec credo ſenſum adeo bonum fundere, ac illum quem propoſui, ſane magno poëta dignum.

sociis everti. Ast veniet coelitus Rex augustior (Christus), potestate a Deo munitus. Struet ille templum, majoris longe ambitus, quod ipsas nubes tangat, quo pii omnes sint conventuri. Cunctæ tum orbis plagæ numinis laudibus resonabunt (Ἀντολιαι δυσεις τε θεȣ κλεος ἐξυμνησαν). Fugient omnia scelera. Sancti erunt mortales, nec aliam, nisi de virtute noscent æmulationem. Væ itaque Babyloni (Romæ) cum aureo suo throno. Videlicet Parthi et Chaldæi (quibuscum Nero, teste Dione multum commercii habebat, et a quibus legatos atque auxilii spem, siquid adversi accideret, accepisse ferebatur) te firmabunt! Somniant hi populi de imperio in Persas accipiendo, et pignus ejus esse putant legatos Romam missos. Nec mirum, talem proterviam eos sibi permittere, cum ipsa urbs imperatrix judicio Atticorum se submittat (Nero ad eam indignitatem descendat, ut in Græciæ agonibus certator procedat); et hanc nobilem scilicet tantorum laborum mercedem habeat! At enimvero propter tuam, Roma, petulantiam hostibus eris ludibrio! Intersperguntur infausta de aliis regionibus, Cypro, Papho, Salamine, Tyro, Phoenicia cæt. omina v); et denique

v) de obscuris versibus p. 339 l. 1-7 adscribam notam Fabri-

que in terras calamitatum, quibus Aſia pariter ac Occidens premenda ſit, deſcriptiones oraculum exit.

20) Ultimum oraculum, quod in fine mancum eſt, non longe nos detinebit. Cum de Iſide dixerat vates, ejus memoriam haud diu duraturam, ad Serapidem ſe convertit cum pulcro, quod jam in introductione deſcripſimus, alloquio. Fore ominatur in Ægypto magnum ſanctumque templum, quo pii numinis cultores ſua donaria ſint collaturi; κεινοισιν δωσει θεος αφθιτως βιοτευειν. Reliqua vero terra turbine per omnia vagaturo concutietur. Coelum ipſum ita miſcebitur, ut nullum ſidus ſit, quin cum alio pugnet, donec denique coelum ruat, terra incendatur, et ab æthere omnia aſtra evaneſcant. Auctorem peritiam aſtronomiæ non vulgarem in iſto ſiderum certamine prodere, jam ſupra monuimus.

20) Li-

Fabricii Mstam: "Urbi Tyro malum inſtat (cum Alex. M. eam expugnabit, civesque ejus trucidabit), quando AEgyptus libera erit a malo, quod Sabaco AEthiopum Rex, ætate a diluvio quinta, annoque ante Chriſtum 700mo circiter ipſi intulerat; ex quo tempore e variis nationibus AEgyptus reges accepit, ſcil. poſt AEthiopes AEgyptios, deinde Perſas, iterum AEgyptios, iterumque Perſas, tandem Alex. M."

21) *Liber sextus* dulcissimum hymnum in Jesu honorem exhibet, tanto magis memorabilem, quo magis pectus veneratione in divinum religionis nostræ doctorem perfusum totus spirat. Tenor ejus fere hic est x): Cano ab imo pectoris sensu magnum Dei immortalis filium, cui diu ante quam nasceretur supremus genitor thronum destinavit. In lucem terrenam bis fuit editus, idemque Jordanis aqua perlutus, pridem Deus, nunc almo Spiritu per alas columbæ perfusus est. Consilium ejus erit divinam sapientiam homines docere. Is uti alia patrabit miracula, ita una panis radice homines satiabit, cum Domus Davidica eam stirpem effuderit, cujus in manibus totus mundus, terra, coelum atque mare erunt. Nascenti arridebit terra eo vultu, quo protoplastos ex mutuis costis formatos excepit. Erit, cum tellus tanto gaudebit alumno! - - - Tibi vero soli, regio Sodomitica, dura mala imminebunt, quæ Deum sensibus humanis ludentem dedignabare. Beatum lignum, in quo Deus fuit expansus! Nimirum te terra non tene-

x) versus sunt omnino 28, p. 344-47. Fabricius in Bibl. Gr. T. I. p. 269 sic emendat versus 6 & 7. Ἐκ πατρος ἐκ πρωτου πρωτος θεος, ὥτε και ἤδυ Πνευμ' ἐπιγινομενον λευκης πτερυγεσσι πελειης, qua mutatione nescio num locus admodum juvetur.

tenebit, ſed coeleſtem videbis domum; ubi igneus tuus oculus (ex ſepulcro) denuo rutilaverit.

Eſſe in hoc carmine quædam, quæ ideas de Jeſu magis ſeculo 3tio verſus finem vergenti, quam 2do conveniant, haud diffitemur. Multa quoque in præcedentibus legimus, quæ doceant, pleroſque certe non credidiſſe, ſoli Judææ πηματα imminere. Verum nil impedit, quo minus ab aliquo ſeculi 3tii Sibylliſta confectum et ſic reliquæ collectioni inſertum eſſe potuerit.

In *Libro ſeptimo* tria reperio poëmatia α) 1-49. β) 50-112. γ) 113-161 a diverſis vatibus concinnata, quorum primus judaïzantem, alter myſtico-gnoſticum, ſed maxime poëticum, tertius anti-judæum ſe præbet. Uti ante animadvertimus collectorem oraculorum id egiſſe, ut acroamati judaismum nimis ſpiranti aliud alîus ingenii opponeret, ita hic idem obſervamus. Nec tamen ſola hæc eſt auctorum diverſitas: primus enim vates omnia aqua, tertius omnia igne peritura putat; ſecundus judicium in decima γενεα, tertius in octava ponere videtur. Cæterum habent ſingula hæc acroamata, quantumvis brevia, aliquam rotunditatem; nam primum a Delo incipit et in Antonio ab Octaviano victo deſinit; alter a Troja

initium, in Logi laude finem facit; tertium a Syria orditur et in feculum beatiffimum exit.

22) Primum oraculum y). Infaufta in Delum, Cyprum, Siciliam omina. Difcite (ait) divina per Noachum monita non fpernere: Πλευσει γη, πλευσει δε ορη, πλευσει δ'ε και αιθηρ, Ὑδωρ ἐςαι παντα και ὑδασι παντ' ἀπολειται. Infelix Phrygia, Æthiopia, Ægyptus! hæc quidem ob bella inteftina. Infelix quoque Laodicea, Dei veri ignara! Verum prodibit genitus magnus Deus (γεννηθεις ὁ μεγας θεος, ergo Chriftus) fiderum creator, magnamque in æthere igneam columnam eriget, impias perdituram, fed ad quam veluti metam pii omnes congregabuntur. Domui Davidicæ hæc bona debebuntur. Subjicientur illi ipfi angeli, fubjicientur quoque atroces terrarum tyranni z). Verum primis nafcentis Mesfiæ annis multa evenent hominum mentes turbatura. Exiftent teterrima inceftus exempla (in Ægypto fub Ptolemæis); Romam bella angent inteftina multoque fangvine effufo Italus tandem bellator (Antonius) victus fugiet.

Videat

y) ab initio pag. 348 ad p. 352. l. 6.

z) v. 34. p. 351. Οι τε πυρας φαινουσι, και οι ποταμους φαινουσι ad Neronem Romam incendentem, et montem Athos ceu flumine perfodientem forte pertinet.

Videat Lector, num locum recte intellexerim. Commentatorum nullus eum attigit. Multa hic ſunt oraculo 19no adeo ſimilia, ut illud ob oculos habuiſſe auctor videatur. Sed carmen ex ſec. IIItio eſſe, cum voces de Chriſto adhibitæ, tum ipſe ille alterius operis uſus mihi probabile reddiderunt.

23) Alterum poëmation a) longe puriorem Chriſtianismi genium ſpirat. Poſt brevem Ilii, Colophonis, Theſſaliæ, Corinthi atque Tyri increpationem, Coeleſyriam itidem objurgat, quod ſuum Deum in Jordane olim ter b) aqua perlutum, ſpirituque perfuſum non agnoſceret; jamque additur longus de Chriſto et chriſtianæ religionis indole locus, qui ex hymno Gnoſtico deſumtus videtur, et ſic fere habet. Ille, antequam terra et coelum ſtellatum eſſe inciperent, patris voce, ſanctoque ſpiritu extitit. Tres ipſi turres coelum munivit, in quibus almæ numinis matres nunc habitant, ſpes, pietas et religioſitas, quæ non argentum aut aurum, ſed compoſitum jus fasque animi amat. Supremo numini ne thuris micam, ne agnum mac tatum offer, ſed ſume agreſtes volucres, precare, in

a) a pag. 352. l. 50 ad p. 112. l. 4 ante fin.

b) pro ἐν τριτάτοισι Fabricius legere volebat ἐν προχοαῖσι (in nota Msta), quod non neceſſarium eſſe puto.

in coelum oculos tolle, aquamque in puro igne liba cum his c) verbis: "Patri, patri qui Logon genuit, avem mitto, citam meæ vocis nuntiam, caſtâ aquâ vocem, adſpergens tuum baptisma igni, per quem tu apparuiſti." Si quis egenus venerit, ne fores ei præcludas, ſed caput aqua conſperge, et ter precare in hæc verba: "Non amo divitias, tenuis ego tenuem accepi, tu vero ſecundus vota pater exaudi" — (Succinet alter: tibi dabit oranti) — "Ne me ſanctum Dei decus afflige, ſed probum, ad quod natus ſum, germen et ſervitutis immune vindica; pectus meum ad patientiam firma; ad te reſpicio, te, inviolatum, quem nullæ mortalium manus finxerunt." Sequuntur infauſta omina de Sardinia, Mygdonia, Gallia d), atque Roma, quam ſic auctor affatur: "Animo ferox Roma, ſubacta Macedonia ſpiritus ad Olympum evec-

c) "'Ος σε λογος γεννησε πατηρ, πατερ ὀρνιν ἀφηκα,
'Οξυν ἀπαγγελτηρα λογων, λογον ὑδασιν ἀγνοις,
'Ραινων σοι βαπτισμα, δἰ ὀυ πυρος ἐξεφαανθης."

d) cupiet forte alliquis legere pericopen de Gallia (quam cum. L. V. 203 p. 356 comparabit); verba ſunt:
Κελτιγυη το δε σου κατ' ὀρος παρα δυσβατον 'Αλπην,
ψαμμος ὀλην χωσει σε βαθυς, φορον ὀυκετι δωσεις,
'Ου ςαχυν, ὀυ βοτανας πανερημος ἐςη δ'ἀπο λαων
'Αιει, κρυμαλιοις δε παχυνομενη κρυςαλλοις,
Λωβην ἐκτισεις, ἡν ὀυκ ἐνοησας ἀναγνε.

evectos ſumebas, ſed Deus tuam celebritatem prorſus obliterabit. Ubi tu vel maxime firma videris, tibi acclamabo: "ſplendida olim ac marmorea periiſſe mox diceris."

Quod altera vice promittit auctor plura ſe de Roma canturum, præſtitit absque dubio in uno ex ſuperioribus de Roma oraculis. Cæterum idoneus, ni fallor, hic locus est ad hoſtes oraculorum vel infenſiſſimos demulcendos. Talem certe cenſeo, quo vix nobiliorem patres eccleſiaſtici exhibebunt.

24) Breve acroama librum ſeptimum finit. Prædicitur Syriæ et Thebis inſtans rerum converſio. "Omnia, ait, igne concremabuntur; ardebunt montes, ardebunt flumina, fontesque ſiccabuntur. Peribunt homines non quidem cito ſed longa per æva durante incendio. Punientur cum alii impii, tum præcipue illi, qui lucri cauſa turpibus prophetiis homines decipiunt, et ut Hebræi, fallere amant." His vero malis longe major deſcribitur ultimi temporis felicitas. Puram in pectore hominum mentem gignet, genusque quale priſco tempore fuit, reſtituet; arabunt nec homines, nec animalia, ſed dulci omnes manna abunde fruentur.

Mira

Mira est, quæ Sibyllæ tribuitur, sui accusatio. Crederem fere, ironice hæc dicta esse, et Sibyllistam ægre ferentem nimiam quorundam in alios severitatem, subjecisse (fere ut dicebat Jesus de adultera): βαλλοιτε με, βαλλετε παντες. Ὀυτω γαρ ζησω, και ἐς ὀυρανον ὀμματα πηξω.

Octavus Liber in Codice Regio Parisiensi primus est; absque dubio non quod tempore omnium primus erat, nam sunt in quibusdam ejus (ut in septimo quoque libro vidimus) oraculis nonnulla, quæ seculum plerisque cæteris serius testari videntur; sed quia multa et pulchra, quæ hic de Logo leguntur, primum mereri locum codicis descriptori videbantur. Abit in 6 acroamata: α) 1-87. β) 88-216. γ) 217-295. δ) 296-376. ε) 376-426 et ζ) 427-480. Attexuntur duo appendices 481-486 et 487-500, duplex quidem pannus moralis argumenti, uterque recentior, et denique στιχοι παραλελειμμενοι Phocylidæi, de quibus supra loco suo diximus. Duo prima acroamata, licet argumento similia, diversa tamen παρȣσιας τȣ χριστȣ computatio, quam unus sub Vero, alter a. 948 U. C. eventuram divinat, uti quoque repetita Neronis commemoratio, et tractationis in singulis rotunditas, jubent diversis auctoribus tribuere. Quatuor ultimæ particulæ

Lo-

Logologiam, si ita dicere licet, constituunt; ad quam plures vates singuli suum (uti in fine Sectionis nostræ primæ innuimus) ita contulerunt, ut unus in acrostichidem alicujus Sibyllistæ commentando, Logi origines et fata paucis ductibus delinearet; alter alium daret Logi vitæ et destinationis conspectum; tertius comparatione inter idololatras et pios Christianos ostenderet, quomodo Logo duce homines ad numinis similitudinem se evehere possent; quartus denique, Logum olim Dei in creando orbe consiliorum socium, posthac in his terris per Mariam natum, poëtica repræsentatione sisteret. Poterat γ, acrostichin cum commentario suo continens, in duo a nobis dividi acroamata, quia unum Sibyllistam carmen alterius explicatione sua subsequentem ibi videre nobis videmur; poterant ε et ζ, quia commode junguntur, ut unum acroama considerari; maluimus tamen ob illorum brevitatem junctim, ob horum longitudinem separatim ea exhibere, cum singula diversæ fuerint symbolæ, quibus alius aliusque Sibyllista οἰκοδομῃ Christianorum inservire studuerit.

25) Ex primo libri oraculo e) plura lumina describendi in præcedentibus sæpe se obtulit occasio. Locus

e) p. 363. ad p. 368. l. 9. a fine.

Locus de avaritia moralis, de Roma politicus f) lectoris animum absque dubio jucunde affecit. Iudicium de Hadriano ab alio Sibyllista discors, uti et versus de tribus imperatoribus, quorum nomina littera A inciperet, in prima hujus opusculi Sectione examinavimus. Cogitatorum ordo hic est: Professus ab initio vates, se poenas quas ira divina orbi jam pridem intentet, expositurum, a Babylonica turri incipit. Raptim magnas monarchias percurrit, ad Romanam festinans. Gnomica ista de avaritia interserendo ostendit se pleraque Romæ vitia ab isto fonte derivare; verum tanta, ait, hujus imperii vitiositas exitio ejusdem rependetur. Ubi Hadrianus, quem ob magiæ et mysticismi studium præcipue culpat, regnare desierit, fore præsagit, ut, imperante ex tribus eum sequentibus tertio (Aurelio Vero) veniat ab oriente redivivus Nero, orbemque in universam conturbationem mittat, duram quidem et horrendam, sed quæ quoque tyrannidi finem sit impositura. Quantopere dominationem Romanam oderit vates, docet altera in hoc oraculo contra eam declamatio:

Ὦ βασιλευ μεγαλαυχε, λατινιδος ἐκγονε
Ῥωμης,
Ὀυκε-

f) uterque in introductione allatus.

'Ουκετι σοι της σης μεγαλαυχενιης κλεος
ἐςαι
'Ουδ' ὀρθωθησῃ ποτε δυσμορος, ἀλλα κλι-
θησῃ.
Και γαρ ἀετοφορων λεγεωνων δοξα πεσει-
ται,
Πȣ τοτε σοι το κρατος; ποια γη συμμα-
χος ἐςαι,
Δȣλωθεισα τεαις ματαιοφροσυνησιν ἀθεσ-
μως;
Πασης γαρ γαιης θνητων τοτε συγχυσις
ἐςαι.

26) Alterum oraculum primis mox verſibus in Romam invehitur. Non cogitas, inquit, quod nuda et indigna in lucem veneris, et in eundem locum nuda ſis reverſura, poenasque datura, quod injuſte giganteisque artibus orbem rexeris. Deſcribit auctor verboſe et rhetorice magis quam poëtice noctem omnia occupaturam, cunctaque nunc ſtrepentia gaudia finituram. Pulcre addit: Eſtote videlicet concinne ornatæ, ut diem acerbum obeatis. Tibi, Roma, non Syrus, aut Græcus, aut barbarus amplius ſerviet. Exſcindêre, exactiones tuæ in proprium caput revertentur; mundique triumphus, uti orbi dedecus, eris. Veniet ab Ebræis (Meſſias) oriundus, qui martem tibi

tibi marte rependet, ſicque Romæ reginæ veteris imperium abolebit. Id vero antequam fiet, anno, qui Romæ nomine indicatur, 948 U. C. grasſator ille (Nero) ab Aſia perfoſſo Isthmo redibit novas turbas moturus. Sic nempe canis leonem cum paſtorum damno edidit. Jam calamitas faſtigium aſſequetur ſuum. Rhodos, Ægyptus, Delos, Samos, Perſia cæt. ejus onus ſentient. Immanis ille tyrannus ſenatum coget deliberaturum, quo pacto homines ſæviſſime vexare queat. Totius omnino naturæ, phyſicæ pariter ac moralis æſtus erit & perturbatio, ut jure iu votum erumpas: "Utinam vivam, non ſub ſpurca tyrannide, ſed tum cum ȣρανιη χαρις, cum dux ille univerſi (Meſſias) rupto velut abyſſo intra auguſtam ſuam arcem mortales concludat!" tum ſcilicet mortuorum reſurrectio locum habebit; ætas vere aurea prodibit, et Γαια ιση παντων, ȣ τειχεσιν, ȣ περιφραγμοις, Ουδε μεριζομενη καρπους τοτε πλειονας οισει.

27) *In Logologiæ*, quæ Libri octavi partem ſecundam efficit, limine *Acroſtichis* g) ponitur, verſibus 34 exprimens literis ſingularum linearum initia-

g) Ad manum habui: Disſertatiunculam de Erythrææ Sibyllæ Acroſtichide auct. *J. Frid. Koeber.* Geræ 1680. 4to, ſed quæ nil valde frugiferum de ea re continet.

tialibus hæc verba: ἰησους χρειστος θεου υιος σωτηρ σταυρος, et horum rursus initialibus junctis, Christianorum symbolum ἰχθυς. Sibyllista aliquis, qui in isto artificio vehementer sibi placebat, et in ultimo versu ipse de eo commonebat addendo: Σωτηρ ἀθανατος βασιλευς, ὁ παθων ἑνεχ' ἡμων, istis lineolis summam exspectationum suarum callide inclusit, nempe: "Sudabit terra, cum signum præsto futuri adest, cum Rex orbem judicaturus coelitus venerit. Idola abjicient homines ipsasque suas divitias. Terram, coelum, mare, atque adeo orcum ignis exuret. Pii resuscitabuntur; impiorum vero poena usque durabit; ad rationes factorum reddendas quisque vocabitur. Fiet jam naturæ conversio. Sol, sidera, luna obscurabuntur; montes deprimentur, valles æquabuntur. Tuba coelitus clanget, terræ velut miseriam deplorans. Reges ad tribunal dei procedent. Ignis sulphurisque torrens de coelo demittetur. Signabuntur tum homines nota prænobili, crucis signo, quod, licet gentilibus offendiculum, piis robur suppeditabit, eosque non minus quam XII fontium aqua recreabit. Addit Acrostichidis auctor, Messiæ typum jam Mosen expressisse, cum πιστει Amalechitam vincens sancta brachia extenderet.

Com-

Commentans in hoc acroama alius Sibyllista, adnotat Christum Logum esse, quem Deus hominem primum formans, in consilium assumsisset, quippe:

'Ειπεν ὁ παντοκρατωρ ποιησωμεν τεκνον ἀμφω
'Εικονος ἐξ ἰδιης, ἀπομαξαμενον βροτα φυλα.
Νυν μεν ἐγω χερσιν, συ δ'ἐπειτα λογῳ θεραπευσεις
Μορφην ἡμετερην, ἱνα κοινον ἀναςαμα δωμεν.

Numinis effati memor in judicium veniet, uti ejus typum in sanctæ matris, unde editus est, uterum tulit ('Αντιτυπον μιμημα φερων εἰς παρθενον ἁγνην). Ejus vi ventos sterner, mare calcabit; eidemque obsequens se male tractandum dabit, ('Αυτος γαρ κοσμω παραδωσει παρθενον ἁγνην). Omnibus vero his finitis manus moriens expandet, totumque orbem metabitur.

Credidere multi, acrostichidem Constantini M. tempore, qui primus illam memorat, non antiquiorem esse Ævi adeo seri vix esse potest, imprimis si ea ad ἰχθυος symbolum inter Christianos inducendum vel stabiliendum valuit; nam id jam in monumentis seculi 3tii occurrit. Verum totus

tus tenor, a simplicitate seculi p. Chr. primi et secundi multum deflectens, credere suadet, quod seculo 3tio debeatur. Sicque ejus commentator, qui ingenio et dictione (exemplo sunt: παρθενος ἁγνη, Christus παντα μετρησας, καλος λιθος) vati L. s. 382-491. valde similis, sed magis calamistratus, est, eoque usus videtur, in fine seculi 3tii ponendus erit.

28) Uti ultimus, de quo disseruimus, vates eo ipso alius ab Acrostichidis auctore jam censendus erat, quod Jesu manuum pansionem, quam ille tetigegerat, repetebat h), sic oraculum per vv. 296-376 i) decurrens, non potest continuum priori, et eadem serie pronuntiatum haberi, quia hic quoque auctor illi repræsentationi indulget. Testatur quidem et tota tractandi ratio, et παρθενου ἁγνης hic quoque commemoratio, magnam ingenii similitudinem; verum eo se a priori diversum præbet, quod Logon bis θεον diserte vocat, addens tamen in oraculi fine: Μουνος γαρ θεος ἐϛι, και ὀυκ ἐϛιν θεος ἀλλος.

Incipit oraculum a Logo; transit dein ad describenda orbis, Logon spernentis, punitionem, et

h) vix enim aliquis vel in se ipse commentatur, vel se in tam brevi pericopa ita repetit.

i) p. 387 med. ad p. 392 l. 8 a fine.

et exit in jactabundam Sibyllæ, quod ista tam certo prædixisset, gloriationem. "Logus, licet creationis universi olim particeps, et miraculorum patrator, licet θεος, a manibus impiis male habebitur. Verum aulæi fissio et ingruentes per tres horas tenebræ, nec templum nec cultum obscurum amplius valiturum, docebunt. Ad Orcum ibit, bona omnibus nuntians; resurget, immortalitatis spem illis præmonstrans, qui ἀναγεννηθεντες ἀνωθεν fuerint. Suis se patefaciet vulnerum vestigia totidem, quot sunt mundi plagæ, ostendens. En typum, quod totidem orbis regna infandum facinus patrarint. Tu vero casta, multasque ærumnas perpessa Sion, salve, tuum Deum, Dei filium agnosce, et ab eo disce numen immortale non verbis, nec sacrificiis, sed puro pectore placare. Nosce ipsum, tum Deum videris. Atque summas turbationes sentiet tota rerum universitas. Miscebuntur omnia. Elementa in chaos abibunt. Homines fame, siti, peste, cædibus vexati mori cupient sed frustra: qvippe septem αἰωνας Deus ad resipiscendum dederat Ἀνδρασι πλαζομενοις δια χειρων παρθενου ἁγνης. Hæc ut ego Sibylla tam exacte scirem atque omniscia divinarem, fecit Deus omniscius, quem quia omnia creavit nil potest latere."

29) Con-

29. Concinnum eſt poëmation quod vv. 337-427 continetur k). Logi cogitatione plenus auctor, dolet homines ejus miniſterio ad imaginem Dei adſequendam creatos ad idololatriam deflexiſſe; huic oppoſitæ pietatis picturam ſiſtit, judiciique extremi deſcriptionem ſubjungit. "Imaginis divinæ involucrum, (ait) a phyſica materia depromtum admiror. Mortales numinis naturæ immemores victimarum adipem offerunt, libamina fundunt; verum illud neutro opus habet. Manes colunt, colunt ſaxa, et creatorem deſerunt. Hic tamen, quæ via ad vitam quæ ad mortem ducat, eos ſatis commonuerat. Divina imago homo eſt, ſi rectam rationem (λογον) ſervat, ea vero eſt animi ad Deum evectio, rectorum ſtudiorum tenacitas atque pietas l). Piis nil a judicio timendum; tanto magis horrendum hoc eſt vitioſis et oppreſſoribus; nam omnia in pulverem velut comminuta in unam molem

k) p. 392 a verſu: 'Εικονα θεσπιζω θειαν, ληφθεισαν ἀφ' ὑλης (in quo nil mutandum cenſeo) ad p. 396, l. 7 a fine.

l) operæ eſt pretium hæcce deſcribere:

Εκ μοχθων ἰδιων πορισαι ἀγναις παλαμῃσι,
Θλιβομενῳ κτησαι και τῳ καμνοντι παρασχα.
Και ζωσαν θυσιαν ταυτην τῳ ζωντιποριζε.
Σπειρον επ' ἐυσεβιῃ, ἱνα σοι κυριος ταδε δωσῃ.
Καρπους ἀθανατους.

molem abibunt; tempus cesſabit; nec oriens erit, nec occidens, ποιησει γαρ (Deus) μακρον ἡμαρ."

30. Ultimum acroama m) Chriſtum ſiſtit primum ut Logon, divinorum conſiliorum ab æterno participem, numinisque in creando ſocium, dein ut hominem a Maria conceptum atque miniſtrantibus angelis, plaudente coelo, et paſtoribus jubilantibus in lucem editum. Prior pars ſolennitatem majeſtatemque habet, quæ perſvadere alicui poſſet, hymni partem hic legi; Logon quidem non diſerte θεον appellat, ſed ei omnipotentiam tribuere videtur n). Eum Deus ſic alloquens fingitur v. 442.

Ποιησωμεν ἰδιον πανομοιον ἀνερα μορφῃ
Ἡμετερῃ, και δωμεν εχειν ζωαρκεα πνοιην.
Ὡ θνητῳ περ εοντι τα κοσμικα παντα λατρευσει,
Και χοϊκῳ πλασθεντι τα πανθ' ὑποταζομεν αυτῳ.

Poſterior in ratione, qua Maria Gabrielis alloquium accipiebat, pudore intimoque gaudio mixta, atque in lætitia deſcribenda, qua orbis divinum foe-

m) p. 396, l. 6 a fine — ad p. 400 fin.

n) v. 429-32, p. 396.

Ἀγεννητος, ἀχραντος, ἀενναος, ἀϊδιος τε,
Οὐρανιος, ἰσχυι μετρων πυροεσσαν ἀϋτμην,
Και παταγου σκηπτρον κατεχει συν ἀπηνεϊ πυρσῳ,
Πρηΰνει τε βαρυκτυπεων δουπηματα βροντων. κ. τ. λ.

foetum complectebatur, singularem in sacera expositione dexteritatem probavit.

III.

Jam scopulos suos prætervecta disquisitio in vado minus lubrico dein versabitur. Omnibus in Sectione IIda disputatis evictum est, hoc opus non spectandum esse ut continuum ab uno auctore profectum poëma, sed ut compagem plurium oraculorum et acroamatum a diversis hominibus concinnatorum eo fine, ut mutuæ Christianorum οἰκοδομῇ singula inservirent. Potissimum eorum argumentum efficiebant mutuæ spes, metus et exspectationes de nova quadam quæ imminere credebatur rerum conversione, sed interveniebant quoque symbolæ ex alio genere ex. c. hymni, gnomæ, pietatis et impietatis descriptiones, cæt. quæ a Sibyllistis cum coetu Christiano communicatæ istis præsagitionum collectionibus identidem inserebantur. Quinque priores libri maxime continebant talia oracula, quæ Sec. 2do debebantur; 3 contra ultimi plura habent, quæ ad medium atque adeo exiens seculum tertium rectius referuntur. Tentavimus in singulis libris singulorum oraculorum vel acroamatum limites constituere; sicque internis criteriis ducti sumus ad multa cum de cujusque Sibyllistæ

et pericopæ ingenio, tum de mutuo particularum nexu, usu et relatione constituenda, quæ crisin horum librorum aliquanto alia, quam qua huc usque tractata fuit, ratione repræsentant.

Si id propositum haberemus, ut novam præpararemus Sibyllinorum editionem, observationes allatæ longius et in singula eundo forent persequendæ; nec dubium, quin ita criseos superioris face multæ, quæ in solitis editionibus plurima loca premunt, difficultates evanescerent. Argumenta, quæ exhibuimus, et loca, quæ adscripsimus, cum Opsopæo vel Gallæo comparando patebit, nos, diligenti ad oraculorum indolem attentione adjutos, multa et in textu et in nexu tacite emendasse, vel aliter quam illi fecerint, explicuisse. Verum cum hoc loco id unice agamus, ut ea in medium proferantur, quæ ad libros Sibyllistarum et universe, et præcipue ut monumenta Christiana, recte considerandos atque æstimandos faciant, adgredimur id quod tertio loco promisimus, eorum nempe fontes, qua fieri potest, investigare.

Id, quod Sibyllistas ab ecclesiasticorum, initio et medio Seculi 2di post Chr. n., scriptorum vulgo secernit, est ingenium atque dictio, lectione Græcorum optimi temporis formata atque nutrita. Primum ergo hic disquirendum venit, quosnam Græcos auctores ita imbiberint, ut eos hi libri præcipue spirent

rent atque oleant. Ut Christianos, eosdem in Bibliis cum Veteris tum Novi Testamenti, quatenus hujus collectiones tum divulgatæ erant, bene versatos fuisse, ultro credimus. Qualis hæc cognitio fuerit, discutere alterum erit. Verum cum et inter Judæo-Christianos et Ethnico-Christianos varia circumferrentur apocrypha, quæ forte Sibyllistæ (nam eos ex utroque genere deprehendimus), in usum converterint, tertia se offert disquisitio, quorumnam Apocryphorum vestigia in Sibyllinis reperiantur. Fert rei natura ut in hisce libris, quippe et poëticis et Sibyllæ ore fundendis, nullæ esse possint citationes; hinc non mirum multa ex iis, quæ in sequentibus disputabuntur, conjecturis niti; sed studebimus eas in tali luce ponere talibusque argumentis munire, ut pleræque non modo verosimiles, verum etiam proxime a certo abesse dici queant.

Nil magis obvium est Sibyllinorum lectoribus hac observatione, quod eorum versus totusque dictionis tenor prorsus sunt *Homerici* o). In eo concordat

o) Hæc scribenti mihi in manus venit Diss. gradualis indicans Vestigia poëseos Homericæ et Hesiodeæ in Oraculis Sibyllinis, quam præside *M. Joh. Flodero* defendit Ericus Venerborn, V. Gothus. Upsaliæ 1770. in 4to, quæ, quod in hanc rem ex Sibyllinis excerpseram, auxit et confirmavit. Hujus viri doctissimi diligentiam me hic in usum meum convertere debere credidi.

dat vel maxima auctorum dissimilitudo, quod omnes vatis Mœonii lectione non imbuti solum, sed plane formati cernuntur. Quod profecto non mirum in Asiaticis et Alexandrinis hominibus; nec magis mirum, id æque de Judæo-Christianis ac de aliis valere, cum constet imprimis de Judæis Alexandrinis, quod quotquot eorum istis temporibus liberaliter instituti videri vellent, fontium profanorum haustus nequaquam reformidaverint, cumque Homerus Græcarum literarum fundamentum esset, eum imprimis in succum sangvinemque converterint. Sæpe Sibyllistis excidunt hemistichia et tantum non integri versus, ex Iliade et Odyssea desumti; innumera epitheta inde derivantur, et plures imagines indidem desumtæ ad historiam biblicam vel res præsentes feliciter plerumque adplicantur. Noacho arcam ingressuro perficit Deus, quæ antea *υπεςη και κατενευσε*; diluvium cum ingruebat, *θεȣ ετελειετο βουλη*. Sibyllista ad ominosum Jesu nomen animum advertere jubens, dicit: *συ δ' ενι φρεσι ϛησι νοησον*; et Hellenas admonens: *μαθε τουτο και εν φρεσι κατθεο ϛησι*. Quæ p) singula ex Homericis parce detorta quisque facile intelliget. Verbis, quibus bella, pugnæ, digla-

p) Libr. I, 293. I, 307. I, 421. III, 600. conf. Il. 4, 267. I, 5. 20, 310. I, 297.

gladiationes et cædes; adeo sæpe q) exprimuntur, versus Odysseæ XI, 611: Ὑσμιναιτε, μαχαιτε, φονοιτ' ἀνδροκτασιαιτε vel similes, aperte præiverunt; nec dubium est, quin Sibyllæ gloriatio, qua se et futura et præterita divinaturam prædicat, petita sit ex Homericis de Calchante, Ὃς τ' ἠδη τατ' ἐοντα, τα τ' ἐσσομενα, προ τ' ἐοντα r). Epitheta, quibus mors dicitur μοιρα θανατȣ, mortuos γαια ἀμφικαλυπτει, manes exanimi εἰδωλα καμοντων, et defuncti δεδμημενοι ὑπνω vocantur s), in Homero cuncta occurrunt t). Quid vero? ecquis vatis Mœonii lector non meminerit μεροπας ἀνθρωπȣς, φωτας ἀρηϊφιλȣς, γυναικας βαθυζωνȣς, senes πολιοκροταφȣς, et νηπια τεκνα, πιονα μηλα, ταυρους ζατρεφεας et βους ἐριμυκους, ȣ̓ρανον ἀςεροεντα, πυρ μαλερον, ἁλα διαν, χθονα πουλυβοτειραν, οἰδμα ποντου et ταρταρον ἠεροεντα? Quærere aliquis posset, nonne auctores in dictionum Homericarum usu interdum nimii fuerint. Quod numen supremum αἰθερι ναιων, βαρυκτυπος, ὑψιμεδων, ὑψικεραυνος, ὑψιβρεμετης et τερπικεραυνος appellatur, neminem facile offendet; verum quando Noachus loquitur de Sardonio æqualium risu et de σεισιχθονι ἐινοσιγαιῳ, vel quando idem

q) L. I, 198. I, 206.
r) Sibyll. III, 159. Il. I, 70.
s) L. I, 131-132. I, 173. VIII, 48. I, 162.
t) Il. 24, 428. Od. II, 475. Il. 10, 2.

idem ex aqua, caput attollens ἐκ Νηρέος emersisse dicitur, iste vates suo Homero nimis indulsisse, credo, judicabitur. Quam commode Eva Adami κουριδίη ἄλοχος (ut Clytemnæstra Agamemnonis) nuncupetur, non interpretor. Libro IV, 72-78, Sibyllista Xerxem ὑγρα κελευθα βυθου πεζευειν recte facit; verum vates Libri IIItii, v. 83-84, vix adeo bene Eurotæ ὑγρα κελευθα a Dodona venientia in mare fluere dicit. Utrumque Homeri ὑγρα κελευθα Od. 3, 71. et alibi, cogitasse manifestum est. Libro II, 197. Sibyllista, qui infernos cruciatus expingens dicit damnatos objectum iri teterrimis monstris ἐν νυκτος ἀμολγω, si Homerico sensu illa formula usus est, rem insigniendam haud apte expressit; nam Il. 11, 173. Od. 4, 841. cæt. a veteribus explicatur de diluculo matutino, cum luce dubia surgebatur ad boves mulgendas u). Videndum tamen, ne Sibyllistam eo nomine nimis culpemus, nam teste Hesychio Euripides noctem tenebricosam ita appellaverat. Quod si ita est, Euripideæ lectionis vestigium, haud sane inviti, nec ultra quam credere par erat, in nostris deprehendimus.

Nec

u) vid G. H. C. Koes Probe eines Griechisch-Deutschen Wörterbuch über den Homer und die Homeriden. Copenhagen 1806. 8vo. ad v. ἀμολγος.

Nec minor Sibylliftarum cum *Hesiodi* poëmatibus familiaritas animadvertitur. Hauſerunt imprimis ex duobus operibus Theogonia et Ἐργοις και ἡμεραις nunc vocabula totosque verſus, nunc integros mythos: Lib. III. v. 3. cum Belial inhibiturus dicitur Ἡελιον πυροεντα μεγαν λαμπροντε σεληνην, iſtud comma Theogoniæ v. 18: Ἠωτ', Ἠελιον τε μεγαν, λαμπροντε Σεληνην, evidenter ſpectat. Sic et v. Sibyll. I, 210: Και παλιν αλλο γενος πολυ χειροτερον μετοπισθεν, plane Heſiodeus eſt et reperitur Εργ. v. 127. Heſiodi ὀρος ἠλιβατον, χρονος περιτελλομενος, ζειδωρος αρουρα, et opus ἐυ και ἐπισαμενως ſusceptum, in noſtris poëtis paſſim recurrit. Verum juvat præcipue obſervare, quomodo expoſitionem mythorum Heſiodeorum Sibylliſtæ in uſum converterint. In Theogonia vv. 901-903 v):

Δευτερον ἠγαγετο (Ζευς) λιπαρην θεμιν, ἡ τεκεν ὡρας,
Ἐυνομιαν τε Δικηντε και Ἐιρηνην τεθαλυαν,
Αἰτ' ἐργ' ὡρευουσι καταθνητοισι βροτοισι.

expreſſerat vates Aſcræus dulce philoſophema cosmogonicum x), egregium prisci orbis inventum. Cum

v) Sibyll. III, 311-318. p. 247.

x) cfr. Disquiſitio noſtra de Δικη, et ratione, qua cultior

Cum nempe de universa rerum natura meditari coepissent homines, Themida vocabant fixum illum ordinem, quem omnem naturæ institutionem spirare observaverant; quippe velut annum annique tempestates certis vicibus redire et per sua volvi vestigia viderant, ita ad certum et constitutum ejus tenorem admirandum sensim deferebantur. Prosopoeïam dein continuarunt, atque, uti Themida tres peperisse filias fingebant: Eunomiam, Diken et Eirenen; ita omnes has deas postea ad civitatum regimen transtulerunt, et in hoc rite moderando easdem occupatas cogitarunt. Ad harum fictionum dulcedinem attentus Sibyllista, almorum istorum numinum partes esse voluit in regni a Messia instaurandi beatitudine consummanda. Locum supra p. 9-10 jam adduximus. Alius Sibyllista y) alium ex mythologia locum, ab Hesiodo in Theogonia longe traditum z), sic tractavit, ut probabile sit eum senis Ascræi repræsentationes aliorum mythographorum traditionibus temperasse. Summa huc redit: Ex Patris Coeli consilio æquas regni portiones acceperant Kronus, Titan et Japetus. Pax initur ea lege, ut Kronus quidem patri

tior antiquitas eam repræsentaverit. In Prolus. et Opusc. Academic. Vol. II. 1812. 8vo p. 6.

y) Lib. III. vv. 48 sequ.

z) vv. 139-745.

tri in imperio ſuccederet, ſed nullam prolem maſculam educaret, quo certius poſt ejus fata ad Titanis progeniem ſceptra venirent. Adpropinquante partu aderant Titanes, et maſculum foetum, quem Rhea enixa erat, illic diſcerpebant. Clam demum in lucem editum Jovem mater in Phrygiam devehendum curavit, ſimilique fraude Plutonem et Neptunum Titanum ſævitiæ ſubtraxit. Hoc cognito Titanes Kronum et Rheam in carcerem conjecerunt; quamobrem inter Jovem cæterosque Kroni liberos et Titanas bellum exarſit. Maluiſſe Sibylliſtam qui ipſe Aſiata, forte Phryx, eſſet, Jovem in Phrygia, quam ut Heſiodus referebat v. 477, in Creta, educari, haud miramur; cætera præcipue in minutioribus *περιςασεσι* discrimina ex pluribus fontibus a noſtro conſultis facile poterunt explicari. Auctorem quoque oraculi quod in Lib. Sib. I, vv. 92-381 legitur, in ea parte quæ de *γενεαις* agit Heſiodi *εργα* vv. 108-173 non ſolum ob oculos habuiſſe, ſed et in multis expreſſiſſe luculentum eſt. Jubet res ipſa, ut quædam ex hisce adferamus. Apud Heſiodum *ætas aurea* genuit homines *αφνειους μηλοισι, φιλες μακαρεσσι θεοισι*, qui vivebant *νοσφιν ατερ πονων και οϊζυος*, qui *δειλον γηρας* ignorabant, et tandem *ως υπνω δεδμημενοι* moriebantur. A Sibylliſta ſiſtuntur primæ ætatis homines *ολβιοι, ους εφιλησε Σω-*

τηρ

τηρ ἀθανατος βασιλευς θεος, quibus Deus dederat πολυχρονον ἠμαρ ἐις ζωην πολυηρατον· ὀυ γαρ ἀνιαις τειρομενοι θνησκον, ἀλλ' ὡς δεδμημενοι ὑπνῳ. Utraque ergo vates illis vitam omni felicitatis genere florentem et exitum somno simillimum tribuit. A primæva illa felicitate multum degenerabat *argentea* ætas; producebat enim homines qui neque ἀπεχειν ὑβριν ἀλληλων poterant, ὀυδ' ἀθανατους θεραπευειν ηθελον. Apud Sibyllistam prodeunt homines secundæ ætatis gnavi et industrii, qui varias artes meditando extundebant; sed sic tamen illis erat ἀπληστον δεμας, atque ipsi erant στιβαροι μεγαλοι τε επ' ειδει. Magiæ criminationem hic incommode insertam supra monuimus. Seculum *æneum* tulit genus hominum δεινον τε και ὀμβριμον, ὀισιν Αρηος ἐργα ἐμελε; ætas tertia vates Sibyllici huic similis, erat γενος ὀμβριμοθυμον, eique placebant bella, cædes, pugnæ, et, ut Hesiodus loquitur, ἐργα στονοεντα ἀρηος. Æneam Hesiodi ætatem excepit alia, belli studiis asperrima, quæ in armis periit, partim ad Thebas, partim ad Trojæ moenia: nec alia fata habebant homines *quartæ* ætatis Sibyllinæ, nam et illos πολεμοι τ' ἀνδροκτασιαι τε μαχαιτε ἐις ἐρεβον προϊαψαν. In *ferream* denique ætatem conclusit Jupiter omne nefas; extiterunt enim homines, qui abjecto pudore Deorumque metu in nulla non flagitia proni ruerent.

Quin-

Quintæ quoque ætati asſignavit Sibylliſta deterrimos mortalium, qui, ὑβριϛηρες και μιαρως δυσφημα χεοντες, demum effecere, ut graſſantia ſcelera diluvii aquis punirentur.

Quæ de Homeri et Heſiodi in Sibyllinis uſu hactenus diſſeruimus, dubitationem non bene admittunt, cum vatis et Moeonii et Aſcræi poëmata a nobis inſpici posſint. Non æque certa vel dubio majora ſunt, quæ de Phocylide vel Orphicis disquirenda nunc habemus. *Gnomica* multa ut in his carminibus exſpectemus, facit ipſa hujus compagis, qualem explicuimus, ratio et origo. Non ſolum ſubjunguntur ipſis libris 93 verſus, qui omnes ſunt gnomici, quosque optimus librorum noſtrorum Codex inter v. 55 & 56 libri IIdi inſeruit, verum et in multis aliis pericopis reperiuntur verſus, gnomas redolentes, quos vel ex Gnomicis poëtis deſumtos conjectamus, vel de quibus adeo magis aut minus certo dicere posſumus, quorum ſint auctorum. Idem ille Liber IIdus is eſt, in quem plura ex iſto genere fuere illata, ex. gr. vv. 169. 179-82. 188-89. Sed ſimilia in L. III, 173-74 et 532 ſequ. V. 433. VIII, 26, aliisque locis occurrunt. In libro ſecundo verſuum ſeries, a 169 ad 190, gnomas ſpirat partim *Heſiodeas*, partim Phocylideas. In loco L. IIItii, crederes auctorem ſua feciſſe hæc *Theognidis*:

dis: χρημοσυνη εικων, ἡ δη κακα πολλα διδασκει ψευδεα τ', ἐξαπατας τ' ὀλομενας τ' ἐριδας. In *Phocylideis* id molestiæ est, quod ea tot criticis dubitationibus sunt obnoxia. Plerique non alia vero Phocylidi, qui medio seculo sexto ante Chr. n. florebat, tribuere volunt, quam pauca breviaque fragmenta, quæ Brunckius in Analectis Græcis edidit. Poëma contra νουθετικον, versibus 217 constans, Philosopho Milesio adjudicant, partim quia nemo, excepto Nicandri Scholiasta, aliquid inde laudat, partim quia multa in isto carmine ex Sacro Codice hausta videntur. Si istius poëmatis editores in eam, quæ Sibyllinis subjuncta est, collectionem diligentius inquirere dignati fuissent, tertium argumentum pro hacce sententia petere potuissent ex quibusdam ibi immixtis, quæ in seculum potius 3tium post Chr. quam in ævum Theognideum cadant. Ast quamvis verum est, Christianismum sapere istud poëma, et in ampliori compage, quæ sub nomine ποιηματος νουθετικου Pseudophocylidea vulgo appellatur a), et in breviori sua forma, qua inter Sibyllina cum quibusdam mutationibus comparet; quamvis *U. A. Rohdius* noster in

a) critice edita in libro *R. F. Ph. Brunckii* Ἠθικη ποιησις, sive Gnomici poetæ Græci. Argentorati 1784. 8vo p. 112-119.

b) Havniæ 1800. 8vo p. 281 et pp. 300-311.

in opere elegantis et exquisitæ eruditionis, de Veterum poëtarum Sapientia Gnomica b), sagacissime ostendit, haud pauciora quam XLVI *ποιηματος νȣθετικου* loca ad literas interdum cum V. T. et Sirachidæ dictis conformia esse; fateor tamen nondum, vel hic vel in multis aliis ejusmodi rebus, de Christianorum fraude, cujus docti eos adeo sæpe accusant, mihi persvasum esse. Cum inter varias ad mutuam *οικοδομην* symbolas aliquis Christianus *διδαχην* adferret gnomis constantem, atque his gnomis, maxime Phocylideis ipse passim interspersisset sive suas, sive alias e libris sacris vel aliis moralis argumenti petitas et temporis rationibus magis accommodatas, ecquis talem ideo fraudis jure insimularet? Si ejusmodi gnomæ, egregia morum præcepta continentes, quando colligebantur, Phocylideæ dictæ fuêre, quia Phocylidea Gnomologia ɔ: *κεφαλαια* c) fundamentum collectionis efficiebant, quid quæso in eo est, quod fraudis suspicionem excitat? Nonne idem Critica Sacra multoties in libris V. T. absque ullo dolo accidisse testatur? Ut ad breviorem Gnomologiam Libro Sib. IIdo intex-

c) dicit *Suidas* in φωκυλιδης: ἔγραψεν ἔπη, καὶ ελεγειας, παραινεσεις ητοι γνωμας ἁςινας κεφαλαια ἐπιγραφουσιν εισι δε εκ των Σιβυλλιακων κεκλεμμενα. Nos diceremus: quæ in Sibyllinis reperiuntur, ex his maxime desumta fuerunt. Si ista ex bono fonte hausta sunt, aliquid valebit Suidæ testimonium.

intextam redeamus, continet ea XXVI versus d) quos in Phocylideis non invenimus; atque sicut, monente doctissimo Rohdio, in altera illa versuum 217 compage 46 loca erant vel ex Codice V. T. vel ex Sirachida desumta, ita in hocce syntagmata 10 versus notamus, N. Testamenti doctrinam diserte indigitantes. Sunt illi 25-27.

Ὃς δ' ἐλεημοσυνην παρεχει, θεῳ οἰδε δανειζειν.
Ῥυεται ἐκ θανατου ἐλεος, κρισις ὁπποτ' ἂν ἐλθῃ.
Ὀυ θυσιην, ἐλεος δε θελει θεος ἀντι θυσιης·
Ἐνδυσον ἐν γυμνον· μεταδος πεινωντι τὸν ἀρτον.

et 36-41. Μηποτε ἀνδρα πενητα ἰδων, σκωψῃς ἐπεεσσι
Μηδε κακως γε προσειπῃς μωμητον τινα φωτα.
Το ζῆν ἐν θανατῳ δοκιμαζεται· ἐιτις ἐπραξεν
Ἐννομον ἢ δικαιον, διακρινεται ἐις κρισιν ἐλθων.
Μηδε φρενας βλαπτειν ὀινῳ· μηδ' ἀμετρα πινειν.

Ἀιμα

d) nempe vv. 4, 15, 17, 18, 21, 25-28, 36-41, 48, 51-52, 54-55, 57-58, 64, 67, 88-89.

Αιμα δε μη φαγεειν, ειδωλοθυτων δ' απεχεσθαι.

De cæteris obſervo quod παρθενιην τηρειν v. 10 uti non in Phocylide, ita nec in Chriſtianis circa medium ſeculi 2di, nedum in tam ſobrio morum doctore e), ſed potius ab hominibus annorum centuria ſerioribus exſpectatur. Verum quæ erga peregrinos vv. 49-51 pulchre commendatur humanitas, Chriſtianis certe digniſſima erat, ſed in ævum Phocylideum, quod in peregrinos livorem aliquem ſemper exhibebat, forte non adeo bene cadere cenſebitur. In verſu 66 legendum ſuſpiçor: Μηδ', ὡς πετροφυης πολυπους, κατα χωραν ἀμειβων, Πασι δ' ἁπλοος ἰσθι, τατ' ἐκ ψυχης ἀγορευε, ut ſententia ſit: ubi ſede mutata ad exteros veneris, apertus et ingenuus, nec intra te ipſum incluſus eſto, veluti polypus ſuo ſaxo adfixus.

Sunt in Sibyllinis noſtris quædam loca, iis quæ in *Orphicis* leguntur vel prorſus ſimilia vel quæ eorum ſententiam ita exprimunt, ut ea ob oculos habuiſſe videantur. Nempe Sibyll. I, 10-13.

Τις γαρ σαρξ δυναται τον ἐπουρανιον και ἀληθη

'Οφ-

e) quod in Hermæ Paſtore virginitatis viduitatisque vivida commendatio reperitur, hic nobis objici vix poterit; quid enim diſſimilius, quam fanaticæ Hermæ viſiones, et ſedata Sibylliſtæ noſtri morum præcepta?

'Οφθαλμοισιν ἰδειν θεον ἀμβροτον, ὃς πολον οἰκει.

'Αλλ' οὐδ' ἀκθινων κατεναντιον ἠελιοιο

'Ανθρωποι ϛηναι δυνατοι, θνητοι γεγαωτες.

Orphica (ex Clementis Alex. Protreptic.):

- - - - - - οὐδε τις αὐτον

'Εισοραα ψυχων θνητων, νωδ' εἰσοραατai

(et ex Ejusd. Stromat. L. V.)

'Ου γαρ κεν τις ἰδοι θνητων μεροπων κραινοντα,

'Ει μη Μουνογενης τις ἀπορρωξ - - - -

Sib. I, 53-55. Τοις ἀγαθοις ἀγαθον προφερων πολυ πλειονα μισθον,

Τοις δε κακοις, ἀδικοις τε, χολον και θυμον ἐγέιρων,

Και πολεμον, και λοιμον, ἰδ' ἀλγεα δακρυοεντα

Orphica (juxta Eund. Str. L. V.)

'Αυτος δ' ἐξ ἀγαθοιο κακον θνητοισι φυτευει

Και πολεμον κρυοεντα και ἀλγεα δακρυοεντα.

Sib. III, 562-63. Αλλα συ μη πολλην (l. μελλων) βροτε ποικιλομητι κακοφρον

Αλλα λιπων πλουτον, ϛρεψας θεον ἱλασκοιο.

Or-

Orphic. (juxta Clementis Protreptic.)

'Αλλα συ μη μελλων βροτε ποικιλομητι
βραδυνε,
Αλλα παλιμπλαγκτος ςρεψας θεον ἱλα-
σκοιο.

Sib. VIII, 375. Παντα γαρ ἐξ αὐτȣ, τα ἀπ' ἀρχης
εἰς τελος οἰδε

Orphic. (juxta Euseb. Præp. Evang.)

Ζευς ἀρχη, ζευς μεσσα, διος δ' ἐκ παντα
τετυκται.

A vero Orpheo ista esse profecta nemo nostro tempore facile sibi persvadebit. Nam si vel ille reliquisset, ut veteres volunt, carmen ἱερον λογον dictum, id certe non puras de uno vero, sancto et omnipotenti numine ideas, sed potius mystica et ænigmatica ad sacras voces ritusque pertinentia, ex antiquitatis fide complecti debebat. Sed ostendit paucis abhinc annis cum immenso eruditionis apparatu L. C. Valckenaerius f), pleraque apud Patres Ecclesiasticos occurrentia de Deo loca, quæ Homero, Hesiodo, Orpheo, Lino tribuuntur, desumta esse ex Commentariis in Libros Mosaicos, quos Philometoris Regis Ægyptii

f) Diatribe de Aristobulo Judæo, philosopho peripatetico Alexandrino. Lugduni Bat. 1806. 4to. Conf. impr. p. 46 et de locis, de quibus hic sermo p. 13, 74, 80. Verum ne ille quidem Sibyllina respicere dignatus est.

tempore conscripserat *Aristobulus* Judæus, Philosophus Alexandrinus. Cum ei displiceret contemtus, quo eruditi cæteri Alexandrini gentem Judaicam aspernabantur, opus istud concinnavit et Regi, ipsi amico, dedicavit, quo monstrare conatus est, nihil paganos habere, cur suis vel philosophis, Pythagora, Socrate, Platone, vel poëtis Orpheo, Lino, Homero, Hesiodo cæt. tantopere gloriarentur; nam siquid haberent præ cæteris eximium, id ipsos derivasse de sacro legislatoris Mosis fonte; ad hujus librorum antiquitatem quod æquiparari posset, Græcos nihil in sua historia habere; ista vera volumina jam ante Alexandri Magni tempore Græce versa fuisse. Cum Valckenaerius locum Clementis, ubi *μουνογενης*, et *ἀποῤῥωξ* nuncupantur, uti et Eusebianum de Jove, crisi sagacissimæ subjiciendo, Aristobuli et in his fraudes vel interpolationes luculente probaverit, otium nobis fecit hisce immorandi. Notamus modo, sic effectum esse, quod isti Sibyllistæ, videlicet Alexandrini, Aristobuli opus legerint, atque, ut Patres Eccl. ei fidem habuerint; rogamusque Lectorem, ut attendat, quam bene ista et hypothesi nostræ universæ, et oraculorum distributioni supra propositæ conveniant; nam duo priores loci partem efficiebant *λογȣ περι θεȣ*, cui quid commodius quæso esse poterat, quam pulcherrima ex Orphei qui putabatur *ἱερω λογω* de

de numine effata inferere; locus tertius in oraculo legitur ad Judæorum laudem omnia trahente; quartus denique ad Logologiam pertinet, quorum auctores non vulgaris doctrinæ fuiffe multa in iftis pericopis indicia evincunt. Cæterum tota ifta quæftio de hymnorum ab Alexandrinis confectorum ratione, cui disquifitio de hymnis Sibylliftarum intexta eft, novam lucem defiderat, ad quam ei impertiendam h. l. evagari non poffumus. Quod hymni Callimachëi notas lecti V. T. fibi impreffas habent g); quod in Sibyllinis vocabula Callimachea hic illis indagaffe mihi videor, uti quoque pericopæ περι θεȣ et περι λογȣ atque hymni paffim obvii, epitheta, velut Callimachei et Orphici, accumulant; quod denique quædam fragmenta Orphica, prognofticorum de inteftinis terræ motibus et tremorum telluris mentionem facientia, fufpicionem excitant de auctore poëta Alexandrino, qui (ficut Sibylliftæ) vixerit fub imperatoribus Romanis, quum crebri terræ motus multas Afiæ Italiæque urbes proftraviffent h); hæc omnia oftendunt, quam arcte nexa fit carminum Sibyllinorum crifis,

g) Cfr. *Küchler* de veftigiis nonnullis V. T. quæ in hymnis Callimachi deprehenduntur. Neoftad. ad Orlam 1788. 8vo.

h) Vid. *Car. Gotthold Lenz* de fragmentis Orphicis ad aftronomiam et agriculturam fpectantibus. Gottingæ 1789. 8vo.

crisis cum literatura hymnorum veterum; et si vel istæ disquisitiones non ducerent ad vestigia reliquiarum antiqui Orphei traditione servatarum (quæ spes non prorsus præclusa videtur) detegenda, aliquod tamen momentum etiam hac ex parte Sibyllinis nostris addunt.

Pertinebat ad naturam repræsentationis, quam Sibyllistæ sibi elegerant, ut, cum Sibyllarum personam sumsissent, *oracula* vulgo celebria carminibus suis insererent, quando regiones tangerent de quibus talia oracula circumferrentur. Testatur Pausanias i) de terræ motu Rhodum concutiente haberi ejusmodi oraculum; atque ipsa ejus verba credere suadent, quod Pausanias respexerit unum ex illis locis, in quibus nostri Sibyllistæ infortunia Rhodi commemorant. Similia de Cuma et Dicæarchia innuit Plutarchus k). Si historia omnia talia servasset, reperiremus sine dubio vates nostros iis persæpe fuisse usos; uti quoque certus sum, comparatis diligenter his libris cum Strabone, Pausania, Stephano Byzantino aliisque, haud parum lucis istius temporis annalibus vel hoc solo nomine posse adfundi. Plura sunt in nostris, quæ suo

i) Pausaniæ Corinthiaca s. L. II, Cap. VII. ed. Facii. Vol. 3. p. 203. ἐκακωσε δε (σεισμος) και περι Καριαν και Λυκιαν τας πολεις, και Ῥοδιοις ἐσεισθη μαλιςα ἡ νησος ὡστε και το λογιον τετελεσθαι Σιβυλλη το ἐς την Ῥοδον ἐδοξεν.

k) In Libro, cur Pythia non reddat carmine oracula.

ſuo tenore oracula redolent. Sed ne in iis, quæ minus certa videri poſſent, moremur, ea apponere fas eſt, de quibus compertum habemus, quod ex oraculis ſint petita. Eloquium de Samo, Delo et Roma, quod L. III, 30. legitur

Ἐϛαι και Σαμος αμμος, ἐσειται Δηλος αδηλος,
Και Ῥωμη ῥυμη· τα δε θεσφατα παντα τελειται,

tanto minus ambiguum ſe præbet oraculum, cum in duobus aliis hujus voluminis locis repetitum ſit, cum tenui varietate, nempe

L. IV, 91. Και Σαμον αμμος απασαν ὑπ' ἠϊονεσσι καλυψε,
Δηλος δ' ουκετι δηλος, αδηλα δε παντα τα Δηλȣ,

et L. VIII, 165. Ἐϛαι και Ῥωμη ῥυμη, και Δηλος αδηλος,
Και Σαμος αμμος.

juxta luſum, qui in iſto effato pellucet, informatum puto iſtum Sibylliſtæ: ἐϛαι κοσμος ακοσμος, VII, 122. aliosque ſimiles. Sic quoque et ad decantatum illud τρια καππα κακιϛα, et ad varia reſponſa Neroni a magis data alluſiones paſſim occurrunt. Præterea ut oracula a veteribus laudantur:

Lib.

Lib. VIII, 360. Ὀιδα εγω ψαμμων ἀριθμους και μετρα θαλασσης,

quem versum responsi Croeso ab Apolline dati partem fuisse, scribit Herodotus l).

L. III, 352. Ἰλιον οικτειρω σε· κατα Σπαρτην γαρ Ἐριννυς

Βλαστητει περικαλλες ἀειφατον ἐρνος ἀριστον

quod in Phocicis m) allegat Pausanias;

L. III. 674-75. Μη κινει Καμαριναν· ἀκινητος γαρ ἀμεινων.

Παρδαλιν ἐκ κοιτης, μη τοι κακον ἀντιβολησῃ;

primum versiculum habet Stephanus de Urbibus in Camarina, quam Siciliæ urbem ac paludem vocat. Servius ad Virg. Æneid. III, 700-701 rem uberius exposuit. "Palus scil. erat juxta ejusdem nominis oppidum: de qua quodam tempore, cum siccata pestilentiam creasset, consultus Apollo, an eam penitus exhaurire deberent, respondit: μη κινει &c.; hoc contemto exsiccaverunt paludem, et pestilentia carentes per eam partem ingressis hostibus poenas dederunt."

L. IV,

l) L. I. c. 47.

m) s. L. X. ed. Facii T. 3. p. 183. *Herophilæ* Sibyllæ, Apollinis Sminthei æditua id tribuens.

L. IV, 97-98. Ἐσσεται ἐσσομενοις, ὁτε Πυραμος ἀργυροδινης

Ἠϊονα προχεων ἱερην εἰς νησον ἱκηται.

Pyramus et a Strabone n) et a Stephano Byzantino o) nominatur ut fluvius in Cilicia ad Mallum. Strabo quoque vetus id oraculum fuiſſe diſerte refert.

His noſtrorum Sibylliſtarum fontibus plures forte poſſent divinando addi. Sic quando L. VIII, 47-48. Romam taxat, quod coleret Δαιμονας ἀψυχους, νεκρων ειδωλα καμοντων, Ὡν Κρητη καυχημα ταφȣ ἡ δυςμορος ἰσχει Θρησκευουσα θρονοισιν ἀναισθητοις νεκυεσσιν, non inepte aliquis ſuspicaretur, id eum hauſiſſe ex lectione ἱερας ἀναγραφης *Euemeri*, qui Caſſandri Macedoniæ Regis tempore hiſtoriam Deorum ex inſcriptionibus, quæ imprimis in templis habebantur, compoſuerat, eo fine, ut eorum nomina ad veteres imperatores, reges et navarchos referret. Prodidit Varro, quod *Nicanor*, unus ex ſcriptoribus Alexandri Magni, geſta Regis explicaturus hiſtoriæ ſuæ intexuerit, quæ de eo cecinisſet Sibylla Perſica. Iſta Sibylla eſt, quæ alias Sambetha, a Pauſania in Phocicis Sabba, (patre Beroſo matre Eryman-

n) *Strabonis* L. XII. Ed. Caſanboni 1587. Fol. p. 369. ſed legit Κυπρον.

o) ad h. v.

manthe) dicitur. Cum in Sibyllinis tot leguntur de Alexandro M., probabile eſt, unum alterumque ex noſtris vatibus, eo ſcriptore, qui Sibyllæ alicujus de iſto Rege carmina ſervaverat, uſum præcipue fuiſſe. Verum cum ex Evemero nonniſi pauca Enniana habeamus, cumque ne St. Croix quidem, diligentiſſimus et ſolertisſimus hiſtoricorum Alexandri M. æſtimator, Nicanorem niſi nomine tenus noverit, nolumus conjecturis in re prorſus obſcura indulgere.

Fontium ſacrorum in Sibyllinis uſus aliquanto brevius nos detinebit, cum ille prorſus talis ſit, qualem in Chriſtianorum ejusdem ævi ſcriptis viri docti p) deprehenderunt. *Vetus Teſtamentum* quod attinet, magna cum ejus hiſtoria pariter ac ſingulis ejus libris familiaritas ubique in noſtris obſervatur, ſic tamen ut appareat, eam e Græcis verſionibus præcipue Alexandrina, non e textu Hebraico fuiſſe petitam, utque liberiorem, habita plerumque ſenſus potius ratione quam verborum, V. T. allegationem, fere ut in N. T. ſcriptis, ſed hic ut in opere metrico magis adhuc liberam, reperiamus. Lingvæ He-

p) Cfr. *Walchs* kritiſche Unterſuchung vom Gebrauch der heiligen Schrift unter den alten Chriſten in den erſten Jahrhunderten. Leipzig 1779. 8vo. D. *Fr. Münter* Haandbog i den chriſtelige Kirkes Dogmehiſtorie. Khavn 1801. 1 Deel. S. 200-281.

Hebrææ ſatis ignarum ſe dedit ille Sibylliſta, qui Ἀδης ex Adam derivare volebat q); ejusdem incurium ſe præbuit alter, qui in tetragrammato Adam r), ἀνατολην, δυσμον, ἀρκτον et μεσημβριαν complectente, argutabatur. Is quoque qui Jovæ nomen myſtice explicat s), græca ſe, non hebraica, cogitaſſe oſtendit; verum traditionum Judaicarum, V. T. hiſtorias nunc additamentis levioribus augentium, nunc ſuo more interpretantium veſtigia pasſim apparent. Sic in longa de Noacho narratione quam L. I. habet, auctor vix omnia ipſe commentus eſt. Si vel orationes mutuo habitas, ſi vel Ararathi in Phrygia ſitum ipſe forte inde orundus ſibi debuit, XLI tamen dies, a Noacho in navi actos, quos pro XL Moſaicæ relationis poſuit, ſine dubio aliunde hauſit. Turris Babylonicæ, Sodomæ, columnæ Iſraëlitis per deſertum iter monſtrantis, bellorum ab hoc populo cum Ægyptiis, Perſis, Asſyriis geſtorum, Imperii Davidici et Salomonei, ſeriorumque gentis Judaicæ fatorum, hic illic injecta mentio, auctores in Codice Veteri bene verſatos teſtatur. Verum non inviti concedimus, ex longe majori numero oraculorum eventa nationum paganarum, quam Israëliticæ canentium,

q) L. I. v. 172 p. 164.
r) L. II. 278 80 p. 216.
s) L. I. 232 ſequ. p. 171.

tium, probabiliter concludi posse, plures ex Sibyllistis nostris ad familias ethnico-christianas, quam Judaico-christianas esse referendos; nam libros nostros cum talibus comparando, qui Hebræos habent auctores, apparet, horum animos, longe magis quam Sibyllistarum, in popularium suorum annalibus fuisse defixos.

Ut unum alterumque locum afferamus, qui doceat, V. Tti effata frequenter innui;

L. I, 148-49. Ἀυξεσθε, πληθυνεσθε και ἐργαζεσθ' ἐπι γαιης
Ἐντεχνεως, ἱν' ἐχητε τροφης κορον ἱδρωοντες,

quisque videt Geneseos III, 19, cum capite IX, 7, ubi Deus Noachum ejusque filios alloquitur, non adeo commode junctum spectare.

L. III, vv. 476-80. Παντα δ' ὁμου πολεμοςτε βροτοις και λοιμος ἐτ' ἐςαι,
Χαλκειουντε μεγαν τευξει θεος ὀρανον ὑψου,
Ἀβροχιη τ' ἐςι γαια ὁλη, ἀυτη δε σιδηρα.
Ἀυταρ ἐπειτα βροτοι δεινως κλαυσουσιν ἁπαντες
Ἀσποριην και ἀνηροσιην, και πυρ ἐπι γαιης;

non

non dubito adumbratos esse ex Deuteron. XXVIII, a versu inde 15 Mosis minas ad populum, ni legi obsequeretur, continente. Versus a Sibyllista allegati, hi sunt: v. 23-25. Και ἐςαι σοι ὁ ὀυρανος ὁ ὑπερ κεφαλης σε χαλκους, και ἡ γη ἡ ὑποκατω σου σιδηρα. Δωη κυριος ὁ Θεος σε τον ὑετον της γης σε κονιορτον, και χες ἐκ τε ἐρανου καταϐησεται, ἑως ἀν ἐκτριψῃ σε, και ἑως ἀν ἀπολεσῃ σε ἐν ταχει. Δωη σε κυριος ἐπικοπην ἐναντιον των ἐχθρων· ἐν ὁδῳ μιᾳ ἐξελευσῃ προς ἀυτους, και ἐν ἑπτα ὁδοις φευξῃ ἀπο προσωπου ἀυτων. Ultimam comminationem vates sic expressit v. 471. Φευξονται δ' ἑκατον, εις δ' αυτους παντας ὀλεσσει. Pulcherrima divinæ majestatis descriptio

L. I, 228-30. Ἐιμι δ' εγω ὁ ἐων - - - - - -

Ουρανον ἐνδεδυμαι, περιβεβλημαι δε θαλασσαν,
Γαια δε μοι ςηριγμα ποδων περι σωμα κεχυται,
Ἀηρ δ' ἠδ' ἀςρων με χορος περιδεδρομε παντῃ.

eadem est, quæ in Psalmo CIV, 2-6, præmissa nominis Jovæ explicatione. Ἀναβαλλομενος (ὁ θεος) φως ὡς ἱματιον, ἐκτεινων τον ὀυρανον ὡσει δερριν. Ὁ ςεγαζων ἐν ὑδασι τα ὑπερωα ἀυτε, ὁ τιθεις νεφη την ἐπιβασιν ἀυτε· ὁ περιπατων ἐπι πτερυγων

ρυγων ἀνεμων. Ὁ θεμελιων την γην ἐπι την ἀσφαλειαν ἀυτης, ϰ κλιθησεται εις τον αιωνα του αιωνος. Ἀβυσσος ὡς ἱματιον το περιβολαιον ἀυτϰ, ἐπι των ὀρεων ςησονται ὑδατα. Ecquis vero non compararet feculi aurei felicitatem depictam L. III, 722-32. Ἐυφρανθητι κορη και ἀγαλλεο· σοι γαρ ἐδωκεν

Ἐυφροσυνην αιωνος, ὁς ϰρανον ἐκτισε και γην·
Ἐν σοι δ' οικησει, σοι δ' ἐσσεται ἀθανατον φως·
Συν δε λυκοι τε και ἀρνες ἐν ουρεσιν ἀμμις ἐδονται
Χορτον, παρδαλιες τ' ἐριφοις ἁμα βοσκησονται,
Ἀρκτοι συν μοσχοις νομαδες ἀυλισθησονται,
Σαρκοβορος τε λεων ἀχυρον φαγεται ἐπι φατνης
Ὡς βους· και παιδες μαλα νηπιοι ἐν δεσμοισιν
Ἀξουσιν· πηρος γαρ ἐπι χθονι θηρα πτοησει·
Και βρεφεεσσι δρακοντες ἁμα σφισι κοιμησονται,

Κ' ουκ

K' ὀυκ ἀδικησουσιν· χειρ γαρ Θεου ἐσσετ'
ἐπ' ἀυτους;

cum pictura Eſaiana C. XI, v. 5-9 ſic habente: Και ἐςαι (ὁ ῥαβδος ἐκ της ῥιζης ἰεσσαι) δικαιοσυνη ἐζωσμενος την ὀσφυν ἀυτȣ, και ἀληθεια ἐιλημενος τας πλευρας. Και συμβοσκηθησεται λυκος μετα ἀρνος, και παρδαλις συναναπαυσεται ἐριφῳ, και μοσχαριον και ταυρος και λεων ἁμα βοσκηθησονται, και παιδιον μικρον ἀξει ἀυτȣς. Και βȣς και ἀρκτος ἁμα βοσκηθησονται, και ἁμα τα παιδια ἀυτων ἐσονται· και λεων ὡς βȣς φαγεται ἀχυρα. Και παιδιον νηπιον ἐπι τρωγλων ἀσπιδων, και ἐπι κοιτην ἐκγονων ἀσπιδων την χειρα ἐπιβαλει.. Και ὀυ μη κακαποιησουσιν, ὀυδε μη δυνωνται ἀπολεσαι ὀυδενα ἐπι το ὀρος το ἁγιον μου· ὁτι ἐνεπληϑη ἡ συμπασα (γη) τȣ γνωναι τον κυριον, ὡς ὑδωρ πολυ κατακαλυψαι θαλασσας. Exemplorum ejusmodi numerum facile foret cumulare, verum ſatis erit talia appoſuiſſe, quæ ſimul oſtenderint, et qua libertate Sibylliſtæ priſcorum vatum effata ſuis oraculis inſeruerint, et quomodo illorum repræſentationes in rem ſuam converterint.

Ut ad *Novum Teſtamentum* veniamus, confirmatum in Sibyllinis reperimus id, quod recentiores eru-

eruditi t), ſolertiore Hiſtoriæ Canonis inveſtigatione ad liquidum perduxerunt: Evangeliorum nempe compagem jam ſeculo 1mo poſt Chr. exeunte, epiſtolarum vero apoſtolicarum collectiones (ἀποϛολον et epiſtolas caholicas) uti quoque Apocalypſin et Ep. ad Hebræos ſub medium ſec. 2dum inter Chriſtianos ita vulgatas fuiſſe, ut jam ante ultimam ejusdem ſeculi triadem totum N. T. volumen omnium Chriſtianorum manibus tritum fuerit. Cum oracula Sibyllina inter annos 100 - 170 poſt Chr. n. ad eam, quam nunc habemus, ſyllogen concreverint, exſpectamus frequentiorem et certum evangeliorum, parciorem vero et minus certum epiſtolarum uſum nos in iis deprehenſuros; id quod attentior eorum lectio quemque docebit.

Dixerat Jeſus, Matth V, 17. Μη νομιζετε, ὁτι ἠλθον καταλυσαι τον νομον ἠ τους προφητας· ὀυκ ἠλθον καταλυσαι, ἀλλα πληρωσαι. Aperte ad hæc reſpiciunt verba Sib. L. I, 423: Ἀυτος (θεου παις) πληρωσει δε θεου νομον, ὀυ καταλυσει. Quæ Chriſtus Matth. XI, 4-5, legatis a Johanne Baptiſta miſſis de conſilio quo prodiiſſet reſpondebat: Τυφλοι ἀναβλεπȣσι, και χωλοι περιπατου-

t) *Corodi* Beleuchtung des Bibelcanons, 2 Th. *Münter* Håandbog i Dogmehiſtorien, 1 D. *Hugs* Einleitung in das N. T. 1 Th.

πατουσι· λεπροι καθαριζονται, και κωφοι ακουουσι· νεκροι εγειρονται, και πτωχοι ευαγγελιζονται, ea sic expressit Sibyllista:

L. I, 444-46. Βλεψουσιν δε τυφλοι, αταρ βαδιουσι τε χωλοι,
Κωφοι δ' εισαϊσουσι, λαλησουσ' ȣ λαλεοντες·
Δαιμονας εξελασει, νεκρων δ' επαναστασις εσται;

quem locum ex isto Matthæi sumtum, et verba verbis exacte respondentia, probant et nexus, dum in vate nostro, uti in Matthæo, præcessit Johannis mentio; quod tenere tanto magis juvat, cum et in evangeliis eadem effata ex Es. 61, 1. petita alia occasione (Luc. IV, 18) memorentur, et Libri quoque VIIIvi Sibyllista similia habeat, sed nescio qua commixtione, de statu παρουσιαν Messiæ secuturo. In phœnomenis Messianam apparitionem comitaturis multa sunt, nec mirum, ex evangeliis fere verbotenus hausta, ex. c.

L. II, 86-89. Ὠμακαρες θεραποντες, όσους ελθων αγρυπνουντας
Ευροι ό δεσποζων· τοι δ' εγρηγερθεν απαντες
Παντοτε προσδοκαοντες ακοιμητοις βλεφαροισιν.
Ἡξει γαρ τ' ηωος, ή δειλης, ή μεσον ημαρ,
Ἡξει δ' ατρεκεως - - - -

 quæ

quæ in Marc. XIII, 35. et Luc. XII, 37. ſic leguntur: γρηγορειτε, ὀυκ οιδατε γαρ, ποτε ὁ Κυριος ἐρχεται, ὀψε ἡ ἀλεκτροφωνιας, ἡ μεσονυκτιου, ἡ πρωϊ. Μακαριοι ὁι δȣλοι ἐκεινοι, ὀυς ἐλθων ὁ κυριος ἐυρησει γρηγορουντας.

Id. 97-99. Ἀι ὁποσαι κεινω ἐνι ἡματι φορτοφορουσαι
Γαστερι φωραθωσιν, ὁσαι δε τε νηπια τεκνα
Γαλαδοτουσιν - - - -

101, 107-9. Ἀχλυς γαρ ζοφερη σκεπασει τον ἀπειρονα κοσμον.
- - - - - ȣρανιοι φωστηρες
Ἐις ἐν συρρηξουτι, και ἐις μορφην πανερημον·
Ἀστρα γαρ ὀυρανοθεν τε θαλασσια παντα πεσειται.

apud Matthæum XXIV, 19. et Marcum XIII, 24. ita ſunt expreſſa: Ὀυαι ταις ἐν γαστρι ἐχουσαις και ταις θηλαζουσαις ἐν ἐκειναις ταις ἡμεραις. Μετα την θλιψιν ἐκεινην ὁ ἡλιος σκοτισθησεται, και ἡ σεληνη ὀυ δωσει το φεγγος ἀυτης. Και ὁι ἀστερες τȣ ȣρανȣ ἐσονται ἐκπιπτοντες, και ἁι δυναμεις, ἁι ἐν τοις ȣρανοις, σαλευθησονται. Vix opus eſt plures ex evangelicis hiſtoriis pericopas adferre, ut probabile reddatur, eas, quales nunc habeamus, Sibylliſtis obverſatas fuiſſe. Evangelii Johannei haud adeo clara indicia reperi,

reperi, nisi quod γεννηθεντες ἀνωθεν L. I, 431 ac VIII, 315 nuncupantur, et Lazari ex mortuis excitatio inter miracula a Christo patrata verosimiliter innuitur. Cæterum finis Sibyllistis propositus ex orationibus Christi præcipue eas exponendi quæ cum ἐπιφανεια ejus cohærerent, fecisse videtur, ut Johanne, in orationibus Christi alia spectante, minus uterentur.

Epistolarum Pauli certa indicia in Sibyllinis vix invenientur. Gravis ille locus 2 Thesf. II, 1-14, his auctoribus absque dubio ignotus fuit; nam si novissent, profecto sibi non defuissent in effatis apostoli adumbrandis. Verum licet sæpissime Neronem redivivum nuncupent, et se deum venditaturum canant, eum tamen longe aliis coloribus pingunt. Quod L. VIII, 13. Πρῶτος ἀναστασεως κλητοις ἀρχην ὑποδειξας Christus vocatur, credi quidem posset auctor Paullinum ἀπαρχην των κεκειμημενων (1 Cor. XV, 20), expressisse, uti quoque L. III. 123 et alibi, ἀρσενοκοιτους quos hic Apostolus Rom. I, 27 & 1 Cor. VI, 9 exagitat, respexisse; atque ista de Christo dictio: VIII, 413. . . ἀναστησει νεκυας, μοιραν καταλυσας και θανατου κεντρον, non absimilis est Paulinæ 1 Cor. XV, 55. πȣ σȣ θανατε το κεντρον? verum satis sentio, illa nimis tenuia esse, quam ut aliquid inde tuto concludi

queat. In epiſtola ad Ebræos nil eſt, quod cum noſtris commode comparatur, niſi C. I, 3. ubi Chriſtus ἀπαυγάσμα της δοξης και χαρακτηρ της ὑποςασεως θεȣ appellatur; cui ſimilia habet partim L. I, v. 421: θεȣ ἀντιτυπον μιμημα φερων, partim tria oracula Libri VIII vi, Logologiam efficientia.

Epiſtolæ Catholicæ plura ad contendendum ſuppeditant. Non quidem valde urgebo L. I, 61. σηποϐρωτα, quæ vox ad Jac. V, 1. lectorem forte ablegabit. Nec ſi modo unus locus ſuppeteret, acriter defenderem, L. I, 435-36 u) καλος λιθος· ἐν δ᾽αρα τουτῳ λαος προςκοψει Ἑβραιων, necesſario ex 1 Petri II, 6-8 eſſe derivandum, cum vel ex Rom. IX, 33 vel ex V. T. peti poſſet, licet longior Petri explicatio probabilius reddat, ad illam potiſſimum reſpici. Verum firmatur noſtra perſvaſio de primæ Petrinæ in Sibyllinis uſu, partim iſtis ὀλιγαι ψυχαι τουτεςιν ἐκτω, in loco de hominibus ex diluvio Noachico ſervatis I, 3, 20, cui numero etiam Sibylliſta L. I. momentum tribuit, partim Sib. VIII, 278-79. Και κολαφιζομενος σιγησει, μη τις ἐπιγνῳ, τις, τινος ὡν, ποθεν ἠλθεν ἱνα φθιμενοισι λαλησῃ, quibus auctor non ſolum verba Petri I, 3, 23. λοιδορȣμενος ȣκ ἀντελοιδορει, πασχων ὀυκ ἠπειλει, ſed totam quoque ratiocinationem 1 Petr. III, 17-22 in mente

u) verſus L. VIII. 254 λιθοι.

mente habuisse videtur. Judæ epistolam et 2dam Petrinam a Sibyllistis consultam fuisse, vix poterit dubitari. Judæ libellum ceu Petrini fontem spectandum *Hug* v) idoneis argumentis probavit. Ut ergo ab eo incipiamus, quod ille v. 6 dicit malos angelos ad judicii diem in inferis vinctos servari, auctori oraculi Libri 2di v. 61 - 254 longæ atque satis gravis picturæ materiam præbuit; quod vero v. 14 de Enocho memorat, ad apocryphon, de quo mox plura erunt adferenda, nos remittit. Amplior adhuc est usus Epistolæ Petri secundæ in Libris Sibyllinis. Quæ Cap. II, 4 de angelis habet, communia sunt cum Judæ effatis; sed Noachi v. 5 commemoratio Sibyllinorum lectoribus præcipue notari meretur. Petrus eum nominat ὀγδοον, nominat δικαιοσυνης κηρυκα. Oraculi auctor a v. 92 - 381 Lib. Sib. Imi non solum Noachum diserte ὀγδοον et δικαιοτατον quoque versibus continuis nominat: v. 372 - 73. "Και τοτε δητοι Νωε δικαιοτατος ἀνθρωπων Ὀγδοος ἐξηλθεν;" atque Deum ipsum fingit eum ita compellantem (v. 360): Νωε πεφυλαγμενε, πιςε, δικαιε, uti jam antea eum sic affatus legebatur (209 - 10): λαοισι τε πασι Κηρυξον μετανοιαν; verum etiam ipsam μετανοιας prædicationem longa versuum serie exponit. Posuisse vatem in isto poëmatio quædam

v) Einleitung in das N. T. 2 Th.

dam traditionibus nixa ſupra vidimus; cæterum ſuadent Petri verba, ut ſtatuamus, Noachi prædicationem in aliquo apocrypho expoſitam fuiſſe, quamvis nullum, quantum equidem novi, diſertum ex antiquitate ſupereſt talis κηρυγματος Noachi indicium. Cap. IIItium hujus Epiſtolæ conſiderari poteſt ut filum, quo Sibylliſtæ uſi ſint in ſuis ad ultimas Jeſu orationes commentariis. Verſus 5, 7, 10 et 13 uberiorem in libris noſtram explicationem accepere. Sed id certe hic obſervari debet, quod licet v. 10. ὁτι μια ἡμερα παρα κυριω ὡς χιλια ἐτη, και χιλια ἐτη ὡς ἡμερα μια commodisſimam fictionibus de regno millenario accurate computando occaſionem præberet, Sibylliſtæ tamen ab argumentationibus inde progresſis, quæ veri chiliasmi cardinem conſtituebant, prorſus abstinendum prudenter cenſuerunt; contra in iſta exſpectationis Petrinæ parte, quæ novum coelum novamque terram, ἐν οἱς δικαιοσυνη κατοικει, ſibi promitteret, perſequenda lætiſſimisque coloribus expingenda lubenter ſibi indulgebant.

Ex omnibus vero N. T. libris nullus eſt, quem magis cum Sibyllinis conferre ipſum argumentum jubet, quam Apocalypſis Johannea. Cum ignea ejus auctoris phantaſia religionis Chriſtianæ fata vividisſimis imaginibus delineaverit, operæ pretium foret videre, quomodo plures ſeculi ſecundi vates,

pro-

prophetæ primi ſeculi repræſentationibus uſi fuerint ad explicanda ſibi Jeſu effata de regno Mesſiæ mox moxque inaugurando. Sibylliſtas iſtum librum cognovisſe vix eſt dubium; nam occurrunt apud ipſos et ſingulæ voces formulæque Apocalypſi propriæ, et ideæ, quæ nullibi ita ut in iſto opere expoſitæ fuere, uti quoque multorum oraculorum tenor idem qui in iſto apoſtolico poëmate deprehenditur. Verum ex altera parte ſunt in aliis collectionis noſtræ oraculis tantæ ab Apocalypſi diverſitates, ut non ſolum pateat, ob hanc cauſam ſumendos eſſe diverſos Sibyllinorum carminum auctores, verum ut necesſe quoque ſit ſtatuere, quosdam horum auctorum vel Johannëum illud opus non cognoviſſe vel de induſtria inde disſenſiſſe.

In utroque libro *ῥομφαιον* de enſe adhibitum crebro legitur. *Ἐιμι ἐγω ὁ ἐων*, in Apocalypſi eſt *ὁ ὢν και ὁ ἦν και ὁ ἐρχομενος.* Sanctorum preces utrisque ſunt ſacrificia deo grata. Mannam coeleſtem laudat Apoc. c. II, 17. Sibylliſtæ et eam felicitatis partem faciunt, et Deum *μαννοδοτην* nominant. Dicit Johannes: *ὀυρανος ἀπεχωρισθη, ὡς βιβλιον ἐιλισσομενον*; ſimilem dictionem in noſtris III, 24 jam attulimus. Apocalypticum illud c. IX, 6. *ἐπιθυμησουσιν ἀποθανειν, και φευξεται ὁ θανατος ἀπ' ἀυτων*, ita expresſit Sib. II, 214. *Και καλεσουσι*

σουσι καλον το θανειν, και φευξετ' ἀπ' αὐτων. Christiani utrisque sunt ἀπαρχη τῳ θεῳ. Exclamationes de Babele Apoc. XIV, 8. et XVIII, 2. ἐπεσεν, ἐπεσεν βαβυλων ἡ μεγαλη &c. sic temperavit Sib. V, 72. de Memphi loquens: Ἐξ ἀςρων πεπτωκας, ἐς ὀρανον ὀκ ἀναβησεις. Omnes, quæ in utroque volumine similes sunt repræsentationes afferre, longum est nec necessarium. Quæ in Apocalypsi non nisi per transennam pellucent, in Sibyllinis plerumque majorem accepêre claritatem. Ibi (VI, 9) occisorum propter sanctam doctrinam animæ sub altari divino repositæ præmium expectantes, hic Sib. II, 16 martyribus brabëum diserte adsignatur. Ibi Babylon mystice Romam significat, hic interdum mysticam, interdum veram urbem istius nominis insignit. Indignationem adversus Romam ambo spirant, Apocalypsis rectius sed prophetica cum asperitate, Sibyllina apertius, et majori cum varietate, nunc austeritatem, nunc ironiam, pro cujusque vatis ingenio, induente. In illa opinata Neronis mors modo per nutus indicatur; in his matricida redivivus ab oriente agmina, quæ in nova mala orbem conjiciant, ducens sæpius sistitur. Apocalypsis cabbalisticis numeris tegit, quæ aperte proferre parum tutum videretur; Sibyllistæ artificiosas has computationes quoque adhibent, sed magis ornatus causa et ingenio-

niositatem auctorum commendaturas. Loquuntur ambo de elementorum commixtione, bellis, fame, peste, mortales vexaturis, igneis sangvineisque torrentibus, Apocalypsis quidem unice poëtice et coloribus ad quos identidem horrescas, Sibyllistæ interdum quidem etiam tetris descriptionibus, sed æque sæpe historicis delineationibus, et interdum picturis ad animum pariter ac sensus jucundissimis. Conspirant imprimis utrique in pulcra victricis tandem Christianorum causæ repræsentatione, apud Johannem sub Hierosolymæ coelestis, gravissime adornata, imagine, apud unum ex Sibyllinis vatibus, sub figura templi coelum tangentis omnesque mortales augusto sancti numinis cultu complectentis; confer Apoc. XXII, 1-5 cum Sibyll. V, 424-436.

Sed nec paucæ sunt inter Apocalypsin et Sibyllina dissimilitudines, quibus nonnulli ex horum oraculorum auctoribus, se repræsentationes quibus Johannes in regno Messiano informando præivisset, haud sequi ostenderunt. Non urgebo, quod serpens qui protoplastos decepit, et quem Apoc. bis, *τον οφιν τον αρχαιον, τον διαβολον* (XII, 9 et XX, 2) a Sibyllista I, 131. non malus dæmon, sed simpliciter *οφις* vocatur, licet hocce silentium satis disertum autumem. Major in eo est diversitas, quod Apocal. IX, 14 malos angelos ad Euphratem ligatos sistit

sistit, nostri vero in infernis eorum carcerem ponunt, sed Neronem ab Euphrate (de quo opus Johanneum nil habet) venientem facit ad orbem turbandum. In Gog et Magog maximopere divergunt nostri vates ab Apocalyptico; hic enim c. XVIII, 8 fingit Satanam, ultimum periculum lædendæ religionis Christianæ facturum, a remotissimis terræ angulis, a Gogitis et Magogitis agmen cogere ad urbem sanctam evertendam. Duo contra Sibyllistæ, qui istos populos nominant, eos, ut alios, unus ceu Æthiopicam, alter ceu Asiaticam gentem deplorat, communem calamitatem experturos, quod sane neuter fecisset, si apud Johannem eos Satanæ socios invenisset. Videtur Apoc. VI, 3 sequ. duos sumere Messiæ præcessuros, probabiliter Eliam et Enochum x); sed auctor oraculi Sib. II, 61-254 solum Eliam Thesbitam coelitus in curru descendentem (v. 94) fingit ad viam Messiæ sternendam; eundem vero deinceps simul Messiæ in nubibus venientis (v. 148) comitem facit una cum Mose, Abrahamo, Isaaco, Jaco-

x) in explicatione hujus capitis ab *Herdero* et *Eichhornio*, illud de sacerdotibus judaicis Anano et Jona explicantibus discessi, quia minus poëtica mihi videbatur ea interpretatio, quam aliorum virorum doctorum, eos testes a V. T. repetentium. Id tanto magis mihi licere credidi, quo magis istorum duumvirorum ingeniositatem in aliis admiratus sum.

Jacobo, Josva, Daniele aliisque prophetis. Verum si noster legisset splendidam illam et ad animum percellendum idoneam vatis Apocalyptici expositionem, vix dubium est, quin illam ad suam picturam animandam adhibuisset. Martyres cum Messia M annos regnaturos (Apoc. XX, 4-6) nostri prorsus ignorant, quamvis unus alterque, ut oraculi Sib. II, 1-60 auctor, martyribus plurimum tribuit. Omne illud discrimen, quod Anocalypsis statuit atque perspicue exponit inter duos Antichristos, inter αναϛασιν πρώτην et δευτεραν, θανατον πρωτον et δευτερον, Sibyllistæ, saltem eorum plerique, non adoptaverunt; et cum vates Apostolicus impiorum cruciatus in lacu sulphureo εις ἀιωνα των ἀιωνων duraturos statuit, Sibyllistarum quidem aliquot sunt, videlicet judaizantes, qui æterna supplicia commemorant, verum plurimi ad mitiora sumenda propendent; atque de auctore pericopæ L. II, 61-254 admodum memorabile censebitur, quod, quamvis impiorum poenas horride describit, diserte tamen dicit v. 237-45, piorum precibus id datum iri, ut impii ad vitam immortalem camposque Elysios transferantur. Putidum est observare, quod ex Regio Cod. Paris. pateat, quantopere hic locus seriorem librarium nimia in damnatos lenitate offenderit; addit enim is in margine VIII jambos Græcos, qui Sibyllistam vehemen-

hementer improbant; "ἐ γαρ ληξει ποτε το πυρ κολαζον τὺς κατακεκριμενους," et deinceps in Origenem mitioris ſententiæ propugnatorem graviter invehitur. Id omnino discriminis inter Apocalypticam et Sibylliſtarum repræſentationem regni Meſſiani intercedit, quod illa in judaismi et paganismi interitu exponendo longa, in religionis vero coeleſtis victoria delineanda brevis (ſignificantiſſimæ quidem brevitatis) eſt y); hi autem uberiores quidem ſunt in orbis, et præcipue imperii Romani interitu varie depingendo, ſed ex omnibus VIII libris ne unus quidem legitur, quin oeconomiæ Chriſtianæ, quæ δικαιοσυνης et imprimis placidarum omnium virtutum ſedes futura ſit, deſcriptionibus, ſæpe vividiſſimis, ſæpe penitiorem pietatis Chriſtianæ ſenſum ſpirantibus, inhæreat et interdum plus vice ſimplici explicandis immoretur.

Inter libros *apocryphos* ſive V. ſive N. T. haud multi ſunt, quos a Sibylliſtis conſultos fuiſſe, aut iis repræſentationibus ſuis præiviſſe certo ſtatuere poſſimus, cum non alii in cenſum venire queant, quam ii, quos ſeculo primo poſt Chriſtum natum exeunte jam exſtitiſſe idoneis argumentis evincitur.

Pri-

y) hæc pictura, fortior incertum an dulcior, modo vv. 32 (Cap. XXI-XXII, 1-5) implet.

Primum quod ex hoc genere se offert opusculum, *Liber IVtus Esræ* vulgo dicitur y). Vixit auctor sub finem seculi primi æræ nostræ, atque a Barnaba et Clemente Romano jam citatur. Verum libellus non extat, nisi in versione Latina, crudam, fere ut vulgata Bibliorum, dictionem habente, atque Arabica, facta a. 1299. Auctor opusculi Judæum prorsus se præbet, sed inserta recentius quædam sunt ab homine Christiano; et arabica versio uti non integra, ita subinde quædam quæ in Latinis leguntur, ex. gr. sectionem de ætatum computatione et duo ultima capita, quæ de mundi impr. Romæ vastatione agunt, omittit, aliisque rursus locis quædam addit. Velut tempore medium est inter Apocalypsin Johanneam et Sibyllina, sic quidem, ut illa sub Nerva probabiliter concepta sit, ista sub Domitiano, et hæc magna ex parte sub Antoninis concinnata, ita argumento quoque inter utraque medium est, nunc uni nunc alteri similius, plerumque tamen ad apocalypsin propius accedens. Diversitas auctorum in Sibyllinis faciebat, ut nonnisi illis ex horum numero, qui judaismo vehementer favebant, placere posset Pseudoësras, cujus

z) *Joh. Alb. Fabricii* Codicis Pseudepigraphus Veteris Testamenti. Hamb. 1773. sq. 8vo. p. 141 Vol. 2. *Ejusd.* Codex Apocryphus Novi Test. Hamburgi 1703. 8vo. p. 936 sequ. *Corodi* Geschichte des Chiliasmus, 1ster Th. p. 179 sequ.

jus oculos nimis præstringebat coeca gentis Israëliticæ ceu omnium optimæ et Deo unice caræ admiratio; et liberaliores Sibyllistas, quales haud paucos vidimus, offendebat ea sangvinolenta severitas, qua opinatus ille Esras non phantasiæ fervore abreptus, ut apocalypseos auctor, sed frigida inhumanitate inductus, Messiam in omnes alios populos crudeliter consulentem sistit. En quædam comparationum inter hos libros capita, ex quibus, et quantum cum hocce Esra commune habeant, et quantum ab eo dissentiant, brevi conspectu patebit:

a) Ponit Pseudoësras mundi durationem in duodecim partes divisam esse, ex quibus X cum XImæ dimidia exactæ jam sint, una autem et dimidia supersint. Sibyllistarum nonnullos hunc calculum secutos, cum quibusdam tamen varietatibus, in Ima Sectione observatum est.

b) Consentit utrumque opus in eo, quod Romæ exitium jam jamque imminens repræsentat. Esras sub Domitiano, duo Sibyllistæ sub Vero id eventurum nuntiant. Ille Vespasiano admodum infensus est; ex Sibyllistis quidam eundem imperatorem sine conviciis nominant; non nisi unus Titum impium appellare sustinuit.

c) Messiæ præcursores videtur Esras Esaiam et Jeremiam facere; fingit idem tres patriarchas et XII mino-

minores prophetas ei ex remotissimis terris X tribus adducere. Sibyllistæ non nisi unum Eliam Thesbitam inducunt Messiæ prænuntium. Judæi quidem populus δωδεκαφυλός identidem nuncupatur; sed simpliciter ad Jovam colendum, absque ullo priscorum heroum in hac re ministerio, undequaque concurrere, a judaizantibus nonnullis in hac collectione auctoribus dicuntur.

d) De Messia ipso quædam in hocce Apocrypho aliter quam in oraculis nostris informantur, α) dicitur occultus alicubi latere et ex abysso maris proditurus. Sibyllistæ eum ex nubibus venturum effati ipsius Jesu memores prædicant. β) Esras eum merum facit hominem; sed in Sibyllinis nunc υος θεȣ, nunc αντιτυπον μιμημα θεȣ, nunc θεος, ab aliis aliisque vatibus salutatur.

e) Juxta Esræ repræsentationem Messias ipse collectis in monte Sion Judæis terræ reges debellabit; Ultimus Romanorum imperator pugna in Harmageddon habita victus discedet et in lacum igneum conjicietur. Apud Sibyllistas Nero (cui id negotium nondum in Pseudoësra demandatur) ab Euphrate cum armata manu redibit. Cum Romani tum aliæ gentes bellis infestis se ipsæ delebunt, orbeque et hisce et aliis naturæ quoque in se sævientis malis vastato, prodibit de nubibus veniens Mes-

Mesſias judicium habiturus Moſe, patriarchis et prophetis adſidentibus.

f) Tribuit apocryphon noſtrum Mesſiæ imperio CD annorum durationem; quo temporis ſpatio pios ſe bonis omnibus recreaturos, tum eos in paradiſum transferendos, impios vero in ignem tartareum detrudendos putat. Sibylliſtæ nil de tempore quo Mesſias ſit regnaturus conſtituunt, ſed piis manſuram vitam, improbis novam in tartarum dejectionem deſtinant, unde tamen vel ſeveriores eos tandem liberatum iri exiſtimant.

g) Denique juxta Esram nova Hieroſolyma prodibit, ut urbs æterna, ſupra omne ædificium, quod manus ſtruxit mortalium, longe evecta. Hæc quantumvis pulcra, intra Judæorum tamen felicitatem ſunt circumſcripta. Longe liberalius humaniusque plerique Sibylliſtæ; unus L. V, 504. ſibi promittit, in Ægypto quoque (ergo non ſolum in Sione) templum vero numini exſtructum fore; alius evectiore adhuc phantaſia ædem coelos tangentem, cunctasque gentes complexam, dulci imagine repræſentat:

L. V, 423-36. Και πολιν, ἡν ἐποθησε θεος, ταυτην ἐποιησε

Φαιδροτεραν ἀςρωντε και ἡλιȣ, ἠδε σεληνης.

Και

Και κοσμον κατεθηχ' ἁγιοντε ναον ἐποιη-
σεν,
'Ενσαρκον, καλον, περικαλλεα, ἠδε ἐπλασε
Πολλοις ἐν ςαδιοισι μεγαν και ἀπειρονα
πυργον,
'Αυτων ἁπτομενον νεφεων, και πα-
σιν ὁρατον,
'Ωςε βλεπειν παντας πιςους παντας τε δι-
καιους
Δοξαν ἀϊδιȣ θεȣ ποποθημενον εἰδος.
'Αντολιαι δυσιες τε θεου κλεος
ἐξυμνησαν.
'Ουκετι γαρ πελεται δειλοισι βροτοισι τα
δεινα,
'Ουδε γαμοκλοπιαι, και παιδων κυπρις
ἀθεσμος,
'Ου φονος ȣδε κυδοιμος, ἐρις δ' ἐν πασι δι-
καια·
'Υςατος ἐσθ' ἁγιων καιρος, ὁτι αὐτα περαι-
νει
Θεος ὑψιβρεμετης, κτιςης ναοιο με-
γιςȣ.

Principem locum hic aſſignavimus pſeudepigrapho Esræ, quia nullus erat liber, quem Sibylliſtæ magis in toto idearum tenore, argumento nimirum ipſo ſic ferente, ſequebantur, ſuo tamen judicio in

 ſin-

singulis usi. Alterum locum sibi vindicat *Liber Enochi*, cujus multa vestigia in Sibyllinis occurrunt, præcipue apud acroamatis secundi (I, 92-381) et quinti (II, 61-254) auctores. Istud Apocryphon, quod Apostolus Judas v. 14-15 suæ Epistolæ allegat, quodque deinceps Testamentum XII patriarcharum, Justinus M. Irenæus multique postea patres citant, ex fragmentis a) pridem innotuerat; sed recentioribus annis eruditorum animos in se vehementer convertit, ex quo Silvestre de Sacy, literarum orientalium nostro tempore princeps, æthiopicæ hujus Apocryphi versionis, cujus exemplar celeberrimus Bruce ab Abessynia advectum bibliothecæ Regiæ Parisiensi donaverat, rationes solita sagacitate atque eruditione exposuit b). Quæ in ætatis secundæ descriptione leguntur

Sib. I, 184-90. Και τις μεν γαιην ἀροτροις ἐξευρε γεωργειν,

Ἀλ-

a) diligenter collectis in *J. A. Fabricii* Pseudepigraphis V. T. p. 160-224.

b) Notice du Livre d' Enoch par *A. J. Silvestre de Sacy*; inserta est hæc disquisitio egregiæ ephemeridi: *Magazin Encyclopédique* par *Millin*, et inde germanice versa in libro: Nachricht das Buch Henoch betreffend von *Rinck* vid. *Gabler* Journal für theol. Litteratur V Band 5 Stuck p. 467 sq. Ibi locus Judæ diserte legitur. Cap. I.

Ἀλλος τεκταινειν, ἀλλῳ δε πλεειν μεμεληto,
Ἀλλῳ δ' ἀστρονομειν, και ὀνειροπολειν τα πετεινα,
Φαρμακιη δ' ἀλλῳ, ἀυταρ μαγικη παλιν ἀλλῳ.
Ἀλλοι δ' ἀλλα ἑκαστα μεμηλοτε τεχνοωντο,
Γρηγοροι ἀλφιστηρες, ἐπωνυμιην μετεχοντες
Ταυτην, ὁττι Φρεσσιν ἀκυμαντον νοον εἰχον;

licet ex Hesiodo, quod suo loco ostendimus, ex parte adumbrata, plenam tamen lucem per librum Enochi demum nanciscuntur. Qui hic γρηγοροι vocantur, in libro apocrypho *Egregori* c) nuncupantur, nimirum Dei filii, qui amore filiarum hominum capiebantur, quique ex illis gigantes procreabant; quod vero de artibus *magicis* Sibyllista habet, ex Capite Apocryphi VII et VIII desumtum est, ubi claris verbis refertur, quod isti Egregori filias hominum docuerint pharmaca et incantationes, radices quoque et arbores succidere; nominantur adeo singuli, qui singulis artibus mortales instituerint, Azazyel v. c. gladiorum, cultrorum, loricarum, speculorum, fuci

c) juxta Testam. XII patriarch. in Ruben. c. 5, juxta Syncellum in Chronographia p. 24. vid. *Fabric.* l. c. p. 166 et 186. *Sàcy* sur le livre Enoch p. 12.

ci et gemmarum apparatu, Armaros arte incantationes solvendi, Barkayal astrorum observatione, Kobabyel characterum magicorum usu, et Tamiel astronomia. L. II. versus 120-125, ubi boni angeli, qui hominum animas ad tribunal dei sistent, nomine omnes insigniuntur, convenienter C. VI et IXmo libri Enochi erunt emendandi, ideoque crederem mutationem versus 122, quam proposuit in Bibl. Gr. Fabricius: Ηρακιηλ, ραμιηλ, ϛριηλ, σαριηλ, αζαηλτε, non prorsus probandam, cum Ramuel et Asaël Cap. VI Enochi inter malos genios, quorum princeps est Samyaza, referantur. Quæ in C. Xmo apocryphi habentur: "Dixit Dominus Raphaëli: liga Azazyelis manus, et pedes, et *projice eum in tenebras*, aperique *desertum* quod est in *Dondaël*, et illuc eum protrude; et injice in eum lapides torros atque acutos, obtege eum tenebris, et ibi mansurus est in seculum, obtegeque faciem ejus, ut non videat lucem, et in *die magno judicii mittetur in ignem*", et dein: "Michaëli dixit Dominus: liga Samyazam aliosque qui cum eo sunt in 70 *generationes* sub collibus terræ, donec consummetur *juditium*, quod est in secula seculorum. Et in diebus illis *deducent eos in infima loca ignis*, in cruciatus et in carcerem, et illico *comburentur et peribunt*;" et denique: "Perire fac omnem e terra oppressionem, et *appareat planta justitiæ*

tiæ et rectitudinis. Et tunc ſancti omnes confitebuntur, et *erunt viventes*, *usque dum generaverint mille* (filios), et omnes dies adoleſcentiæ eorum et ſabbata eorum conſummabuntur in pace; his omnibus cum delectu uſi cernuntur Sibylliſtæ: poenas uti impiorum hominum, ita et Titanum Gigantumque gravisſimas ſtatuunt, ſed ita ut ſpem earum finiendarum præbeant. Iſtum judicii extremi fructum, ut ſic probitatis pietatisque novum ſemen oriatur, lubentisſime amplectuntur, ſed de ablegatione malorum geniorum in deſertum nil norunt, nec magis memorant vel 70 generationes, quibus illi ſub terra verſabuntur, vel iſtam περιςασιν, quod pii victuri ſunt, usque dum mille generaverint. Sollerter videntur omnia vitasſe, quæ chiliasmi ſuſpicionem excitarent, vel tum, ubi ipſorum fontes eum luculentisſime exhiberent.

Ex Apocryphis N. T. quæ ad finem primi vel ad initium ſecundi poſt Chr. ſeculi referri poterunt, non niſi ſingula loca a Sibylliſtis in uſum converſa proferre posſumus.

In antiquisſimis jure ponitur, quod vetus eccleſia cum veneratione ſemper nominat, *Evangelium Hebræorum* d). Plerique idem eſſe putant, ac Evan-lium

d) Conf. *J. A. Fabricii* Cod. Apocr. N. T. p. 339, 346, 351.

lium Apostolorum, Nazaræorum, Ebionitarum, quidam ipsum esse crediderunt, quo Justinus M., nomine ἀπομνημονευματα των ἀποστολων usus est. Missa longiori, quam hic locus nec capit nec requirit de ista re investigatione, satis habebimus eos Sibyllistarum versus allegare, in quibus eorum unus et alter priscum illud monumentum innuere videntur.

L. VII, 70 (de Logo) Τρεις δ'αὐτῳ πυργους μεγας ουρανος ἐστηριξε,
Ἐν τῳ (ταις) δη ναιουσι θεου νυν μητερες ἐσθλαι,
Ἐλπις τ', ἐυσεβιη τε ποθεινα, σεβασμοσυνη τε.

Teste Origene et Hieronymo legebatur in isto Evangelio hocce effatum: ἐλαβε με ἡ μητηρ μου το ἁγιον πνευμα e), και ἀνηνεγκε με εις το ὀρος το μεγα το Θαβωρ. Cum ex Historia Dogmatum satis

331, 355-70 et *Weberi*, *Corodii*, *Hugii* et *Münteri* nostri varias de Canone N. T. disquisitiones, atque *Mynsteri* doctam et elegantem Diatriben de Evangelio, quo usus Justinus M. in Libro: Sællands Stifts Landemodes videnskabelige Forhandlinger. Vol. I.

e) *Origenis* Hom. XV in Jeremiam T. I. ed. Huet. p. 148. In *Ejd.* Tomo 2 in Joh. p. 58 additur ad ἐλαβε με: "ἐν μια των τριχων μου." Prius habet quoque *Hieron.* Lib. XI Comment. in Esaiæ XLII. vid *Fabric.* p. 561-64.

tis constet, fuisse tribus primis rei Christianæ seculis, qui πνευμα vocarent σοφιαν, patet quomodo Sibyllista isto Jesu eloquio inductus in carmine aliquo ea fundere potuerit. Exemplar istius Libelli, quod usurpabant Ebionitæ, de Jesu baptismo sequentia tradit f): "ὡς ἀνηλθε ἀπο τȣ ὑδατος, ἠνοιγησαν ὁι ȣ̓ρανοι, και ἐιδε (Johannes) το πνευμα τȣ θεȣ το ἁγιον ἐν ἐιδει περιϛερας κατελθουσης και ἐισελθουσης ἐις ἀυτον· και φωνη ἐγενετο ἐκ του ὀυρανȣ λεγουσα: συ μου ἐι ὁ ὑος ὁ ἀγαπητος, ἐν σοι ἐυδοκησα· και παλιν, ἐγω σημερον γεγεννηκα σε· και ἐυθυς περιελαμψε τον τοπον φως μεγα, ὁ ἐιδων, φησιν, ὁ Ἰωαννης λεγει ἀυτῳ συ τις ἐι κυριε, tumque eadem quæ antea vox coelitus repetita" Justinus M. simile eventum sic refert: κατελθοντος τȣ Ἰησȣ ἐπι το ὑδωρ, και πυρ ἀνεφθη εν τῳ Ἰορδανη. Hæc uti cum dictione N. T. ἐν πνευματι και πυρι βαπτιϛθηναι, comparari posse videntur, sic quoque inde explicarem Lib. VII, 83: σον βαπτιϛμα, δι' ὀυ πυρος ἐξεφαανθης, ut adeo nullum baptismi per ignem in veteri ecclesia adhibiti argumentum inde peti posset.

Evangelium Ægyptiorum, quod Clemens Romanus et Clemens Alexandrinus interdum citant, mysticum

f) Fabricius ibid. p. 346-47.

ſticum ingenium teſtari videtur. Eſt in Sibyllinis unus locus, cujus vates illud reſpexiſſe putatur.

Lib. II, 69-71. Ὑςατιης γενεης φωτες κακοεργεες αἰνοι!

Νηπιοι, οὐδε νοουντες, ὁ νικα φυλα γυναικων,

Μη τικτωσιν· ἔφυ το θεɣος μεροπων ἀνθρωπων.

Legebatur in iſto Evangelio hæc narratio: Επερωτηθεις αυτος ο κυριος υπο τινος, ποτε ηξει αυτου η βασιλεια; ειπεν· οταν το της αισχυνης ενδυμα πατησητε, και ὁταν εςαι τα δυο ἑν, και τα εξω ως τα εσω, και το αρσεν μετα της θηλειας ȣτε αρσεν ȣτε θηλυ. Demto involucro redit, ni fallor, ad ſimplicius Jeſu effatum: in reſurrectione nec uxores ducent homines neque nubent; at veroſimile eſt, jam tum fuiſſe, qui inde aliquam Jeſu prohibitionem mutui ſexuum uſus inferre voluerint.

Cum Libro Enochi arctiſſime junctum eſt, ſi argumentum ſpectas, *Evangelium Nicodemi*, opus ſuperſtitioſis traditionibus ſcatens, ſed in antiquitate Chriſtiana ſatis æſtimatum atque jam a Juſtino M. lectum g). Aliquid veri ſubeſſe huic apocrypho, quod Actorum Pilati partem conſtituit, *Henkius* h) pro-

g) *Fabricii* Cod. Apocr. N. T. p. 212-297.

h) Opuſculis Academicis. p. 205.

probatum dedit. Sed plurimum ornamenti, cum per uberem apparatum criticum, tum per solertem de ejus pretio exegetico disquisitionem, accepit in *A. Birchii* nostri Auctario Codicis Apocryphi N. T. Fabriciani i). Uti hujus Evangelii auctor Librum Enochi legit (quod concludo et ex longa de angelis disputatione, et ex Enocho diserte nominato, et ex libri fine, ubi οἱ LXX pariter ac anni 5500 commemorantur), ita quidam ex Sibyllistis Pseudo-Nicodemum æque ac Pseudo-Enochum novisse videntur. Quæ in hoc evangelio occurrit k) signi crucis admiratio, in Sibyllinis pellucet, verum minus frequens minusque superstitiosa. Calculum, qui XII geneas, vel binis simul sumtis VI generationes ponat, ex quibus XI et dimidia, vel V et ultra dimidiam, jam effluxerint, plures Sibyllistas adoptasse, in Sectione prima ostendimus. In Nicodemi Apocrypho Elias cum Enocho præcursores sunt Messiæ. Apud Sibyl-

i) Havniæ 1804. 8vo. Accepimus quoque *Münterum* nostrum diatriben de Evangel. Nicodemi confecisse, actis literariis Synodi-Roeskildensis inserendam; quæ ut cito prodeat, et evangelii hujus et Sacræ Exegeseos causa vehementer opto.

k) ter occurrit, vid. *Birch* p. 124, ubi Charinus et Lenthius lingvam suam signant, antequam de inferno narrare incipiant; p. 138 ubi Jesus crucis signum super Adamo facit; et p. 144 ubi eâ velut tesserâ datur ad Paradisum aditus.

byllistas solus Elias; sed utrobique Thesbitæ cognomen ei diligenter attribuitur. Singulare est, quod in Pseudo-Nicodemo dicuntur isti duumviri, cum mortem non antea gustassent, Hierosolymis, dum Messiæ causa pugnarent, occidendi; quæ assertio valde probabilem facit hypothesin, quæ duos testes in Apocalypsi Johannea XI, 3-4. Enochum et Eliam esse statuit. Vates Sibyllini ab ista sententia attingenda prorsus abstinuerunt. Protulit Birchius noster in Introductione ad Auctarium Apocryphorum ingeniosam sententiam, quod 1 Petr. III, 18-19 atque Judæ v. 9 explicari commode possint ex ea repræsentatione de regno inferorum quam Cap. XX-XXIV hujus apocryphi exhibent; dividi nempe istud regnum in duas provincias, imperio duorum principum του Σαταvα et του Ἁδου subjectum; in ditione του Ἁδου patriarchas, prophetas, ut et probos ac justos homines versari, reliquis mortuis dominio του Σαταvα subjectis; locum impiis assignatum ταρταρον dici, in quo ceu φυλακη, eorum animas teneri; his ergo Messiam κηρυξαι, ɔ: resipiscentiam prædicare, cum contra νεκροις, in Ἁδη servatis ευηγγελισθη. Tentavi, quomodo ista hypothesis ad Sibyllina applicata succederet, et in duobus locis eam confirmatam reperi; nempe

Sib.

Sib. I, 467-69. Και τοτε δη ναος Σολομωνιος ανθρωποισιν
Σημα μεγ' εκτελεσει, όποταν αϊδωνιος οικον
Βησεται αγγελεων επαναςασιν τεθνειωσιν

Sib. VIII, 310. Ἡξει δ' εις αϊδην αγγελλων ελπιδα πασιν;

verum nec in his, nec in tertio Sibyll. loco II, 136-39 ubi Uriel unus ex bonorum angelorum principibus inferna perrumpit Titanas educturus, mentio fit nisi αγγελιας; alteram partem f. κηρυκειαν Sibyllistæ non commemorarunt.

Non poenitet hos apocryphos fontes, licet turbulentos consuluisse, nam ab eorum lectione, qui tamen nostrorum ætatem non longe præcedebant, ad Sibyllina revertentes non possumus non horum vatum liberalius formata ingenia feliciusque judicium laudare, qui suorum temporum ideis sic ex. c. usi sint, ut quantum a Pseudoësræ crudelitate, tantum a Pseudo-Enochi et Pseudo-Nicodemi ambitiosa jactantia et anilibus superstitionibus plerumque immunes se servarent.

Omnibus vero, quæ hactenus disputavimus, rite perpensis, speramus oraculis Sibyllinis, quatenus monumenta Christiana sunt, tantum lucis

nos

nos adſperſiſſe, ut et hanc carminum compagem, commentatorum defectu huc usque confuſam et labyrintho quam juſto ædificio ſimiliorem, ad eum ordinem nexumque, quo ſolo conſiderari debeat, revocaverimus, et examinatis eorum fontibus, quodnam pretium ut ingenii literariique foetus habeant, conſtituerimus; confidimus ſimul, nos, nexum eorum cum orbis Chriſtiani iſto ævo repræſentationibus identidem explicando, locum illis inter libros Chriſtianos, eundemque ſatis honorificum, vindicaſſe.